

De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2026

Gerben Jukema,¹ Pascal Ramaekers² en Jop Woltjer¹ (red.)

De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2026

Gerben Jukema,¹ Pascal Ramaekers² en Jop Woltjer¹ (red.)

G.D. Jukema, P. Ramaekers en P.J. Woltjer (Red.), 2026. *De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2026*. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Social & Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek, Rapport 2026-001. 140 blz.; 87 fig.; 40 tab.; 134 ref.

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Social & Economic Research en het Centraal Bureau voor de Statistiek met in het geval van Wageningen Social & Economic Research subsidie van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoek BO-43-115-007, thema 'Economie', project Landbouwexport in breder perspectief.

Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van de Nederlandse handel in landbouwproducten in 2025. Wageningen Social & Economic Research en het CBS maken in deze gezamenlijke uitgave de eerste ramingen van de landbouwhandelscijfers voor 2025 bekend en voorzien deze van duiding. Het gaat zowel om de landbouwgoederen als de landbouwgerelateerde goederen. Daarnaast gaat het rapport in op hoeveel Nederland verdient aan de landbouwhandel. Er zijn vijf katernen die dieper ingaan op speciale onderwerpen. Deze editie presenteert nieuwe prijs- en volumecijfers, biedt achtergrond bij het EU-handelsbeleid, analyseert de landbouwhandel met Aziatische landen, gaat in op de handelsrelaties met Oekraïne en Rusland en besteedt aandacht aan uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector.

This report describes developments in the Dutch trade in agricultural products in 2025. In this joint edition, Wageningen Social & Economic Research and Statistics Netherlands (CBS) have published the first estimates of the agricultural trade figures for 2025, including an explanation. This trade consists of both agricultural goods and agriculture-related goods. The report also includes information on revenues from agricultural trade. There are five sections that focus in more detail on special topics. For this edition, the topics include new price and volume data, background on EU trade policy, an analysis of agricultural trade with Asian countries, trade relations with Ukraine and Russia, and the role of propagation material in the arable and horticultural sectors.

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/707136> of op www.wur.nl/social-economic-research (onder Wageningen Social & Economic Research publicaties).

© 2026 Wageningen Social & Economic Research

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E info.wser@wur.nl, www.wur.nl/social-economic-research. Wageningen Social & Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Social & Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2026

De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Social & Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Social & Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Social & Economic Research Rapport 2026-001 | Projectcode 2282500487

Foto's: Shutterstock

Inhoudsopgave

Woord vooraf	8	4	De handel uitgesplitst naar productgroepen	36
Samenvatting	10	4.1	Inleiding	36
S.1 Hoofdpunten handel in landbouwgoederen	10	4.2	Zuivel en eieren: import en export nemen sterk toe 2025	36
S.2 Hoofdpunten handel in landbouwgerelateerde goederen	11	4.3	Cacao: dure cacao maakt dit product tophandelsproduct voor Nederland	37
S.3 Katernen	11	4.4	Sierteeltproducten: Exportwaarde stijgt importwaarde juist lager	39
Summary 14		4.5	Vlees: dubbele cijfers voor procentuele groei handel	40
S.1 Key figures of the trade in agricultural goods	14	4.6	Fruit: Zowel exportwaarde als importwaarde sterk gegroeid	42
S.2 Key aspects of the trade in agriculture-related goods	15	4.7	Aardappelen en groenten: tegengestelde ontwikkelingen van importwaarde en exportwaarde	43
S.3 Special topics	15	4.8	Overige voeding: procentuele toename export- en importwaarde gelijk aan elkaar	44
1 Inleiding	19	4.9	Vooral importgroei voor bereidingen van aardappelen groente en fruit	44
2 De Nederlandse handel in landbouwgoederen	22	4.10	Dranken: Importgroei hoger dan exportgroei	45
2.1 Inleiding	22	4.11	Bereidingen van graan, meel en melk: exportwaarde beperkt hoger, importwaarde 5,5% toegenomen	46
2.2 Landbouwexport neemt ruim 8% in waarde toe	22	4.12	Oliën en vetten: Negatieve handelsbalans blijft bestaan door nagenoeg gelijke mutaties blijft export en import	47
2.3 Wederuitvoer groeit iets harder dan export van Nederlands product	23	4.13	Resten van de voedselindustrie, veevoer: Sterke daling van de importwaarde, beperkte toename bij exportwaarde	49
2.4 Groei vooral prijs gedreven: twee derde prijsstijging, een derde volumegroei	24	4.14	Vis en zeevruchten: Exportgroei van 5%, importgroei net iets meer dan 2%	50
2.5 Ruim 49 miljard euro aan exportverdiensten in 2025	25	4.15	Zaden en vruchten: handelsbalans in evenwicht	51
2.6 Van de landbouwimport is 72% bestemd voor het buitenland	25	4.16	Bereidingen van vlees en vis: importwaarde groeit harder dan de exportwaarde	52
3 Bestemming en herkomst van de Nederlandse handel in landbouwgoederen	28	4.17	Levende dieren: sterke toename importwaarde	53
3.1 Inleiding	28	4.18	Koffie, thee en specerijen: prijzen van koffiebonen terug te zien in export en importwaarde	54
3.2 Exportgroei met name te danken aan EU	28			
3.3 VK derde bestemming zonder wederuitvoer	30			
3.4 Sterke groei verdiensten bij export naar Spanje	31			
3.5 Ivoorkust stijgt snel naar vijfde plek als herkomstland	32			
3.6 Groot deel Ivoriaanse cacaobonen wordt verwerkt voor de export	34			

4.19	Suiker en suikerwerken: Sterke daling exportwaarde, groei importwaarde	55	7.4	De Europese handel in landbouwgoederen	87
4.20	Tabak en tabaksproducten: aan beide kanten neemt de handelswaarden toe.....	56	7.5	Overeenkomst tussen de VS en de EU.....	89
4.21	Meel, mout en zetmeel: importwaarde nauwelijks hoger, exportwaarde stijgt 5%	58	8	Nederlandse landbouwhandel met Aziatische landen	93
4.22	Overige producten van dierlijke oorsprong: afname van zowel import- als exportwaarde.....	59	8.1	Inleiding	93
4.23	Granen: importwaarde en exportwaarde granen nemen af.....	60	8.2	Nederlandse landbouwimport uit Azië.....	93
4.24	Plantensappen: groei van exportwaarde, daling importwaarde ..	61	8.3	Nederlandse landbouwexport naar Azië	95
4.25	Vlechtstoffen: importwaarde stijgt sterk, exportwaarde daalt beperkt.....	62	8.4	Exportkansen in ASEAN	96
4.26	Overige primaire en secundaire landbouwgoederen: exportwaarde en importwaarde nagenoeg in evenwicht.....	63	9	Handel met Oekraïne en Rusland.....	100
4.27	Meeste verdiensten aan export van sierteelt	64	9.1	Inleiding	100
5	De handel in landbouwgerelateerde goederen	67	9.2	Ontwikkeling landbouwhandel met Oekraïne en Rusland	100
5.1	Inleiding.....	67	9.3	Landbouwhandel met Oekraïne	102
5.2	Landbouwgerelateerde export neemt toe met 14%.....	67	9.4	Landbouwhandel met Rusland.....	105
5.3	De VS heeft Frankrijk ingehaald als derde exportbestemming ..	68	10	Uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector	110
5.4	Grootste groei bij de export van kasmaterialen	69	10.1	Inleiding	110
5.5	Van de landbouwgerelateerde import is 71% bestemd voor de export.....	71	10.2	Belang voor productiviteit, voedselzekerheid en weerbare teelt	110
5.6	'Brede' landbouwexportverdiensten 54,6 miljard euro	71	10.3	Structuur en werkgelegenheid	111
6	Prijzen en volumes	75	10.4	Kennis en Innovatie	111
6.1	Inleiding.....	75	10.5	Keuringsdiensten, regulering en intellectueel eigendom	112
6.2	Ontwikkelingen handel in landbouwgoederen eerste halfjaar van 2025.....	75	10.6	Handel in uitgangsmateriaal	112
6.3	Ontwikkelingen handel in landbouwgoederen 2015-2024.....	77	10.7	Handel in groentezaden	113
6.4	Conclusie	82	Literatuur en websites	116	
7	Het EU-handelsbeleid: van markttoegang tot duurzaamheid.....	84	Bijlage 1	Lijst van auteurs.....	126
7.1	Inleiding.....	84	Bijlage 2	Dataverantwoording	127
7.2	Achtergrond.....	84	B2.1	Raming Nederlandse handel in landbouwgoederen	127
7.3	Duurzaamheidsafspraken in EU-handelsbeleid.....	86	B2.2	Exportverdiensten	129
			Bijlage 3	Begrippenlijst	130
			B3.1	Handel	130
			B3.2	Exportverdiensten	131
			Bijlage 4	Uitgebreide tabellen van de landbouwgoederenhandel naar productgroepen en landen	132

Woord vooraf

Elk jaar wordt in deze uitgave teruggekeken op de internationale handelsprestaties van de Nederlandse agrosector in het voorgaande jaar. Hiervoor maken Wageningen Social & Economic Research en het CBS voor het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) een raming van de internationale prestaties.

Naast inzicht in de export- en importcijfers, voor zowel landbouwgoederen als landbouwgerelateerde goederen, bevat de publicatie dit jaar vijf katernen waarin telkens een specifiek handelsonderwerp centraal staat. Deze editie presenteert nieuwe prijs- en volume cijfers, biedt achtergrond bij het EU-handelsbeleid, analyseert de landbouwhandel met Aziatische landen, gaat in op de handelsrelaties met Oekraïne en Rusland en besteedt aandacht aan uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector.

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij het werk van vele auteurs. De concept-publicatie is door verschillende mensen binnen en buiten de betrokken organisaties gereviewd. We danken iedereen hartelijk voor hun inzet.

Ir. O. (Olaf) Hietbrink
Instituut Manager Wageningen Social & Economic Research
Wageningen University & Research

Prof. dr. J.J. de Laat
Algemeen Directeur Social Sciences Group (SSG)
Wageningen University & Research

Drs. A (Angélique) Berg
Directeur-Generaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek

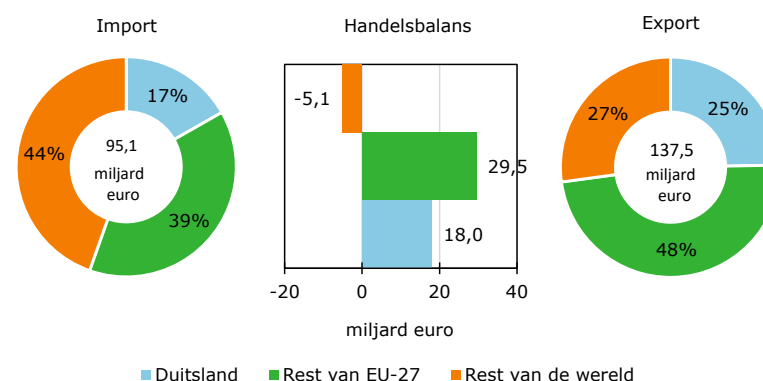
Samenvatting

S.1 Hoofdpunten handel in landbouwgoederen

- De Nederlandse export van landbouwgoederen (primaire en secundaire goederen) wordt voor 2025 geraamd op 137,5 miljard euro (figuur S.1). Dat is een groei van 8,4% ten opzichte van 2024 en het tiende opeenvolgende jaar van waardegroei van de landbouwexport. Zie paragraaf 2.2.
- De Nederlandse landbouwimport wordt voor 2025 geraamd op 95,1 miljard euro, een stijging van 11,3% ten opzichte van 2024 (figuur S.1). De importwaarde groeit daarmee procentueel sneller dan de exportwaarde. Zie paragraaf 2.2.
- Het handelsoverschot in landbouwgoederen wordt voor 2025 geraamd op 42,4 miljard euro en bereikt daarmee een zeer hoog niveau. Dit overschot is het gevolg van een sterkere absolute groei van de exportwaarde dan van de importwaarde. Zie paragraaf 2.2.
- Voor 2025 wordt de landbouwexport van Nederlandse makelij geraamd op 88,4 miljard euro en de wederuitvoer van buitenlandse landbouwgoederen op 49,1 miljard euro. Daarmee is bijna twee derde van de landbouwexport van Nederlandse makelij. In de totale goederenexport is 51% van Nederlandse makelij en 49% wederuitvoer. Zie paragraaf 2.3.
- Zowel bij de in- als uitvoer is het volume toegenomen, maar de waardegroei wordt vooral door prijsstijgingen verklaard. Ruim twee derde van de waardegroei is gerelateerd aan de stijging van de prijzen en bijna een derde het gevolg van volumegroei. De prijsstijging was sterker bij de import dan bij de export. Zie paragraaf 2.4.
- Voor 2025 worden de totale verdiensten aan de export van landbouwgoederen geraamd op 49,1 miljard euro. Hiervan is 43,5 miljard euro toe te rekenen aan export van Nederlandse makelij en 5,7 miljard euro aan wederuitvoer. Zie paragraaf 2.5.
- Van de Nederlandse landbouwimport kwam in 2024 circa 72% uiteindelijk weer in het buitenland terecht (onbewerkt, bewerkt of als nieuw product). De

landbouwimport is in toenemende mate gericht op buitenlandse afzet. Zie paragraaf 2.6.

- De meeste landbouwexport gaat in 2025, net als in voorgaande jaren, naar de EU. Het EU-aandeel stijgt naar 72,9% van de totale landbouwexport. Duitsland blijft met een aandeel van 25% in de totale exportwaarde veruit de belangrijkste bestemming, gevolgd door België (12%), Frankrijk (8%) en het Verenigd Koninkrijk (VK) (7%). Zie paragraaf 3.2.
- Zuivel en eieren (13,3 miljard euro), cacao en cacaobereidingen (12,4 miljard euro), sierteeltproducten (12,3 miljard euro), vlees (12,1 miljard euro), fruit (9,6 miljard euro) en aardappelen en groenten (9,4 miljard euro) behoren in 2025 tot de belangrijkste productgroepen aan de exportzijde. Cacao en cacaobereidingen zijn sterk in belang toegenomen door hoge wereldmarktprijzen. Zie hoofdstuk 4 voor ontwikkelingen per product.

Figuur S.1 Import en export van landbouwgoederen in 2025 naar regio
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

- Bij de import zijn cacao en cacaobereidingen (11,4 miljard euro), fruit (9,6 miljard euro), natuurlijke vetten en oliën (8,3 miljard euro) en zuivel en eieren (6,4 miljard euro) de belangrijkste productgroepen. De import uit niet-EU-landen groeit in 2025 in waarde sneller dan de import uit de EU, mede door de sterke stijging van de importwaarde uit Ivoorkust. Zie paragraaf 3.5 en hoofdstuk 4 voor ontwikkelingen per product.
- Nederland verdiende in 2024 het meest aan de export van sierteeltproducten en zuivel en eieren. Sierteelt was ook het meest lucratief gemeten per euro exportwaarde, met gemiddeld 61 eurocent exportverdiensten per euro export. Zie paragraaf 4.27.

S.2 Hoofdpunten handel in landbouwgerelateerde goederen

- Voor 2025 wordt de export van landbouwgerelateerde goederen (tertiaire landbouwexport) geraamd op 14,0 miljard euro, een stijging van 14% ten opzichte van 2024. De import komt uit op 5,7 miljard euro, circa 5% hoger dan in 2024. Het handelsoverschot stijgt daarmee naar een hoog niveau van 8,2 miljard euro. Zie paragraaf 5.2.
- De export van landbouwgerelateerde goederen is sterk op Europa gericht, maar het belang van de Verenigde Staten (VS) neemt toe. De top vijf bestemmingen bestaat uit Duitsland (15% van het totaal), België (9%), de VS (8%), Frankrijk (8%) en het VK (6%). Zie paragraaf 5.3.
- Landbouwmachines zijn, net als in het voorgaande jaar, in 2025 het belangrijkste tertiaire landbouwexportproduct (3,6 miljard euro), gevolgd door kasmaterialen (3,1 miljard euro), meststoffen (2,5 miljard euro) en machines voor de voedingsmiddelenindustrie (2,3 miljard euro). Deze vier productgroepen zijn samen goed voor circa 82% van de totale exportwaarde. Zie paragraaf 5.4.
- Voor 2025 worden de verdiensten aan tertiaire landbouwexport geraamd op 5,5 miljard euro. Inclusief primaire en secundaire landbouwgoederen komen de 'brede' landbouwexportverdiensten daarmee uit op 54,6 miljard euro. Zie paragraaf 5.6.
- De export van machines voor de voedingsmiddelenindustrie is het meest lucratief: per euro exportwaarde verdient Nederland hieraan gemiddeld 57 eurocent. Zie paragraaf 5.6.

S.3 Katernen

Prijzen en volumes

- De waarde van de internationale handel in landbouwgoederen lag in de eerste helft van 2025 fors hoger dan een jaar eerder, vooral als gevolg van prijsstijgingen. Invoerprijzen stegen met 15% en uitvoerprijzen met 11%, terwijl de invoer- en uitvoervolumes beperkt toenamen (+2% respectievelijk +1%). Zie paragraaf 6.2.
- Bij cacaobereidingen waren de prijsstijgingen uitzonderlijk groot: de invoerprijzen lagen 102% en de uitvoerprijzen 96% hoger dan in de eerste helft van 2024. Tegelijkertijd nam zowel het in- als uitvoervolume af. Zie paragraaf 6.2.
- Het invoervolume van fruit nam in de eerste helft van 2025 sterk toe (+21%), terwijl er bij natuurlijke vetten en oliën hogere prijzen waren (+19%) en een lager invoervolume (-10%). Zie paragraaf 6.2.
- De uitvoer van bloemen en planten groeide in waarde met bijna 3%, gelijkmatig verdeeld over een hoger uitvoervolume en hogere gemiddelde prijzen. Zie paragraaf 6.2.
- De uitvoer van zuivel en eieren nam in waarde toe (+12%), hoofdzakelijk door hogere prijzen (+13%), terwijl het uitvoervolume licht daalde. Zie paragraaf 6.2.
- Na twee jaar van krimp nam in 2024 het invoer- en uitvoervolume van landbouwgoederen weer toe. Het exportvolume lag daarmee boven het niveau van vóór de coronacrisis (2019), terwijl het importvolume nog iets lager uitkwam en beide onder de piekniveaus van 2021-2022 bleven. Zie paragraaf 6.3.

Het EU-handelsbeleid

- De EU is wereldwijd de grootste exporteur én importeur van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen. In 2024 bedroeg de export 235 miljard euro en de import 172 miljard euro, wat resulteerde in een handelsoverschot van circa 63 miljard euro. Zie paragraaf 7.1.
- Het EU-handelsbeleid is onderdeel van de Common Commercial Policy, waarbij lidstaten hun bevoegdheden voor externe handel hebben overgedragen aan de Europese Commissie. Voor landbouw ligt de basis van dit beleid in afspraken gemaakt binnen de WTO, met als doel handelsbelemmeringen en marktverstorende steun af te bouwen en zo te komen tot een eerlijker, marktgeoriënteerd internationaal handelssysteem, met behoud van bescherming voor concurrentiegevoelige sectoren. Zie paragraaf 7.2.

- Handelsstromen met preferentiële partners zijn van groot belang: in 2024 ging 58,7% van de EU-export van landbouwgoederen naar landen met een handelsakkoord, waarbij de export naar deze partners sneller groeide dan naar landen waar geen handelsakkoord mee is afgesloten. Zie paragraaf 7.2.
- Duurzaamheid en mensenrechten spelen een steeds prominentere rol in het EU-handelsbeleid via Trade and Sustainable Development-hoofdstukken in handelsakkoorden en via unilaterale maatregelen zoals de EUDR, CBAM en due-diligenceverplichtingen, waarmee duurzaamheidseisen worden gekoppeld aan markttoegang of ketenverantwoordelijkheid. Zie paragraaf 7.3.
- De EU-landbouw is in de afgelopen twintig jaar uitgegroeid tot een competitieve en sterk marktgerichte speler in de mondiale handel, mede door hervormingen van het GLB onder invloed van WTO-afspraken. Handelsakkoorden versterken daarbij niet alleen de concurrentiekracht, maar ook de strategische autonomie en de stabiliteit van voedselketens. Ook stimuleren de akkoorden duurzaamheidsinitiatieven. Zie paragraaf 7.4.
- De VS is voor Nederland een belangrijke handelspartner voor landbouwgoederen, alhoewel het belang van de VS als afzetmarkt voor Nederland al jaren daalt. De recente afspraken tussen de EU en de VS over importtarieven, met een algemeen tariefplafond van 15%, kunnen het aandeel van de VS in de Nederlandse landbouwexport verder laten dalen, vooral bij prijselastische producten zoals vis, groente & fruit en zuivel. Alhoewel de impact op sectorniveau beperkt blijft, kan deze voor individuele bedrijven aanzienlijk zijn. Zie paragraaf 7.5.

Nederlandse landbouwhandel met Aziatische landen

- De ASEAN-regio (Associatie van Zuidoost-Aziatische Naties) is een vrijhandelszone van elf landen in Zuidoost-Azië, gericht op het bevorderen van handel en economische groei. De regio staat in de belangstelling omdat het een grote groeimarkt is: naar verwachting zijn de elf landen gezamenlijk in 2030 de vierde economie van de wereld. Zie paragraaf 8.1.
- ASEAN is de belangrijkste Aziatische regio voor de Nederlandse landbouwimport. Het aandeel van deze regio in de totale Nederlandse landbouwimport is licht gegroeid van 6,1% in 2010 tot 6,3% in 2024. Er staan vijf ASEAN-landen in de top 10 van Aziatische leveranciers voor de Nederlandse landbouwimport. Dat zijn Maleisië en Indonesië (onder andere palmolie), Vietnam (onder andere koffie en cashewnoten), Thailand (onder

andere pluimveevlees) en de Filipijnen (onder andere kokosnoten en -olie). Zie paragraaf 8.2.

- ASEAN is daarentegen de minst belangrijke Aziatische regio voor de Nederlandse landbouwexport. Het aandeel van deze regio in de totale Nederlandse landbouwexport is licht gegroeid van 1,1% in 2010 tot 1,2% in 2024. Er staan twee ASEAN-landen in de top 10 van Aziatische bestemmingen voor de Nederlandse landbouwexport, de Filipijnen op 8 en Singapore op 9. Nederland exporteert vooral varkensvlees naar de Filipijnen. Naar Singapore gaat een heel divers exportpakket, van chocolade tot boter. Maleisië, Indonesië en Vietnam vallen net buiten de top 10. Zie paragraaf 8.3.
- Op basis van analyses van economiegrootte, omvang van de Nederlandse landbouwexport en verwachte economische groei lijkt Indonesië een interessant land om te onderzoeken wat betreft extra exportkansen voor de Nederlandse agrosector. Indonesië is een grote economie (34% van het totaal van ASEAN), waar Nederland nog relatief weinig landbouwgoederen naar exporteert. Bovendien heeft de EU recent een nieuw (nog te accorderen) handelsakkoord getekend met Indonesië. Er zijn bovendien producten die Nederland relatief veel afzet in Azië, maar nog relatief weinig in Indonesië. Zie paragraaf 8.4.

Handel met Oekraïne en Rusland

- De Nederlandse landbouwimport uit Oekraïne bereikte in 2024 met 1,85 miljard euro het hoogste niveau sinds 2013, ruim driemaal zoveel als in dat jaar. De groei van de invoerwaarde werd vooral gedreven door natuurlijke vetten en oliën en oliehoudende zaden en vruchten; ook de invoer van graan nam toe, met name mais. Zie paragraaf 9.2.
- De Nederlandse landbouwuitvoer naar Rusland steeg in 2024 tot 924 miljoen euro, waarmee een einde kwam aan de dalende trend sinds 2019. De toename van de uitvoerwaarde was vooral zichtbaar in sierteelt en cacaobereidingen. Zie paragraaf 9.2.
- Tegelijkertijd namen de exportverdiensten naar Rusland en Oekraïne bij meerdere productgroepen sterk af. De verdiensten aan oliehoudende zaden en vruchten naar Rusland daalden van 44 miljoen euro in 2021 naar 2 miljoen euro in 2024; ook de verdiensten aan sierteelt liepen terug, zowel naar Rusland als Oekraïne. Zie paragraaf 9.2.
- In de eerste acht maanden van 2025 nam het aandeel landbouwproducten in de totale Nederlandse invoer uit Oekraïne verder toe tot 91%, terwijl het

aandeel landbouwproducten in de export naar Oekraïne steeg tot 37%. Zie paragraaf 9.3.

- De landbouwimport uit Oekraïne in 2025 werd gedomineerd door zonnebloemolie en mais. Ten opzichte van 2021 steeg de import van natuurlijke vetten en oliën met 15%, terwijl de graanimport met 20% daalde. Frankrijk ging Oekraïne voorbij als belangrijkste leverancier van mais; samen waren beide landen goed voor circa 80% van de Nederlandse maisimport. Zie paragraaf 9.3.
- Cacaobereidingen waren in 2025 opnieuw het belangrijkste Nederlandse exportproduct naar Oekraïne. De exportwaarde steeg sterk ten opzichte van 2021, van 50 miljoen euro naar 126 miljoen euro in de eerste acht maanden, gevolgd door sierteelt en fruit. Zie paragraaf 9.3.
- De Nederlandse landbouwimport uit Rusland bleef in 2025 zeer beperkt (46,5 miljoen euro in de eerste acht maanden; -78% ten opzichte van 2021) en bestond voor 95% uit vis. Zie paragraaf 9.4.
- Binnen de sterk afgenomen handelsrelatie is Rusland wel belangrijker geworden als leverancier van meststoffen, met een aandeel van 2% in de Nederlandse meststoffenimport en een tiende plaats in 2025. Zie paragraaf 9.4.
- De Nederlandse landbouwexport naar Rusland bedroeg in de eerste acht maanden van 2025 770 miljoen euro (+22% ten opzichte van 2021). Sierteelt bleef het belangrijkste exportproduct, terwijl de uitvoer van cacaobereidingen en fruit duidelijk groeide. Zie paragraaf 9.4.

Uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector

- Nederland is een mondiale koploper in de ontwikkeling, productie en export van plantaardig uitgangsmateriaal (zoals zaden, knollen, stekken en jonge planten), dat de basis vormt voor de akker- en tuinbouwproductie wereldwijd. Zie paragraaf 10.1.
- Hoogwaardig en gezond uitgangsmateriaal draagt bij aan opbrengstzekerheid, voedselzekerheid en weerbare teeltsystemen, onder meer door het verminderen van ziektedruk en de afhankelijkheid van chemische gewasbescherming. Zie paragraaf 10.2.

- De sector omvat ruim 7.000 bedrijven in productie en handel en circa 200 veredelingsbedrijven, biedt ongeveer 14.000 banen en is regionaal geconcentreerd in onder meer Seed Valley, het Westland en Noord-Limburg. Nederland huisvest zeven van de tien grootste groentezaadbedrijven ter wereld. Zie paragraaf 10.3.
- De sector is sterk kennis- en innovatiegedreven: gemiddeld wordt circa 15% van de omzet geïnvesteerd in R&D, oplopend tot 30% bij groenteveredelaars, met focus op opbrengstverhoging, resistenties en klimaatbestendige teeltsystemen. Zie paragraaf 10.4.
- De export van plantaardig uitgangsmateriaal bedroeg in 2024 ruim 5 miljard euro, een stijging van 31% ten opzichte van 2020 en meer dan een verdrievoudiging sinds 2000. Groentezaden (45%), bloembollen (34%) en pootaardappelen (12%) vormen de belangrijkste exportcategorieën. Zie paragraaf 10.6.
- De handel in groentezaden laat een sterke langjarige groei zien: de exportwaarde steeg tot 2,25 miljard euro in 2024, terwijl de import rond een derde daarvan bleef. Circa 58% van de export ging naar landen buiten de EU, met een sterk toegenomen aandeel voor Noord-Amerika en een verbreding van herkomstlanden aan de importzijde. Zie paragraaf 10.7.

Summary

S.1 Key figures of the trade in agricultural goods

- The Dutch export of agricultural goods (primary and secondary goods) is estimated at 137.5 billion euros for 2025 (Figure S.1). This represents a growth of 8.4% compared to 2024 and marks the tenth consecutive year of value growth in agricultural exports. See Section 2.2.
- Dutch agricultural imports are estimated at 95.1 billion euros for 2025, an increase of 11.3% compared to 2024 (Figure S.1). Import value growth thus outpaces export value growth. See Section 2.2.
- The trade surplus in agricultural goods is estimated at 42.4 billion euros for 2025, reaching a historic high. This surplus is the result of stronger absolute growth in export value than in import value. See Section 2.2.
- For 2025, exports of Dutch-made agricultural goods are estimated at 88.4 billion euros, while re-exports of foreign agricultural goods amount to 49.1 billion euros. As a result, nearly two-thirds of agricultural exports are of Dutch origin. In total goods exports, 51% are of Dutch origin and 49% are re-exports. See Section 2.3.
- Both import and export volumes increased, but value growth is mainly explained by price increases. Approximately two-thirds of the value growth is related to higher prices and one-third to volume growth. Price increases were stronger for imports than for exports. See Section 2.4.
- For 2025, total earnings from the export of agricultural goods are estimated at 49.1 billion euros. Of this amount, 43.5 billion euros can be attributed to exports of Dutch origin and 5.7 billion euros to re-exports. See Section 2.5.
- Of Dutch agricultural imports, approximately 72% ultimately ended up abroad in 2024 (unprocessed, processed, or as new products). Agricultural imports are therefore increasingly oriented towards foreign markets. See Section 2.6.
- As in previous years, most agricultural exports in 2025 are destined for the EU. The EU share increases to 72.9% of total agricultural exports. Germany remains by far the most important destination, accounting for 25% of total

export value, followed by Belgium (12%), France (8%), and the UK (7%). See Section 3.2.

- Dairy and eggs (13.3 billion euros), cocoa and cocoa preparations (12.4 billion euros), ornamental plant products (12.3 billion euros), meat (12.1 billion euros), fruit (9.6 billion euros), and potatoes and vegetables (9.4 billion euros) are among the most important export product groups in 2025. Cocoa and cocoa preparations have gained strongly in importance due to high world market prices. See Chapter 4 for developments by product.

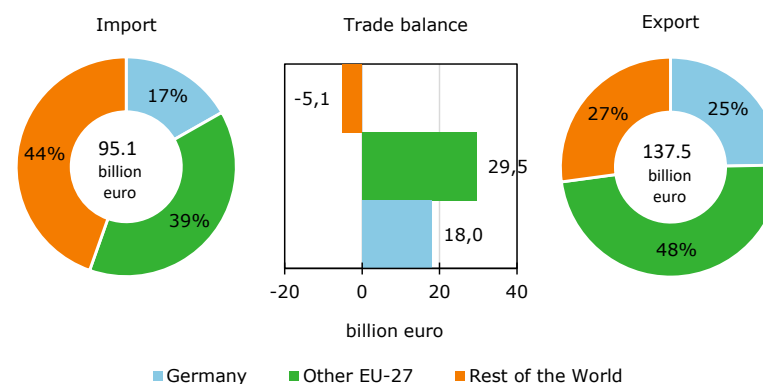

Figure S.1 Imports and exports of agricultural goods in 2025 by region
Source: CBS provided data through October 2025; data for November-December 2025 were estimated jointly by CBS and WUR.

- On the import side, cocoa and cocoa preparations (11.4 billion euros), fruit (9.6 billion euros), natural fats and oils (8.3 billion euros), and dairy and eggs (6.4 billion euros) are the main product groups. Imports from non-EU countries grow faster in 2025 in value terms than imports from the EU, partly

due to the strong increase in imports from Côte d'Ivoire. See Sections 3.5 and Chapter 4 for developments by product.

- In 2024, the Netherlands earned the most from the export of ornamental plant products and dairy and eggs. Ornamental horticulture was also the most profitable when measured per euro of export value, with average export earnings of 61 eurocents per euro of export value. See Section 4.27.

S.2 Key aspects of the trade in agriculture-related goods

- For 2025, exports of agriculture-related goods (tertiary agricultural exports) are estimated at 14.0 billion euros, an increase of 14% compared to 2024. Imports amount to 5.7 billion euros, approximately 5% higher than in 2024. The trade surplus thus rises to a high of 8.2 billion euros. See Section 5.2.
- Exports of agriculture-related goods are strongly oriented towards Europe, but the importance of the United States (US) is increasing. The top five destinations are Germany (15% of the total), Belgium (9%), the US (8%), France (8%), and the UK (6%). See Section 5.3.
- As in the previous year, agricultural machinery is the most important tertiary agricultural export product in 2025 (3.6 billion euros), followed by greenhouse materials (3.1 billion euros), fertilisers (2.5 billion euros), and machinery for the food industry (2.3 billion euros). Together, these four product groups account for around 82% of total export value. See Section 5.4.
- For 2025, earnings from tertiary agricultural exports are estimated at 5.5 billion euros. Including primary and secondary agricultural goods, total 'broad' agricultural export earnings amount to 54.6 billion euros. See Section 5.6.
- Exports of machinery for the food industry are the most profitable: per euro of export value, the Netherlands earns an average of 57 eurocents. See Section 5.6.

S.3 Special topics

Prices and volumes

- The value of international trade in agricultural goods was significantly higher in the first half of 2025 than a year earlier, mainly because of price increases. Import prices rose by 15% and export prices by 11%, while import and export volumes increased only modestly (+2% and +1%, respectively). See Section 6.2.
- Price increases for cocoa preparations were exceptionally large: import prices were 102% higher and export prices 96% higher than in the first half of 2024. At the same time, both import and export volumes declined. See Section 6.2.
- Import volumes of fruit increased sharply in the first half of 2025 (+21%), while natural fats and oils showed higher prices (+19%), combined with lower import volumes (-10%). See Section 6.2.
- The export of flowers and plants increased in value by almost 3%, evenly divided between higher export volumes and higher average prices. See Section 6.2.
- Exports of dairy and eggs increased in value (+12%), mainly due to higher prices (+13%), while export volumes declined slightly. See Section 6.2.
- After two years of contraction, import and export volumes of agricultural goods increased again in 2024. Export volumes thus exceeded pre-corona levels (2019), while import volumes remained slightly lower, and both stayed below the peak levels of 2021-2022. See Section 6.3.

EU Trade policy

- The EU is the world's largest exporter and importer of agricultural and agriculture-related goods. In 2024, exports amounted to 235 billion euros and imports to 172 billion euros, resulting in a trade surplus of approximately 63 billion euros. See Section 7.1.
- EU trade policy is part of the Common Commercial Policy, under which Member States have transferred their competences for external trade to the European Commission. For agriculture, the basis of this policy lies in agreements made within the WTO, aimed at reducing trade barriers and trade-distorting support and achieving a fairer, more market-oriented international trading system, while maintaining protection for competition-sensitive sectors. See Section 7.2.

- Trade flows with preferential partners are of major importance: in 2024, 58.7% of EU agricultural exports went to countries with a trade agreement, with exports to these partners growing faster than exports to countries without such agreements. See Section 7.2.
- Sustainability and human rights play an increasingly prominent role in EU trade policy through Trade and Sustainable Development chapters in trade agreements and through unilateral measures such as the EUDR, CBAM, and due diligence requirements, linking sustainability criteria to market access or supply chain responsibility. See Section 7.3.
- Over the past twenty years, EU agriculture has developed into a competitive and strongly market-oriented player in global trade, partly due to reforms of the CAP influenced by WTO agreements. Trade agreements not only strengthen competitiveness but also strategic autonomy, food chain stability, and the promotion of sustainability initiatives. See Section 7.4.
- The United States is an important trading partner for the Netherlands in agricultural goods, although its importance as an export market has been declining for years. Recent agreements between the EU and the US on import tariffs, with a general tariff cap of 15%, may further reduce the US share in Dutch agricultural exports, particularly for price-sensitive products such as fish, fruit and vegetables, and dairy. While the impact at sector level remains limited, it may be significant for individual firms. See Section 7.5.

Dutch agricultural trade with Asian countries

- The ASEAN region (Association of Southeast Asian Nations) is a free trade area consisting of eleven countries in Southeast Asia, aimed at promoting trade and economic growth. The region is of growing interest as a major growth market: by 2030, the eleven countries together are expected to form the world's fourth-largest economy. See section 8.1.
- ASEAN is the most important Asian region for Dutch agricultural imports. The share of this region in total Dutch agricultural imports increased slightly from 6.1% in 2010 to 6.3% in 2024. Five ASEAN countries are among the top ten Asian suppliers of Dutch agricultural imports: Malaysia and Indonesia (mainly palm oil), Vietnam (mainly coffee and cashew nuts), Thailand (mainly poultry meat), and the Philippines (mainly coconuts and coconut oil). See Section 8.2.
- By contrast, ASEAN is the least important Asian region for Dutch agricultural exports. The share of this region in total Dutch agricultural exports increased slightly from 1.1% in 2010 to 1.2% in 2024. Two ASEAN countries are among

the top ten Asian destinations for Dutch agricultural exports: the Philippines (8th) and Singapore (9th). The Netherlands mainly exports pork to the Philippines, while exports to Singapore consist of a highly diversified package ranging from chocolate to butter. Malaysia, Indonesia, and Vietnam fall just outside the top ten. See Section 8.3.

- Based on analyses of economic size, the scale of Dutch agricultural exports, and expected economic growth, Indonesia appears to be an interesting country to explore additional export opportunities for the Dutch agri-sector. Indonesia is a large economy (34% of total ASEAN GDP), to which the Netherlands still exports relatively few agricultural goods. Moreover, the EU has recently signed a new (yet to be ratified) trade agreement with Indonesia. There are also products for which the Netherlands already has a relatively strong position in Asia but still a limited presence in Indonesia. See Section 8.4.

Trade with Ukraine and Russia

- Dutch agricultural imports from Ukraine reached 1.85 billion euros in 2024, the highest level since 2013 and more than three times the level of that year. Growth was mainly driven by natural fats and oils and oilseeds and oleaginous fruits; grain imports also increased, particularly maize. See Section 9.2.
- Dutch agricultural exports to Russia increased to 924 million euros in 2024, ending the downward trend since 2019. Growth was mainly driven by ornamental horticulture and cocoa preparations. See Section 9.2.
- At the same time, export earnings from Russia and Ukraine declined sharply for several product groups. Earnings from oilseeds and oleaginous fruits exported to Russia fell from 44 million euros in 2021 to 2 million euros in 2024; earnings from ornamental horticulture also declined, both to Russia and Ukraine. See Section 9.2.
- In the first eight months of 2025, the share of agricultural products in total Dutch imports from Ukraine increased further to 91%, while the share of agricultural products in exports to Ukraine rose to 37%. See Section 9.3.
- Dutch agricultural imports from Ukraine in 2025 were dominated by sunflower oil and maize. Compared to 2021, imports of natural fats and oils increased by 15%, while grain imports declined by 20%. France overtook Ukraine as the main supplier of maize; together, the two countries accounted for around 80% of Dutch maize imports. See Section 9.3.

- Cocoa preparations were once again the most important Dutch export product to Ukraine in 2025. Export value increased strongly compared to 2021, from 50 million euros to 126 million euros in the first eight months, followed by ornamental horticulture and fruit. See Section 9.3.
- Dutch agricultural imports from Russia remained very limited in 2025 (46.5 million euros in the first eight months; -78% compared to 2021) and consisted of 95% fish. See Section 9.4.
- Within the strongly reduced trade relationship, Russia has nevertheless become more important as a supplier of fertilisers, accounting for 2% of Dutch fertiliser imports and ranking tenth in 2025. See Section 9.4.
- Dutch agricultural exports to Russia amounted to 770 million euros in the first eight months of 2025 (+22% compared to 2021). Ornamental horticulture remained the most important export product, while exports of cocoa preparations and fruit increased markedly. See Section 9.4.

Plant reproductive material in arable farming and horticulture

- The Netherlands is a global leader in the development, production, and export of plant reproductive material (such as seeds, tubers, cuttings, and young plants), which forms the basis for arable and horticultural production worldwide. See Section 10.1.
- High-quality and healthy plant reproductive material contributes to yield security, food security, and resilient cropping systems, among other things by reducing disease pressure and dependence on chemical crop protection. See Section 10.2.
- The sector comprises more than 7,000 companies in production and trade and around 200 breeding companies, provides approximately 14,000 jobs, and is regionally concentrated in areas such as Seed Valley, the Westland, and North Limburg. The Netherlands hosts seven of the world's ten largest vegetable seed companies. See Section 10.3.

- The sector is strongly knowledge- and innovation-driven: on average, around 15% of turnover is invested in R&D, rising to 30% for vegetable breeders, with a focus on yield improvement, resistance breeding, and climate-resilient cropping systems. See Section 10.4.
- Exports of plant reproductive material amounted to more than 5 billion euros in 2024, an increase of 31% compared to 2020 and more than a threefold increase since 2000. Vegetable seeds (45%), flower bulbs (34%), and seed potatoes (12%) are the main export categories. See Section 10.6.
- Trade in vegetable seeds shows strong long-term growth: export value rose to 2.25 billion euros in 2024, while imports remained around one-third of that level. Approximately 58% of exports went to non-EU countries, with a strongly increased share for North America and a broadening of countries of origin on the import side. See Section 10.7.

1

1 Inleiding

Hoe presteerde de Nederlandse landbouwsector internationaal in 2025? In deze publicatie geven Wageningen Social & Economic Research en het CBS in opdracht van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) de raming van de Nederlandse export van landbouwgoederen over het voorgaande jaar. De cijfers worden zo veel mogelijk van duiding voorzien.

De publicatie valt uiteen in twee delen. In deel I, hoofdstuk 2 tot en met 5, komen de ontwikkelingen in de handel in landbouw- en landbouwgerelateerde goederen aan bod (zie kader). Het betreft de vaste monitoring, zoals deze jaarlijks plaatsvindt.

Definitie van landbouwgoederen en landbouwgerelateerde goederen

De landbouwgoederenhandel zoals gebruikt in deze publicatie omvat de eerste 24 goederenhoofdstukken van de internationale handelsstatistieken plus een aantal landbouwgoederen uit overige hoofdstukken volgens de Gecombineerde Nomenclatuur-coderingssysteem (GN). Bij landbouwgoederen gaat het enerzijds om primaire agrarische producten, zoals varkens, appels, bloemen, bloembollen en tomaten, en anderzijds om verwerkte (secundaire) producten, zoals kaas, frites, chocolade en bewerkingen van groente en fruit.

Naast de handel in landbouwgoederen is in deze publicatie ook de handel in landbouwgerelateerde goederen uitgelicht. Dat zijn aanvullende goederen die geproduceerd worden ten behoeve van de landbouwsectoren in binnen- of buitenland, de zogenaamde tertiaire of landbouwgerelateerde goederen. Het gaat hierbij om onder meer landbouwmachines, meststoffen en machines voor de voedingsmiddelenindustrie. Er zijn alleen goederen geselecteerd die enkel aan de agrarische sectoren kunnen worden toegeschreven. Het gebruik van drones in de agrarische sector kan bijvoorbeeld momenteel niet inzichtelijk worden gemaakt in de internationale handelsstatistiek. Drones kunnen immers door allerlei sectoren worden ingezet.

Meer informatie over de gehanteerde definitie is te vinden in [bijlage 2](#).

Hoofdstuk 2 gaat in op de belangrijkste trends in de internationale landbouwhandel van Nederland op macroniveau. Het gaat onder meer om inzicht in de totale import en export, waarbij export ook is uitgesplitst in Nederlandse makelij en wederuitvoer, duiding van de ontwikkelingen in termen van volume en prijs en wat wordt verdiend aan de export.

Hoofdstuk 3 beschrijft de grootste herkomst- en bestemmingslanden en de veranderingen hierin. Een geografische uitsplitsing van de export naar Nederlandse makelij en buitenlandse makelij geeft extra duiding aan de cijfers.

Hoofdstuk 4 analyseert de ontwikkelingen van de export en import van Nederland in 2025 aan de hand van de 24 landbouwgoederenhoofdstukken en de groep overige landbouwgoederen. Deze laatste groep bestaat uit individuele producten die uit andere delen van de handelsstatistieken komen, maar wel tot de landbouw worden gerekend.

Hoofdstuk 5 gaat in op de ontwikkelingen in de handel van de landbouwgerelateerde goederen: goederen die ten behoeve van de landbouwsectoren in binnen- en buitenland geproduceerd worden, zoals landbouwmachines.

Deel II van de publicatie omvat hoofdstuk 6 tot en met hoofdstuk 10 en bevat vijf katernen waarin specifieke handelonderwerpen nader worden uitgediept. De gekozen thema's weerspiegelen belangrijke actuele ontwikkelingen van de Nederlandse landbouwhandel.

Hoofdstuk 6 presenteert nieuwe prijs- en volume cijfers voor de landbouwhandel en biedt daarmee inzicht in de onderliggende dynamiek van handelswaarden in een periode van sterke prijschommelingen. Hoofdstuk 7 schetst de achtergrond en recente ontwikkelingen van het EU-handelsbeleid, dat het institutionele kader vormt voor een groot deel van de Nederlandse landbouwhandel en steeds

nadrukkelijker wordt ingezet om duurzaamheid en andere maatschappelijke doelen te bevorderen.

In hoofdstuk 8 staat een analyse van de landbouwhandel met landen in Azië centraal, met speciale aandacht voor ASEAN als snelgroeiende regio die aan strategisch belang wint voor Nederland. Hoofdstuk 9 gaat in op de handelsrelaties met Oekraïne en Rusland. Tot slot behandelt hoofdstuk 10 de handel in uitgangsmateriaal binnen de akker- en tuinbouwsector, een kennisintensieve sector waarin Nederland internationaal een belangrijke positie inneemt.

2

2 De Nederlandse handel in landbouwgoederen

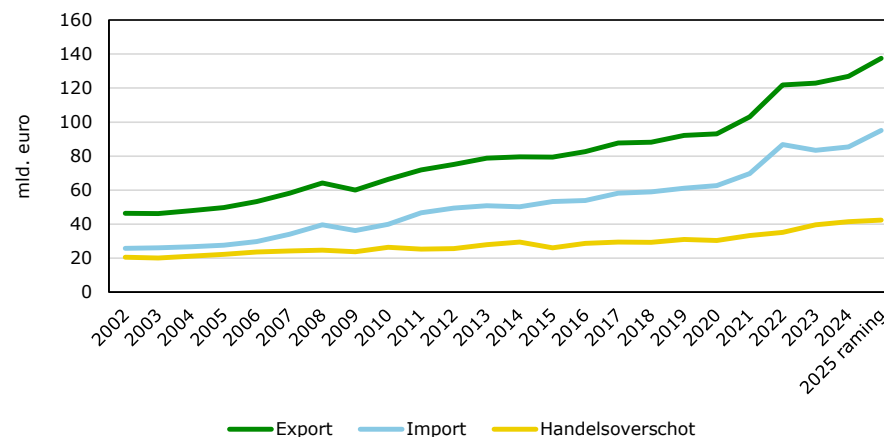
2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk schetst de belangrijkste trends in de Nederlandse handel in landbouwgoederen op macroniveau. Paragraaf 2.2 beschrijft de ontwikkeling van de totale landbouwimport en -export. In paragraaf 2.3 wordt onderscheid gemaakt tussen de export van landbouwgoederen van Nederlandse makelij en de wederuitvoer van landbouwgoederen van buitenlandse makelij. Paragraaf 2.4 analyseert de ontwikkeling van de tot dusver besproken handelswaarde op basis van de onderliggende volume- en prijsontwikkelingen. Paragraaf 2.5 gaat in op wat de Nederlandse economie verdient aan de export van landbouwgoederen. Ten slotte behandelt paragraaf 2.6 de bestemming van de Nederlandse landbouwimport: de Nederlandse markt of het buitenland.

2.2 Landbouwexport neemt ruim 8% in waarde toe

De Nederlandse landbouwexport wordt voor 2025 geraamd op 137,5 miljard euro, 8,4% meer dan in 2024 (126,9 miljard euro). Daarmee is 2025 het tiende opeenvolgende jaar dat de waarde van de landbouwexport hoger uitkomt dan het jaar ervoor. De laatste daling was in 2015.

De Nederlandse landbouwimport wordt 11,3% hoger geraamd op 95,1 miljard euro (85,5 miljard euro in 2024). Het verschil in waardeontwikkeling tussen import en export heeft vooral te maken met een verschil in prijsontwikkeling (zie verder paragraaf 2.4). Over een lange periode bezien, van 2002 tot 2024, is de landbouwexport (nominaal) in waarde verdrievoudigd en is de waarde van de landbouwimport zelfs bijna verviervoudigd (figuur 2.1).

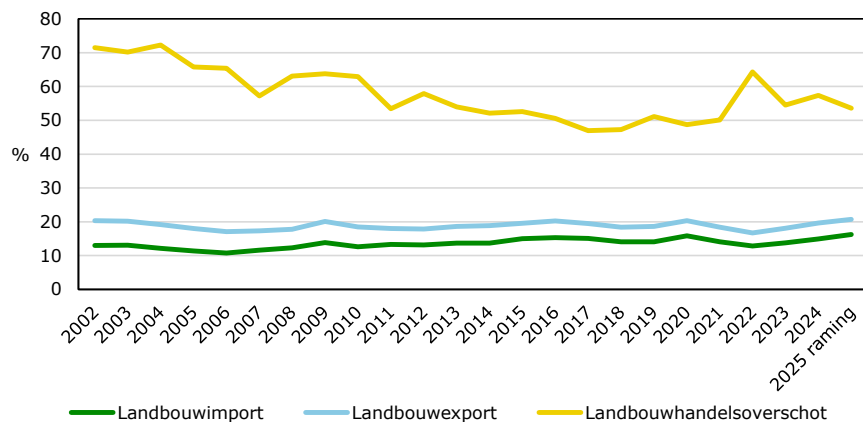

Figuur 2.1 Ontwikkeling waarde Nederlandse landbouwexport, -import en -overschot

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Het handelsoverschot, het saldo van uitvoer en invoer, wordt voor 2025 geraamd op 42,4 miljard euro. Daarmee bereikt het overschot een zeer hoog niveau. De groei van het handelsoverschot heeft te maken met een sterkere absolute toename van de exportwaarde in vergelijking met de importwaarde. Tussen 2002 en 2025 is het handelsoverschot voor landbouwgoederen ruim verdubbeld.

In 2025 betrof naar schatting 20,7% van de totale Nederlandse goederenexport landbouwgoederen. In geen enkel jaar tussen 2001 en 2025 was dat percentage hoger (figuur 2.2). Voor de import geldt hetzelfde: het aandeel van landbouwgoederen in de totale goederenimport is in 2025 met 16,3% het hoogste sinds de meting hiervan.

Figuur 2.2 Ontwikkeling landbouwaandeel in totale goederenexport, -import en -overschot

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

De toename van de landbouwaandelen in de import en export hangt samen met hogere prijzen voor landbouw- en voedselproducten ten opzichte van andere productgroepen, waardoor landbouwgoederen in waardetermen relatief belangrijker zijn geworden (zie verder hoofdstuk 6). Het aandeel van de landbouw in het totale goederenhandelsoverschot is licht afgenomen, van 57,4% in 2024 tot 53,6% in 2025, omdat het overschot bij de niet-landbouwgoederen nog iets harder toenam dan bij de landbouwgoederen.

2.3 Wederuitvoer groeit iets harder dan export van Nederlands product

De Nederlandse landbouwexport bestaat uit wederuitvoer (niet of licht bewerkte import die via Nederland doorgaat naar een derde land) en export van Nederlandse makelij. Bij de laatste groep hoort ook de export van significant bewerkte import die door Nederland wordt geëxporteerd (de export van hier geproduceerde chocolade op basis van cacaobonen uit Ivoorkust bijvoorbeeld).

Het onderscheid tussen beide groepen is van belang, omdat Nederland per euro export ruim vier keer meer verdient aan de export van Nederlandse makelij dan aan wederuitvoer (Prenen en Voncken, 2025). Dit komt terug in de paragrafen 2.5, 3.4, 4.27 en 5.6, waar wordt ingegaan op de 'exportverdiensten' van landbouwgoederen.

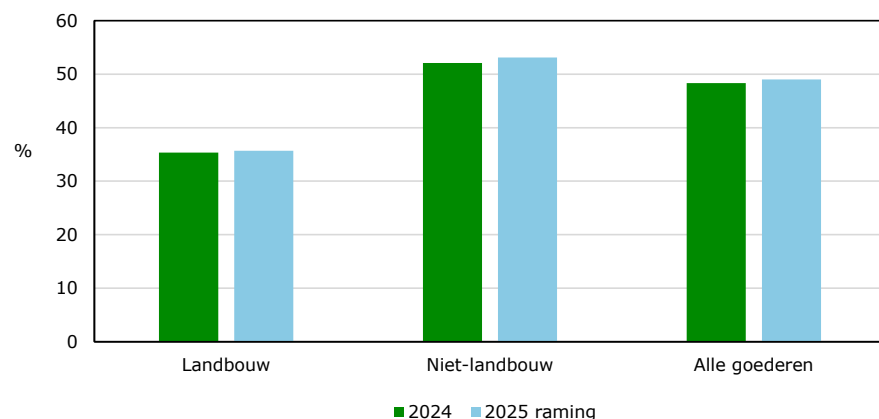
Voor 2025 wordt de landbouwexport van Nederlandse makelij geraamd op 88,4 miljard euro en de wederuitvoer van buitenlandse landbouwgoederen op 49,1 miljard (zie figuur 2.3). Daarmee groeit de wederuitvoer met 9,5% iets harder in waarde dan de export op basis van Nederlandse productie (+7,8%). Het aandeel van wederuitvoer in de totale landbouwexport blijft daarmee nagenoeg gelijk aan het aandeel sinds 2022. Sinds 2016 is de wederuitvoerwaarde ruim verdubbeld, tegenover een groei van 47% bij de landbouwexport van Nederlandse makelij in dezelfde periode. In deze periode is met name de wederuitvoer van fruit en vlees hard gegroeid. Een illustratief voorbeeld is de sterke toename van de invoer en wederuitvoer van avocado's (CBS, 2021).

Figuur 2.3 Samenstelling van de Nederlandse landbouwexport

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Landbouwgoederen zijn bovengemiddeld vaak 'made in Holland' en dat is terug te zien in de vergelijking met andere goederen (zie figuur 2.4). Ruim 64% van de landbouwexport is export van Nederlandse makelij (36% wederuitvoer) en dat is duidelijk hoger dan bij de export van niet-landbouwproducten; hier is minder dan de helft van Nederlandse makelij. In de totale goederenexport is 51% van Nederlandse makelij en 49% wederuitvoer van buitenlandse makelij. Bij zowel landbouwgoederen als niet-landbouwgoederen is het belang van wederuitvoer in 2025 licht toegenomen.

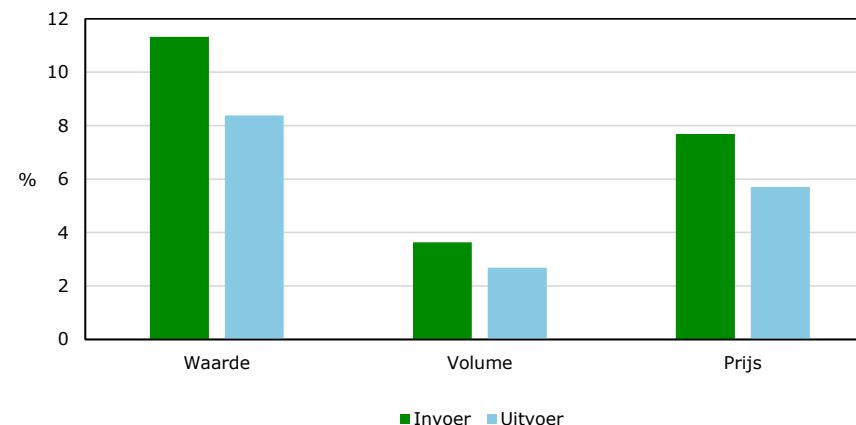
Figuur 2.4 Aandeel wederuitvoer in de Nederlandse goederenexportwaarde
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

2.4 Groei vooral prijs gedreven: twee derde prijsstijging, een derde volumegroei

Naast het onderscheid tussen wederuitvoer en uitvoer van Nederlandse makelij is het van belang om een tweede onderscheid te maken binnen de handelswaarde. Deze publicatie richt zich grotendeels op ontwikkelingen in handelswaarden, dat wil zeggen geldstromen (in euro's) die de Nederlandse grens passeren. Een

toename van de handelswaarde betekent echter niet automatisch ook een toename van het export- of importvolume. Een mutatie van de waarde is namelijk het resultaat van een volume- en een prijsontwikkeling.

Figuur 2.5 laat zien dat zowel de landbouwimport als -uitvoer in volume zijn toegenomen, met respectievelijk bijna 4% en bijna 3%. Het verschil in de waardeontwikkeling (zie paragraaf 2.2) tussen import en export zit in de prijsontwikkeling: deze was groter bij de import (bijna 8%) dan bij de uitvoer (bijna 6%). Voeding en dranken laten in 2025 een bovengemiddelde prijsstijging zien en dragen na de productcategorie huisvesting, water en energie het meest bij aan de inflatie in Nederland (CBS, 2025). Voor zowel de import als de uitvoer geldt dat ruim twee derde van de waardestijging in 2025 kwam door prijsstijging en bijna een derde door volumegroei.

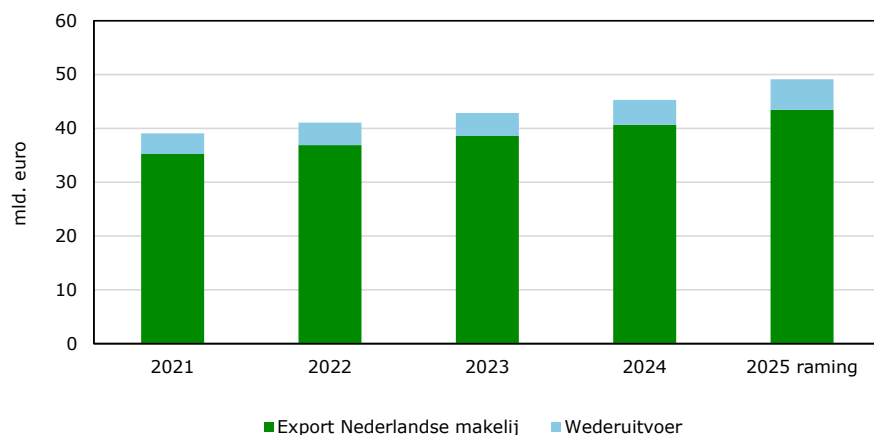
Figuur 2.5 Ontwikkeling volume en prijs van landbouwgoederen, import en uitvoer, 2024-2025

Bron: CBS.

Opmerking: Dit betreft schattingen waarbij de reeds beschikbare informatie is gecombineerd: volume- en prijsontwikkelingen van de nationale rekeningen (economische eigendomsoverdracht) over de eerste drie kwartalen van 2025 ten opzichte van 2024 en de geraamde cijfers over de waardeontwikkeling van de vorige paragrafen.

2.5 Ruim 49 miljard euro aan exportverdiensten in 2025

Voor het hele jaar 2025 is een raming gemaakt van de Nederlandse verdiensten aan de Nederlandse export van landbouwgoederen (figuur 2.6). Het CBS maakt deze berekeningen met behulp van waardeketenonderzoek op basis van input-outputtabellen van de nationale rekeningen. Daarbij wordt rekening gehouden met de gehele exportketen van producten en met verdiensten aan de export per type goederen. Exportverdiensten zijn wat de Nederlandse economie overhoudt aan de export van landbouwgoederen na aftrek van de daarvoor gemaakte kosten (invoer van grondstoffen, diensten, halffabricaten en de invoer voor wederuitvoer). De handelswaarde kan worden beschouwd als bruto-opbrengst van de landbouwexport, en de exportverdiensten als de nettoverdiensten aan de export van landbouwgoederen.

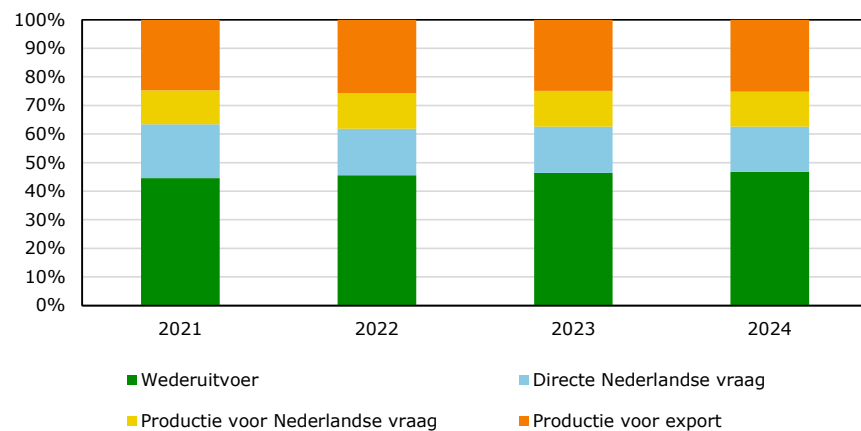
Figuur 2.6 Ontwikkeling verdiensten aan Nederlandse landbouwexport
Bron: CBS (waardeketenonderzoek).

In lijn met paragraaf 2.1 zijn de verdiensten aan de Nederlandse landbouwexport in 2025 toegenomen. De hier geschatte groei is ongeveer gelijk aan groei van de (bruto)waarde van de Nederlandse landbouwexport: 8,5% in plaats van 8,4%. In 2025 is 89% van de exportverdiensten aan landbouwgoederen te danken aan de export van Nederlandse landbouwproducten en 11% aan wederuitvoer. Voor 2025 worden de totale verdiensten aan de export van landbouwgoederen geraamd op 49,1 miljard euro, waarvan 43,5 miljard dankzij de export van Nederlandse makelij en 5,7 miljard euro door wederuitvoer.

In 2024 was 29,3% van de totale verdiensten aan goederenexport te danken aan de export van landbouwgoederen. In 2023 was dat nog 28,6%. Voor 2025 is het aandeel nog niet bekend.

2.6 Van de landbouwimport is 72% bestemd voor het buitenland

Nederland is wereldwijd zowel een grote exporteur als importeur van landbouwgoederen. De invoer van landbouwgoederen kent vier mogelijke bestemmingen. Ten eerste kan er wederuitvoer zijn (zie ook paragraaf 2.3). Daarnaast kan de import bestemd zijn voor directe afzet op de Nederlandse markt. Een derde bestemming betreft landbouwgoederen die in Nederland worden verwerkt tot nieuwe producten voor afzet op de Nederlandse markt. Tot slot kan de import worden verwerkt tot nieuwe producten die vervolgens worden geëxporteerd.

Figuur 2.7 Nederlandse landbouwimport naar bestemming

Bron: CBS.

Figuur 2.7 toont de bestemming van Nederlandse landbouwimport tot en met 2024 (2025 is nog niet beschikbaar). Het eerste dat opvalt is dat de aandelen van de diverse importbestemmingen nauwelijks veranderen door de tijd. Wel is het aandeel van de import voor wederuitvoer licht toegenomen en het aandeel van de import voor directe Nederlandse vraag juist licht afgenomen sinds 2021.

Uit de figuur kan ook worden afgeleid dat in 2024 72% van de Nederlandse landbouwimport uiteindelijk in het buitenland terecht kwam (onbewerkt, bewerkt of als nieuw product) en 28% van de import in Nederland achterbleef. In 2021 bleef nog 31% van de import in Nederland. De import van landbouwgoederen is dus in toenemende mate (uiteindelijk) voor het buitenland bestemd.

3

3 Bestemming en herkomst van de Nederlandse handel in landbouwgoederen

3.1 Inleiding

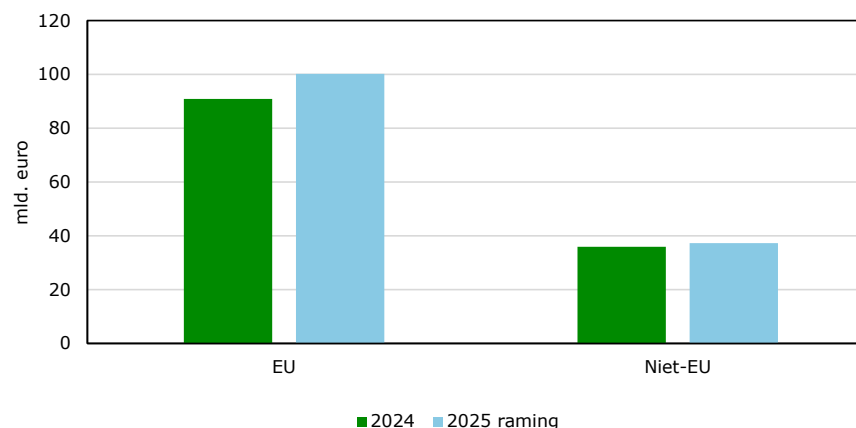
Dit hoofdstuk behandelt de geografische herkomst en bestemming van de Nederlandse handel in landbouwgoederen. Paragrafen 3.2, 3.3 en 3.4 richten zich op de export, terwijl paragrafen 3.5 en 3.6 de import behandelen. Paragraaf 3.2 beschrijft de ontwikkeling van de landbouwexport naar de EU, niet-EU-landen en de belangrijkste afzonderlijke bestemmingen. Paragraaf 3.3 analyseert de belangrijkste exportbestemmingen na correctie voor wederuitvoer. In paragraaf 3.4 staan de verdiensten aan de export naar de belangrijkste bestemmingen centraal. Paragraaf 3.5 gaat in op de belangrijkste herkomstlanden van de landbouwimport. Tot slot beschrijft paragraaf 3.6 de bestemming van de landbouwimport uit deze belangrijkste herkomstlanden.

3.2 Exportgroei met name te danken aan EU

In 2025 is de waarde van de export naar EU-landen sterk gegroeid (met 10,2%), beduidend meer dan naar landen buiten de EU (met 3,9%); zie figuur 3.1. Daardoor is het aandeel van de EU in de totale landbouwexport toegenomen van 71,7% in 2024 tot 72,9% in 2025.

De EU is de belangrijkste afzetmarkt voor de Nederlandse landbouwexport. Het Verenigd Koninkrijk (VK), de Verenigde Staten (VS) en China zijn de enige landen buiten de EU in de top tien van bestemmingen en staan respectievelijk op posities vier, acht en tien (figuur 3.2). De buurlanden Duitsland en België zijn van oudsher de belangrijkste exportbestemmingen en hun aandeel in de totale export is in 2025 verder toegenomen. Zo nam de landbouwexport naar Duitsland toe met 10% tot 34,0 miljard euro in 2025 en naar België met 7% tot 16,9 miljard euro. De buurlanden zijn samen goed voor 37% van de totale Nederlandse landbouwexport, gelijk aan het aandeel in 2024. De belangrijkste

tien bestemmingen voor de landbouwexport zijn in 2025 goed voor bijna 72% van de totale landbouwexport, met andere woorden de landbouwexport is sterk gericht op een beperkt aantal bestemmingen.

Figuur 3.1 Landbouwexport naar EU en niet-EU

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

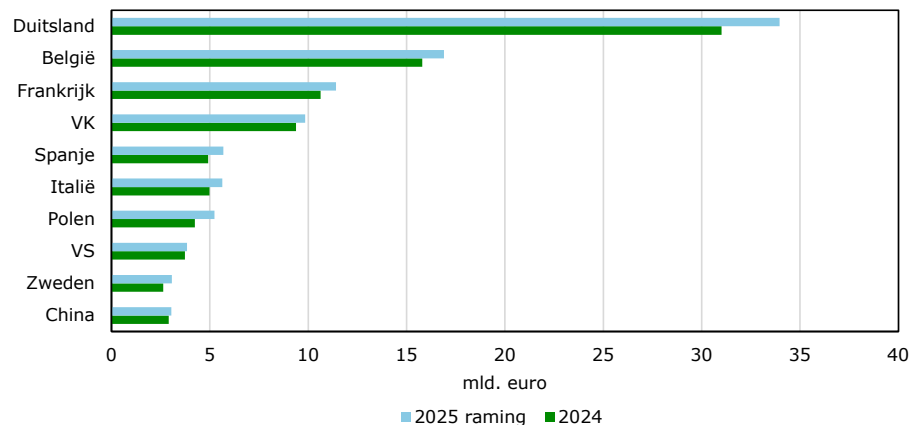
Na Duitsland en België volgen Frankrijk (8%) en het VK (7%) als belangrijkste bestemmingen van de Nederlandse landbouwexport. De export naar Frankrijk nam met 7% toe en die naar het VK met 5%.

Buiten de top vier valt op dat de landbouwexport naar Polen (+24%), Zweden (+17%), Spanje (+16%) en Italië (+13%) relatief sterk is toegenomen. Dat geldt niet voor de export naar de VS en China. De waarde van de export naar deze landen nam relatief weinig toe met respectievelijk 3% en 5%. De posities

van de landen binnen de top tien zijn tussen 2024 en 2025 nagenoeg onveranderd gebleven. Enkel Spanje en Zweden klommen een plekje ten koste van respectievelijk Italië en China.

De Nederlandse export naar China staat al enkele jaren onder druk, met name de export van babymelkpoeder en varkensvlees. Dit zijn producten die tot ongeveer drie jaar geleden nog een sterke groei lieten zien. Zo verdubbelden de verdiensten aan de landbouwexport naar China tussen 2015 en 2021 (zie hoofdstuk 8 en Jukema et al., 2023). China heeft in december 2025 voor de komende vijf jaar invoerheffingen voor de import van varkensvlees vastgesteld, variërend van 4,9 tot 19,8% (NOS, 2025).

De export naar de VS was sterk in het eerste kwartaal van 2025, maar is daarna teruggefallen (CBS, 2025). Daarbij speelt het invoeren van nieuwe Amerikaanse invoerheffingen sinds augustus 2025, waardoor Europese producten duurder worden voor de Amerikaanse markt ook een rol. Voor het grootste deel van de producten uit de EU is afgesproken dat het basistarief 15% is (EC, 2025).

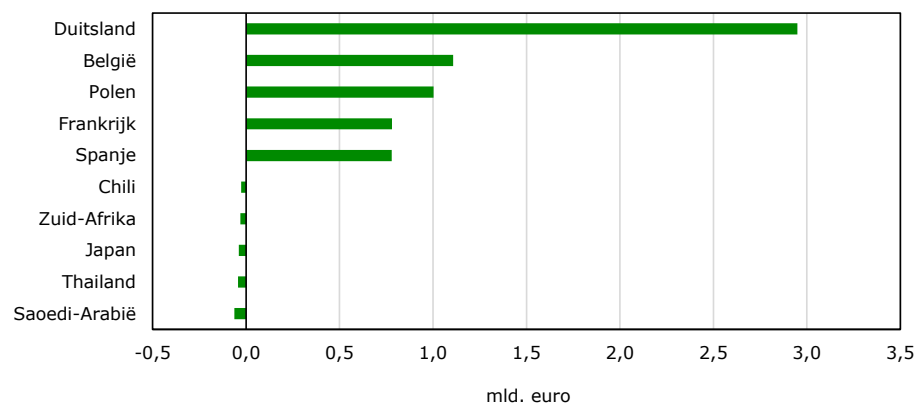

Figuur 3.2 Top tien bestemmingen Nederlandse landbouwexport in 2025 (raming) en 2024

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

In lijn met voorgaande heeft de grootste absolute exportgroei plaatsgevonden bij de export naar Duitsland, deze is in 2025 bijna 3 miljard euro hoger dan in 2024 (zie figuur 3.3). Dat is 28% van de totale groei van de landbouwexport in 2025. Na Duitsland volgen België (+1,1 miljard euro), Polen (+1,0 miljard), Frankrijk en Spanje (beiden +0,8 miljard). De top vijf van landen verklaart samen 62% van de groei van de landbouwexport in 2025.

Bij vier van de vijf genoemde landen zijn cacaobereidingen een prominente groeicategorie. Bij de export naar België en Polen hebben cacaobereidingen de grootste absolute groei in 2025 getoond en bij de export naar Duitsland en Frankrijk is het nummer twee. Dit hangt samen met de aanhoudende stijging van de cacaoprijs (zie hoofdstuk 6). Al in 2024 zat de cacaoprijs in de lift en er was toen een verdubbeling van de Nederlandse importwaarde in één jaar (CBS, 2024a). Na Duitsland, België en Polen is Nederland de grootste EU-exporteur van cacaobereidingen (CBS, 2024b). Inclusief cacaobonen is Nederland de grootste cacao-importeur van de EU (CBS, 2023a).

Figuur 3.3 Top vijf stijgers en dalers 2024-2025 in verandering absolute uitvoerwaarde

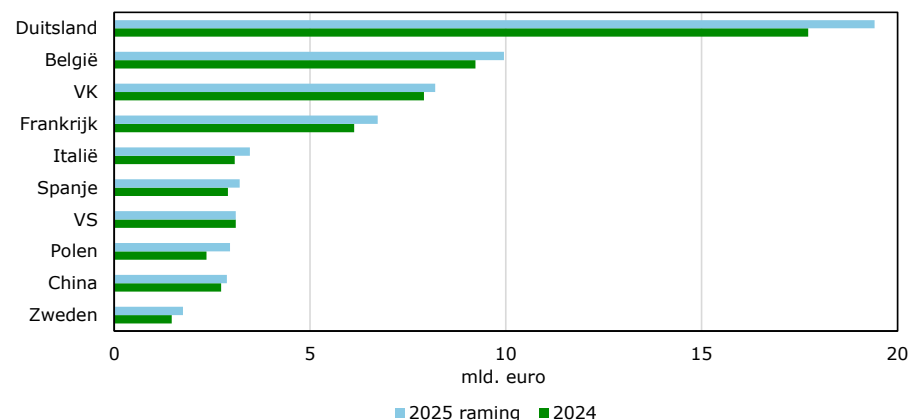
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Enkel bij de export naar Spanje speelt cacao geen grote rol in de toename van de handelswaarde. Hier zijn vlees, zuivel en eieren, en fruit de grootste groeicategorieën. Dat zijn ook producten die sterk in waarde zijn toegenomen in de export naar de andere vier landen. Zo is fruit de grootste stijger bij de export naar Duitsland (met zuivel op drie en vlees op vier) en is zuivel de grootste stijger bij de export naar Frankrijk.

Voor een klein aantal landen geldt dat ze in 2025 minder (in waarde) uit Nederland importeerden dan in 2024. Dat geldt het meest voor Saoedi-Arabië, Thailand, Senegal, Zuid-Afrika en Chili, maar het gaat hier om geringe afnames van 27 tot 62 miljoen euro. Zuivel en eieren, groenten, bereidingen van groenten en fruit, bereidingen van graan, meel en melk en natuurlijke vetten en oliën zijn de grootste krimpcategorieën.

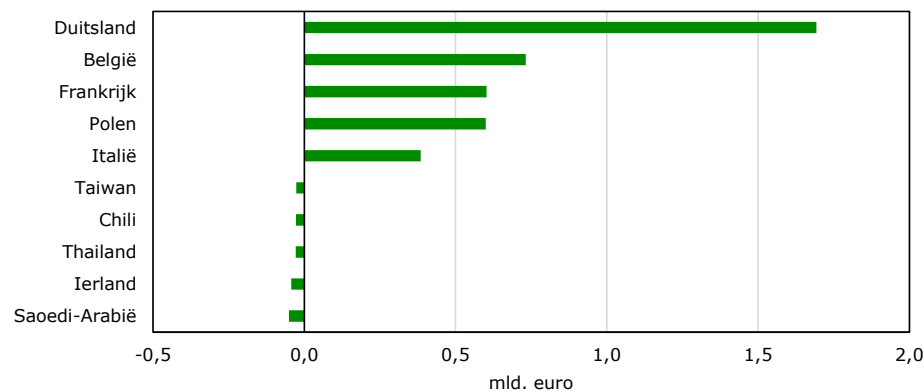
3.3 VK derde bestemming zonder wederuitvoer

Nederland houdt veel meer over aan de export van Nederlandse makelij dan aan de wederuitvoer van buitenlandse makelij. Om deze reden worden de cijfers van de vorige paragraaf in deze paragraaf weergegeven zonder de wederuitvoer (zie figuur 3.4). Het beeld blijft echter voor een groot deel ongewijzigd. Er gaan relatief veel Nederlandse landbouwproducten (en relatief weinig wederuitvoer) naar de VS en China, landen die op grotere afstand liggen.

Figuur 3.4 Top tien bestemmingen landbouwexport van Nederlandse makelij
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Bij de grootste stijgers voor wat betreft de absolute ontwikkeling van de export van Nederlandse makelij in 2025 (figuur 3.5) komen dezelfde landen terug die we eerder zagen bij de absolute totale exportontwikkeling (figuur 3.3). Enkel Italië (als gevolg van groei cacaobereidingen) staat nu in de lijst in de plaats van Spanje. Ook nu staat Duitsland duidelijk bovenaan met absolute exportgroei.

Figuur 3.5 Top vijf stijgers en dalers 2024-2025 in verandering absolute uitvoerwaarde Nederlandse makelij
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

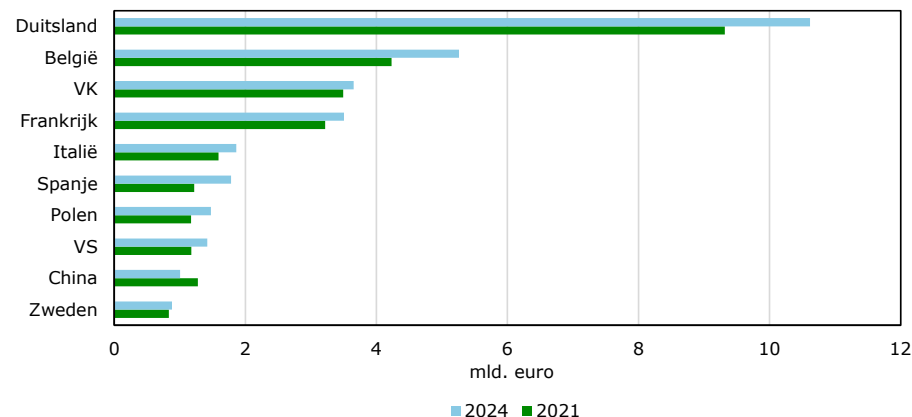
3.4 Sterke groei verdiensten bij export naar Spanje

De berekende landbouwexportverdiensten van paragraaf 2.4 kunnen worden verdeeld naar land van bestemming, zie figuur 3.6. Daarbij zijn er enkel cijfers beschikbaar tot en met 2024 (voor 2025 alleen informatie op totaalniveau, zie paragraaf 2.5). De landen in de top tien van belangrijkste bestemmingen in termen van exportverdiensten zijn dezelfde landen die eerder werden getoond als belangrijkste bestemmingen in termen van exportwaarde (zie figuur 3.2 en 3.4).

Aan de export naar Duitsland verdiende Nederland 10,6 miljard euro in 2024, een toename van 14% in vergelijking met 2021. Ook aan de landbouwexport naar België (5,3 miljard euro), het VK (3,7 miljard) en Frankrijk (3,5 miljard) verdient Nederland relatief veel via de landbouwexport. Op enige afstand volgen de andere zes landen.

In de periode 2021-2024 zijn de verdiensten aan de landbouwexport met bestemming Spanje (op plek zes) procentueel het hardst gestegen, met 46%, van 1,2 miljard euro in 2021 tot 1,8 miljard euro in 2024. Daarbij zijn in de eerste plaats de verdiensten aan de export van de productgroep zuivel en eieren toegenomen, met daarna, op enige afstand, levende dieren en vlees.

Verder in de lijst valt op dat de export naar het VK, na China (zie de vorige paragraaf), het minst heeft gepresteerd qua exportverdienstenontwikkeling (+4% sinds 2021). Dit hangt mogelijk samen met Brexit (zie verder Jukema et al., 2025).

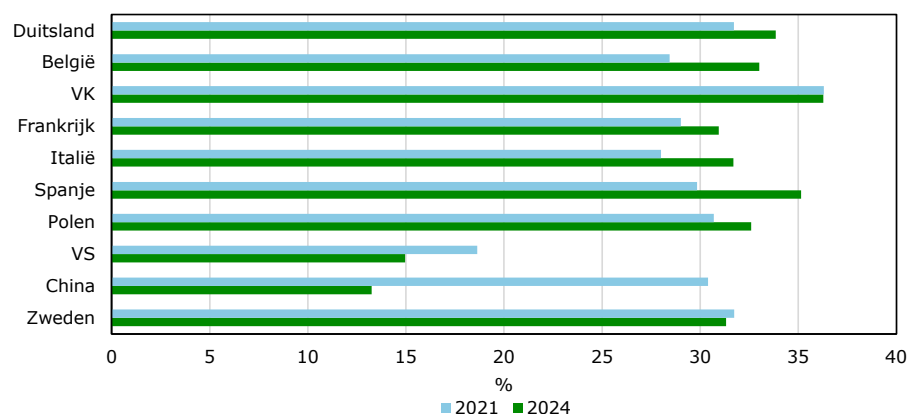

Figuur 3.6 Landen waaraan Nederland het meeste verdient via landbouwexport
Bron: CBS.

Nederland exporteert naar al deze bestemmingen aanzienlijk meer goederen dan uitsluitend landbouwgoederen. Daarom is het relevant om te kijken naar het aandeel van landbouwgoederen in de totale goederenexportverdiensten per bestemming (figuur 3.7). Ook in dit perspectief springen Spanje en China eruit. De Nederlandse export naar Spanje is sinds 2021 sterker op landbouwgoederen gaan leunen: het landbouwaandeel steeg van 30% naar 35%. Bij de export naar China is er juist een omgekeerde ontwikkeling. Door een toename van de

verdiensten aan de export van niet-landbouwgoederen, zoals chipmachines, (CBS, 2023b), in combinatie met een daling van de verdiensten aan landbouwgoederen, is het aandeel van landbouw in de totale goederenexportverdiensten aan China sterk afgenomen, van 30% in 2021 tot 13% in 2024.

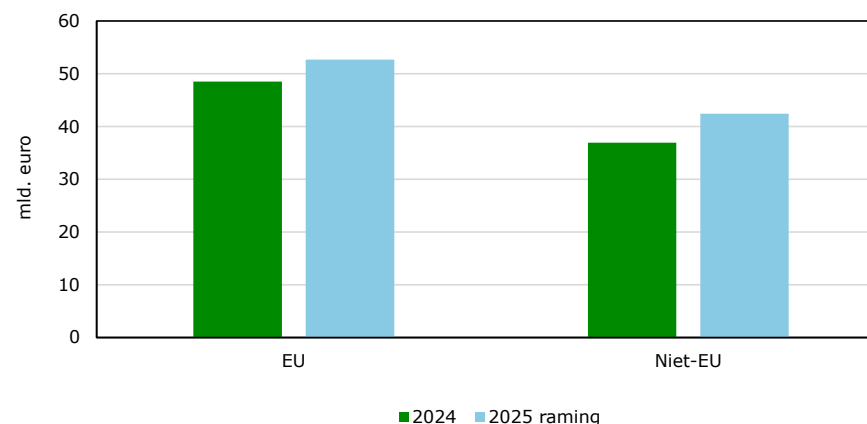
Ook de Nederlandse export naar de VS is relatief weinig afhankelijk van landbouwgoederen (15%), vergelijkbaar met de situatie in 2021 (19%). Net als bij Spanje is het exportpakket naar België meer agrarisch geworden, met een stijging van 28% naar 33%. Van alle landen in de top tien van belangrijkste exportbestemmingen heeft het VK het hoogste landbouwaandeel, namelijk 36%.

Figuur 3.7 Aandeel landbouw in totale goederenexportverdiensten voor de belangrijkste bestemmingen
Bron: CBS.

3.5 Ivoorkust stijgt snel naar vijfde plek als herkomstland

Ook de import kan worden gesplitst tussen EU- en niet-EU-landen als handelsregio's (figuur 3.8). In tegenstelling tot de ontwikkelingen bij de landbouwexport, is bij de landbouwimport de handel met niet-EU-landen sterker toegenomen dan de handel met EU-landen. De EU blijft wel belangrijker als regio van herkomst dan de landen buiten de EU. De waarde van de import van landbouwgoederen uit de EU is met 9% toegenomen van 48,5 tot 52,7 miljard euro en de import uit andere landen is met 15% toegenomen van 36,9 tot 42,4 miljard euro. Deze ontwikkelingen resulteren in een afnemend aandeel van de EU in de totale landbouwimport van 56,8% in 2024 tot 55,4% in 2025.

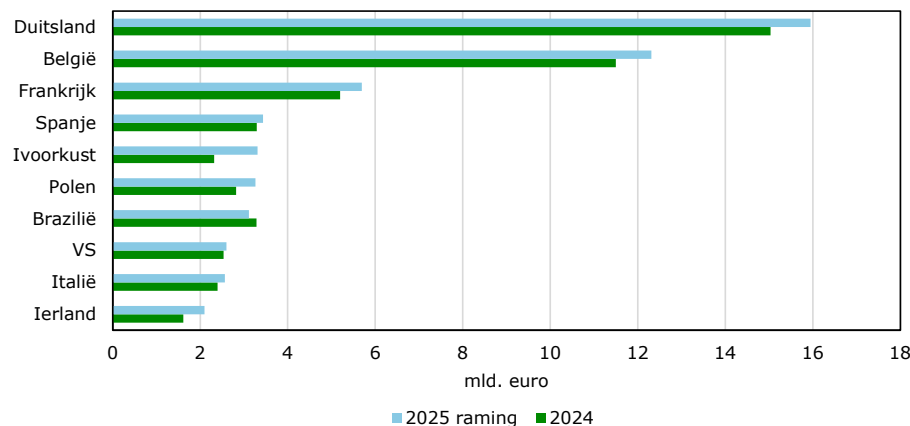

Figuur 3.8 Landbouwimport uit EU en niet-EU
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

De top tien van belangrijkste leveranciers van landbouwgoederen voor Nederland in 2025 bestaat uit zeven EU-landen (Duitsland, België, Frankrijk, Spanje, Polen, Italië en Ierland) en drie niet-EU-landen: Ivoorkust, Brazilië en de VS (figuur 3.9). Ivoorkust is voor het tweede jaar op rij aanzienlijk gestegen in de rangschikking, vanwege de voortdurend stijgende cacaoprijs. Het land was

vorig jaar het negende herkomstland van landbouwgoederen en in 2025 nummer vijf, na de traditionele top drie, net onder Spanje. De waarde van de import uit Ivoorkust is in 2025 met 43% toegenomen, na al een vergelijkbare toename in 2024. Door de sprong van Ivoorkust hebben drie landen een plekje verloren in de rangschikking: Brazilië, de VS en Italië.

Duitsland is van oudsher de belangrijkste leverancier van landbouwgoederen voor Nederland, met een aandeel van 16,8% in de totale landbouwimport. België volgt met 12,9%, waarna Frankrijk (6,0%), Spanje (3,6%) en Ivoorkust (3,5%) volgen. Binnen de top tien is alleen de import uit Brazilië in waarde afgenomen. De import uit Duitsland lag in 2025 6% hoger dan in 2024; voor België bedroeg de groei 7%.

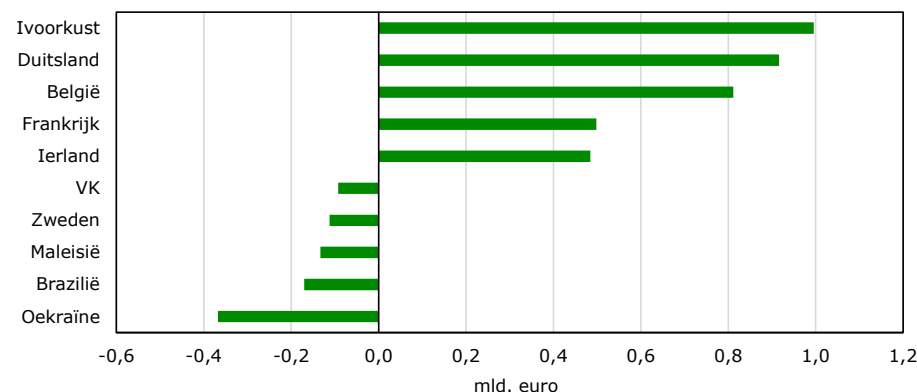
Figuur 3.9 Top tien herkomstlanden Nederlandse landbouwimport
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Op basis van de grootste absolute ontwikkelingen in de agrarische import per land van herkomst springt Ivoorkust opnieuw in het oog (figuur 3.10). De import uit Ivoorkust nam in absolute termen met 1,0 miljard euro toe, waarmee de groei zelfs groter was dan die uit de grootste handelspartner Duitsland

(+0,9 miljard euro). België (+0,8 miljard euro), Frankrijk en Ierland (beide +0,5 miljard euro) completeren de top vijf.

De groei van de import uit Ivoorkust betreft enkel de categorie cacao en cacaobereidingen. De grootste groei bij de import uit Duitsland betreft dierlijke producten, namelijk zuivel en eieren, levende dieren en vlees. In het geval van België gaat het in de eerste plaats om cacaobereidingen (zoals Belgische chocolade) en in het geval van Frankrijk vooral om granen en dranken (zoals tarwe en Franse wijn). Uit Ierland haalde Nederland onder andere meer zuivel en vlees.

Bij de vijf grootste dalers gaat het om kleinere verschillen tussen 2024 en 2025. De invoer is in waarde het meest afgenomen bij de import uit Oekraïne (-0,4 miljard euro, zie verder hoofdstuk 9), Brazilië (-0,2 miljard euro), Maleisië, Zweden en het VK (elk -0,1 miljard euro). Uit Oekraïne haalde Nederland voor minder waarde aan granen (mais) en oliehoudende zaden en vruchten, uit Brazilië minder soja (schroot en bonen), uit Zweden minder vis en natuurlijke vetten en oliën en uit het VK minder cacao(bereidingen) en dranken. De daling van de import uit Maleisië betreft een divers assortiment aan producten.

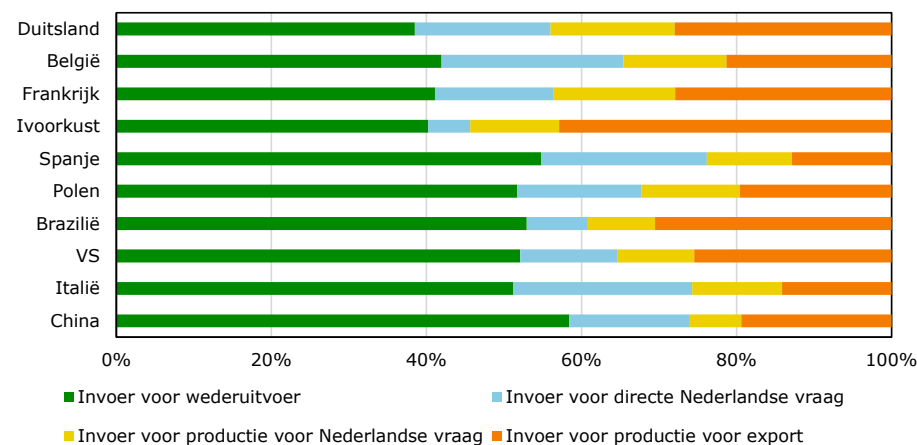

Figuur 3.10 Top vijf stijgers en dalers 2024-2025 verandering in absolute invoerwaarde
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

3.6 Groot deel Ivoriaanse cacaobonen wordt verwerkt voor de export

Van de Nederlandse landbouwimport in 2024 komt 72% uiteindelijk weer in het buitenland terecht, in welke vorm dan ook (paragraaf 2.6). Dat zien we ook terug bij de belangrijkste herkomstlanden (zie figuur 3.11). Bij bijna alle tien de belangrijkste herkomstlanden is import voor wederuitvoer de belangrijkste importstroom. Alleen de import uit Ivoorkust is in de eerste plaats bestemd voor de verwerking in Nederland voor uiteindelijke export. De import uit China is van de tien landen het meest bestemd voor wederuitvoer (58%). Bij de import uit Duitsland is dat percentage relatief laag (39%) en is Nederland vaker eindstation van die import.

Directe afzet in Nederland na import komt het meest voor bij de import uit Italië en België (23%). Daarbij valt te denken aan (eind)producten zoals pastasaus, wijn, ham of olijfolie in het geval van Italië en chocolade of bier in het geval van België. Het hoogste in de categorie 'invoer voor productie voor afzet in Nederland' scoren Frankrijk en Duitsland, met een aandeel van 16% voor deze importstroom. Brazilië en Ivoorkust, ten slotte, zijn relatief het belangrijkste als het gaat om de import voor de verwerking in Nederland voor de export naar andere landen, met respectievelijk 31% en 43%. Daarbij gaat het vooral om de Nederlandse verwerking van Braziliaanse sojabonen voor de export van veevoer en de verwerking in Nederland van Ivoriaanse cacaobonen voor de export van cacaobereidingen.

Figuur 3.11 Bestemming van de import uit de belangrijkste herkomstlanden van landbouwgoederen, 2024
Bron: CBS.

4

4 De handel uitgesplitst naar productgroepen

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkelingen van de export en import van Nederland in 2025 aan de hand van de 24 landbouwgoederenhoofdstukken en de groep overige landbouwgoederen. Deze laatste groep bestaat uit individuele producten die uit andere hoofdstukken van de handelsstatistiek komen, maar wel tot de landbouw worden gerekend. De landbouwgoederenhoofdstukken, veelal gegroepeerd naar productgroep, zijn hieronder per paragraaf gerangschikt naar afnemend aandeel in de exportwaarde, uitgezonderd de overige landbouwgoederen die niet in de eerste 24 hoofdstukken vallen. Deze worden als laatste beschreven. De landbouwgerelateerde goederen zoals kasmaterialen en landbouwmachines komen in hoofdstuk 5 aan bod.

4.2 Zuivel en eieren: import en export nemen sterk toe 2025

De exportwaarde van zuivel en eieren bedraagt in 2025 zo'n 13,3 miljard euro (tabel 4.1). Ten opzichte van een jaar eerder groeit de exportwaarde met bijna 10%. De importwaarde stijgt procentueel sterker met 14,5% tot 6,4 miljard euro.

In 2025 is er bij de export naar de belangrijkste landen een wisselend beeld te zien. Hoewel alle drie de belangrijkste exportbestemmingen een groei lieten zien, nam de exportwaarde naar vooral Duitsland (+13,5%) en Frankrijk (+19,2%) toe. De toename van de exportwaarde naar België is met bijna 8% een stuk lager. De export naar Polen en Spanje zat ook sterk in de lift.

Nederland betrok ook veel goederen uit andere landen. Duitsland was in 2025 het belangrijkste land met een importaandeel van 38%. Met een groei van ongeveer 14% bleef het aandeel van de importwaarde uit Duitsland in 2025 vergelijkbaar

met 2024. Op grote afstand van Duitsland waren België en Ierland de nummers twee en drie wat betreft de import van zuivel naar Nederland. Vooral de importgroei uit landen als Polen en Nieuw-Zeeland viel verder op in de cijfers.

De producten onder de verzamelnaam zuivel en eieren vallen uiteen in drie groepen. De belangrijkste groep bestaat uit melk, room, boter, en producten zoals wei en natuurlijke honing. Deze groep producten heeft een exportwaarde van ruim 6,9 miljard euro in 2025, een groei van bijna 12% ten opzichte van het voorgaande jaar. De importwaarde van deze producten steeg nagenoeg met hetzelfde percentage (11,5%) tot 3,6 miljard euro. De absolute stijging van de exportwaarde is nog wel hoger dan die van de importtoename.

Kaas vormt een tweede subgroep. Met een exportwaarde van 5,7 miljard euro in 2025 is er een sterke toename van 6,7% geraamd. De importwaarde van kaas laat procentueel een grotere groei zien: bijna 12%. Ook hier is de absolute exportgroei nog wel hoger dan de groei van de importwaarde. De importwaarde komt in 2025 uit op een kleine 2,3 miljard euro.

Eieren en ei producten vormen de derde te onderscheiden groep. De exportwaarde van deze groep producten steeg het sterkste in 2025: 16% tot 781 miljoen euro. Ook de importwaarde nam sterk toe (+58%). De importwaarde steeg met ruim 200 miljoen euro tot bijna 552 miljoen euro. De absolute stijging van de importwaarde overtrof hiermee de mutatie van de exportwaarde. Eieren zijn naast gebruik voor directe consumptie ook veelal een grondstof voor het maken van andere producten.

Door vogelgriep in Nederland en andere landen, waaronder de VS, is het aanbod van eieren beperkter. Door de ook per half juni 2024 ingestelde EU-invoerbeperkingen voor ei-producten uit Oekraïne, zijn wereldwijd eieren goed aan de prijs. De consumentenvraag en het krappe aanbod zijn daarbij niet in evenwicht. In Nederland draagt bedrijfsbeëindiging (in verband met de

stikstofproblematiek) ook bij aan een verdere vermindering van de productie, alsook de vastgelopen vergunningverlening (geen nieuwe stallen) en de beweging naar extensivering (minder kippen per stal).

Het eerste halfjaar werd gekenmerkt door een lagere melkproductie en melkaanvoer bij fabrieken van Nederlandse melk. In deze periode waren de prijzen ook hoog, ook voor de verwerkte producten. Rond juli veranderde dit. De melkproductie nam weer toe, door mooi weer maar ook omdat de effecten van blauwtong ten opzichte van vorig jaar minder effect sorteerden. Ook het Europees aanbod lag op een hoger niveau. Een zeer sterke prijsdaling was het gevolg, waardoor prijzen van veel producten gedurende de tweede helft van het jaar onder die van vorig jaar kwamen te liggen, weipoeder uitgezonderd. Ondanks dat zijn de exportwaarden van kaas, weipoeder en andere melkproducten positief over het gehele jaar gezien.

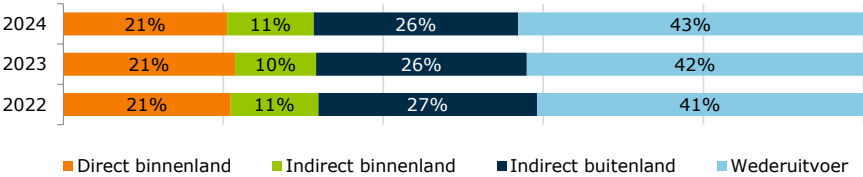
Europese verwerkers lijken steeds verder samen te clusteren. FrieslandCampina kondigde in december 2024 aan te fuseren met Micobel (België), terwijl Arla (Denemarken), met leden in diverse landen, samen verder wil met de Duits georiënteerde DMK Group.

Tabel 4.1 Nederlandse handel in zuivel en eieren (GN-04)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	13,3	9,7%
Waarvan van Nederlandse makelij	76%	
Aandeel in de landbouwexport	9,7%	
Totale importwaarde (mld. euro)	6,4	14,5%
Aandeel in de landbouwimport	6,7%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	3.671	14
België	2.130	8
Frankrijk	1.693	19
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	2.447	14
België	1.007	8
Ierland	704	12

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van alle geïmporteerde goederen uit de groep van zuivel en eierproducten is in 2023 ruim 69%, al dan niet na bewerking, bedoeld voor de uitvoer (figuur 4.1). Ongeveer 43% gaat vrijwel direct de grens over, 26% wordt eerst nog bewerkt in Nederland. Een vijfde deel van de import was direct bedoeld voor de binnenlandse besteding, 11% wordt eerst verwerkt voordat de producten in ons land beschikbaar zijn voor consumptie in 2024.

Figuur 4.1 Import naar bestemming in procenten, zuivel en eieren
Bron: CBS.

4.3 Cacao: dure cacao maakt dit product tophandelsproduct voor Nederland

De exportwaarde van cacao en cacaobereidingen steeg in 2025 verder. Ook in 2024 was deze productgroep al sterk gestegen in handelswaarde. In 2025 kwam daar nog een schepje bovenop. De exportwaarde nam toe met 3,2 miljard euro, terwijl de importwaarde met 3,5 miljard euro steeg. Hiermee is het, vergeleken met de andere GN-handelshoofdstukken, een nog belangrijkere productgroep geworden. In exportwaarde is het gestegen van plek 4 naar plek 2 en wat betreft importwaarde is het in 2025 zelfs de belangrijkste productgroep.

Met de 12,7 miljard exportwaarde heeft deze productgroep een aandeel van 9% in de totale export van de land- en tuinbouw bereikt, een groei in het aandeel van 1,7% ten opzichte van een jaar eerder. Bij de import is dat aandeel nog hoger (12%) en bedroeg de groei 2,8%.

Duitsland is veruit de belangrijkste bestemming van cacao en cacaobereidingen, met een exportwaarde van 3,4 miljard euro, een groei van bijna 13% ten

opzichte van 2024. De export naar België groeide met 49% en steeg van een kleine 1,1 miljard in 2024 naar bijna 1,6 miljard euro in 2025. Naar Frankrijk lag de toename meer in lijn met die van Duitsland (+16%).

De groep landen in de categorie ‘overige niet-EU-landen’, die in tabel 4.2 niet is vermeld, zijn samen het belangrijkste herkomstgebied voor cacao en cacao-producten en goed voor 4,5 miljard euro (een groei van 74%) aan importwaarde in 2025. Het gaat om landen als Ghana, Kameroen en Nigeria. Ivoorkust blijft echter het grootste individuele herkomstland, met een waarde van 3,2 miljard euro (+45%). Daarnaast komen er veel cacao en cacao-bereidingen uit België (grondstoffen en bereidingen): deze invoer groeide in 2025 met 25%. De Nederlandse invoer uit Duitsland lag in 2025 beperkt hoger dan een jaar eerder. De stijging bleef hier beperkt tot 6%, oftewel een kleine 40 miljoen euro tot een totaal van 734 miljoen euro.

De Amsterdamse haven blijft het belangrijkste cacaoaanvoerpunt in de EU. In de Zaanstreek zit een cluster verwerkers van cacao-poeder waar de cacao-poeder in andere tussenproducten wordt omgezet voor fabrikanten. Naast de verwerkers in de Zaanstreek zijn er fabrikanten van chocoladerepen in onder andere Veghel.

De hogere import- en exportwaarden zijn net als in 2024 het gevolg van enkele jaren met tegenvallende oogsten. Hierdoor zijn de voorraden lager. Naast slechte weersomstandigheden, zijn de kosten van gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest opgelopen, waardoor vooral kleinere boeren deze kosten niet konden opbrengen. Het gevolg was ernstige gewasziekte en boomsterfte. Ecuador lijkt een opkomend productieland met hogere oogsten per hectare dan de traditionele landen. De handelsprijzen voor dit oogstseizoen, dat in september-oktober van start ging, dalen voorzichtig, door afgenomen vraag en hogere verwachtingen van huidige oogsten.

Ivoorkust heeft een zeer hoge prijs van 2.800 CFA/kg (5,00 USD/kg) vastgesteld voor het seizoen 2025/26 als onderdeel van haar beleid om boeren te ondersteunen en de markt te stabiliseren. Verwacht wordt dat hogere prijzen voor boeren de productiviteit zullen verhogen (ICCO, 2025). Bedrijven die dicht bij de consument opereren proberen de hogere prijzen op te vangen door minder cacao in hun chocolade te verwerken of door zich te

richten op de zeer luxueuze uitvoeringen van chocolade-producten, zoals de Dubai-reep. Andere bedrijven die zich richten op massaproductie hebben het lastig. Goede marketing lijkt belangrijk te zijn om te overleven en schapruimte te handhaven. In Nederland moest Droste de eigen productie van chocolade staken. Verkade, een ander Nederlands merk, ziet de verkoopvolumes en winstmarges slinken (FD, 2025). Ondertussen nam Mars dit jaar Kellanova over, die onder andere ontbijtproducten maakt waarin ook chocolade-producten zitten.

Projecten in de keten richten zich op traceerbaarheid en het verwaarden van (rest)producten. ‘Cacao Tech’ zoekt mogelijkheden om de cacao-waardeketen te transformeren door technologie en data te benutten om de kwaliteit te verbeteren, eerlijke prijzen te garanderen en verspilling te verminderen. Meer informatie is [hier](#) te vinden. Ook CocoZero is zo’n project (RVO, 2025a)

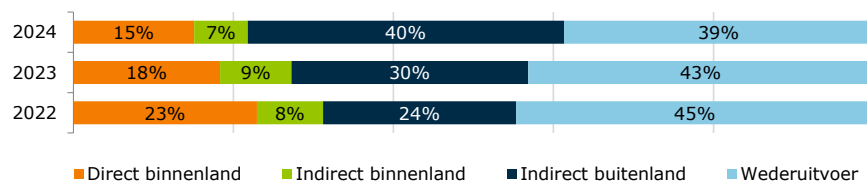
Tabel 4.2 Nederlandse handel in cacao en cacao-bereidingen (GN-18)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	12,4	34,5%
<i>Waarvan van Nederlandse makelij</i>	74%	
<i>Aandeel in de landbouwexport</i>	9,0%	
Totale importwaarde (mld. euro)	11,4	44,4%
<i>Aandeel in de landbouwimport</i>	12,0%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	3.375	13
België	1.580	49
Frankrijk	912	16
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Ivoorkust	3.233	45
België	1.049	25
Duitsland	734	6

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Ongeveer 79% van de geïmporteerde goederen van deze productgroep verlaat Nederland ook weer (figuur 4.3). Ongeveer 39% is bestemd voor wederuitvoer en nog eens 40% ondergaat in Nederland eerst een bewerking voordat het weer

de grens passeert. Ongeveer 22% blijft in Nederland, 7% wordt eerst verwerkt voordat het geconsumeerd wordt.

Figuur 4.2 Import naar bestemming in procenten, cacao en cacao bereidingen
Bron: CBS.

4.4 Sierteeltproducten: Exportwaarde stijgt importwaarde juist lager

De exportwaarde van sierteeltproducten zoals bloemen, kamerplanten, bomen en bollen bedraagt in 2025 ongeveer 12,3 miljard euro (tabel 4.3), 4,2% meer dan een jaar eerder. Van deze goederen is 84% van eigen makelij. De sierteelt heeft een aandeel van een kleine 9% in de totale landbouwexportwaarde in 2025.

De importwaarde van snijbloemen daalde met 1,6% naar 2,4 miljard euro. De exportwaarde van snijbloemen nam volgens deze raming toe met 6,2%. De exportwaarde van kamerplanten nam juist af (-0,4%). De overige sierteeltgewassen (bollen en bomen) lieten een exportwaardegroei zien (4,4%), maar deze groei was lager dan die van snijbloemen.

De productie van Nederlandse snijbloemen liet een wisselend beeld zien. Door een minder goede bollenoogst waren er voor het broeiseizoen 2024-2025 minder tulpen beschikbaar, waardoor de aanvoer van dit product lager lag. Dit had effect op de prijsvorming van deze en andere snijbloemen. Het volume van bloembollen die voor de exportmarkten werden gekweekt, was ook lager, maar hogere prijzen compenseerden deze daling.

Bij kamerplanten ging het wat minder. Perkplanten, hoewel een kleinere groep, profiteerden van beter weer. Perkplanten worden nauwelijks geëxporteerd, maar vooral binnenlands afgezet. Nederlandse rozen hebben het lastig in het internationale speelveld. De kwaliteit van de bloemen staat niet ter discussie, maar het prijsverschil tussen een kwalitatief goede Nederlandse roos en een in het buitenland geteelde roos vormt voor de meeste marktpartijen een te grote hobbel. Het areaal roos is dit jaar in Nederland verder afgenomen.

Met de opening van een boekettenmakerij door de Dutch Flower Group (DFG), het grootste handelsbedrijf in bloemen en planten in Nederland, in Kenia lijkt ook de emballagefunctie van Nederland onder druk te komen. De boekettenproductiefaciliteit werd geopend in januari 2024. Op deze strategisch gelegen locatie in Kenia worden boeketten direct samengesteld van Keniaanse kwekers en vervolgens naar Europa verzonden (DFG, 2025). DFG blijft uitdijen, dit jaar werd onder andere Heemskerk Flowers onderdeel van dit concern.

Groene planten deden het minder goed. Na corona, toen groene planten niet aan te slepen waren, werd de productie verhoogd. De afgelopen 2 jaar kende de vraag een sterke dip. Dit jaar gingen verschillende bedrijven failliet of verlaagden hun productie. Het komend jaar zal vraag en aanbod beter op elkaar zijn afgestemd.

De belangrijkste exportbestemmingen van sierteeltproducten van Nederland zijn Duitsland, het VK en Frankrijk. Alle drie de bestemmingen kenden een voorzichtige groei van 2%. Net buiten de top drie is Polen een sterke stijger in exportwaarde. De export naar het VK steeg ook beperkt. Het lijkt erop dat eerdere douanemaatregelen gaan worden versoepeld (SPS-deal), waardoor het weer makkelijker wordt bloemen en planten naar dit land te exporteren. Een kleine verbetering is ook de recente verlenging van het opschorten van de eerder opgelegde importheffingen op bloemen uit niet-EU-landen die via de EU het VK binnenkomen.

De meeste import van bloemen komt net als vorig jaar uit Kenia. De importwaarde nam slechts 1% toe. De transportruimte in vliegtuigen uit Kenia naar Europa is beperkt, door meer vraag uit China, en daardoor duur. Bloemenkwekers wegen deze kosten af tegen de verwachte opbrengsten. Wanneer deze niet winstgevend blijken te zijn, worden bloemen niet verzonden

maar vernietigd. Ook het weer zat de teelt soms in de weg en er waren zorgen over de Afrikaanse fruitmot. Via Duitsland worden ook veel (Afrikaanse) bloemen ingevlogen. Samen met eigen productie van met name perkgoed wordt dit aanbod naar Nederlandse bloemenveilingen getransporteerd om te worden aangeboden aan het gecentraliseerde koperspubliek. Dit jaar kwamen via Duitsland 6% minder sierteeltproducten Nederland binnen.

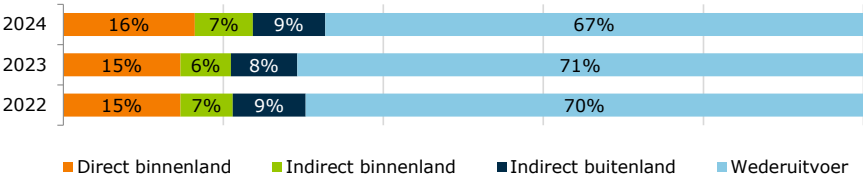
Ook de import uit Ecuador liet een daling zien. Slecht weer bemoeilijkten hier de teelt, waardoor minder product beschikbaar kwam voor de verkoop. Ook zijn koersverhoudingen aanleiding om andere bestemmingen te kiezen. Zo is het voor de VS erg duur om bloemen uit Nederland te kopen. Hierbij spelen ook verschillen in heffingen tussen landen een rol.

Tabel 4.3 Nederlandse handel in sierteeltproducten (GN-06)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	12,3	4,2%
Waarvan van Nederlandse makelij	84%	
Aandeel in de landbouwexport	8,9%	
Totale importwaarde (mld. euro)	2,4	-1,6%
Aandeel in de landbouwimport	2,5%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	3.097	2
Verenigd Koninkrijk	1.422	2
Frankrijk	1.022	2
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Kenia	396	1
Duitsland	282	-6
Ecuador	217	-11

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de import van sierteeltproducten is in 2024 ongeveer driekwart bestemd voor uitvoer; 9% daarvan wordt eerst verwerkt en vervolgens naar het buitenland geëxporteerd (figuur 4.3). Ongeveer 23% blijft in Nederland, waarvan ongeveer 7% eerst nog wordt verwerkt voordat het geschikt is voor binnenlandse afzet.

Figuur 4.3 Import naar bestemming in procenten, sierteelt
Bron: CBS.

4.5 Vlees: dubbele cijfers voor procentuele groei handel

De Nederlandse exportwaarde van vlees steeg in 2025 sterk tot 12,1 miljard euro, een groei van ruim 10%. Ook de importwaarde nam toe, met een nog groter groeipercentage van ruim 21%. Hiermee is de absolute groei van de importwaarde bijna even groot als die bij de exportwaarde tussen 2024 en 2025. De importwaarde groeide tot 6,2 miljard euro. Het aandeel in de totale exportwaarde voor deze groep producten steeg met deze groei van 8,6% in 2024 naar 8,8% van het totaal in 2025 (tabel 4.3). De top drie van export- en importlanden laat een eenduidig beeld zien. Voor alle landen is er een procentuele groei met dubbele cijfers.

De export naar Duitsland groeide met 17%, terwijl die naar het VK en Frankrijk respectievelijk met 10% en 15% toenamen. Duitsland blijft in waarde gemeten het belangrijkste herkomstland van vlees, met een importwaarde van 1,3 miljard euro. Vooral de groei van vleesproducten uit Polen valt op met 33%, terwijl de procentuele importgroei vanuit België lager was dan bij de twee andere landen in de top drie.

De drie belangrijkste vleessoorten zijn vlees van runderen en kalveren, varkensvlees en kippenvlees. Afhankelijk van prijszetting en beschikbaarheid, hebben deze vleessoorten globaal een aandeel in de export van ongeveer 20 tot 27,5%. De resterende 30 tot 40% bestaat uit vlees van andere dieren, zoals schapen, geiten, konijnen en paarden, of uit restproducten.

Hoewel er een sterke totale stijging van vlees werd genoteerd in 2025, daalde de exportwaarde van varkensvlees. De daling bedroeg ongeveer 7,5% tot naar schatting 2,3 miljard euro. Ook de import nam af, met 6,5% tot 561 miljoen euro. Voor het overige vlees is juist een veel hogere waarde voor zowel export als import zichtbaar. De exportwaarde van rund-, kippen- en overig vlees nam met 1,3 miljard euro toe, terwijl de importwaarde met 1,1 miljard euro steeg. De exportwaarde voor deze producten steeg tot 9,7 miljard, terwijl de importwaarde toename tot 5,7 miljard euro.

Cijfers van het CBS laten zien dat er per 1 april 2025, voor het eerst sinds een halve eeuw, minder dan 10 miljoen varkens in Nederland zijn; een daling van 5% ten opzichte van vorig jaar. Door stoppersregelingen en fusies daalde het aantal bedrijven sterk, maar de overgebleven bedrijven werden wel groter. Zo kondigde de Houbensteyn Groep, een grote producent in de varkenssector, aan te gaan stoppen. Ook in Duitsland daalde de productie, mede als gevolg van de Afrikaanse varkenspest en gestegen eisen voor dierenwelzijn in stallen. Het VK is beducht voor ziekte-uitbraken, zoals Afrikaanse varkenspest, PEDv en MKZ, die recentelijk in Europa opdoken. Duitsland werd dit jaar daardoor met een importverbod naar het VK geconfronteerd. In Europa is de balans anders door groei in Spanje en vooral Polen. De recent door China (een afzetmarkt vooral gericht op bijproducten) opgelegde antidumpingheffingen hebben na invoering in september 2025 geleid tot een verdere prijsdaling, wat de marges binnen de Europese varkensvleesketen onder druk zet. In december 2025 heeft China voor de komende vijf jaar invoerheffingen voor de import van varkensvlees echter bijgesteld tot maximaal 19,8% (NOS, 2025).

In Nederland nam het aantal runderslachtingen in de eerste 49 weken van 2025 met 5% af ten opzichte van dezelfde periode in 2024 (RVO, 2025b). Ook het lagere aanbod van kalveren dreef de prijs op. Blauwtong zorgde vorig jaar voor lagere vruchtbaarheid. Ook het kippenvlees was duurder, doordat vogelgriep de sector in zijn greep hield en nieuwe dierenwelzijnseisen leidden tot minder kippen per stal. Door het lage volume stegen de prijzen tot uitzonderlijk hoge niveaus, wat de sterke procentuele groei van de import en exportwaarde verklaart. Overigens werd de achterstand bij runderen in de loop van het jaar weer deels ingehaald, maar het Europese volume bleef nog altijd lager dan een jaar eerder.

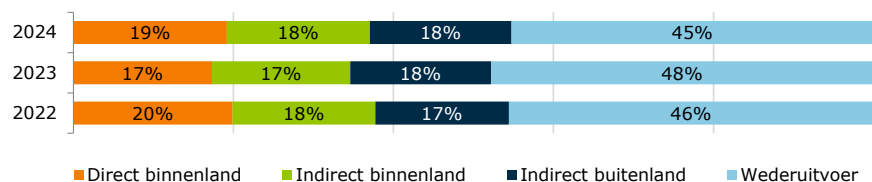
Vion, een van de grotere verwerkers van vlees, heeft dit jaar zijn slachterijen in Duitsland te koop aan geboden. Tönnies, een Duitse verwerker, sinds dit jaar Premium Food Group (PFG), leek de locaties over te gaan nemen, maar de Duitse kartelautoriteit stak daar een stokje voor. Volgens de laatste berichten van Vion hebben andere geïnteresseerde partijen zich inmiddels gemeld.

Tabel 4.4 Nederlandse handel in vlees (GN-02)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	12,1	10,2%
<i>Waarvan van Nederlandse makelij</i>	<i>70%</i>	
<i>Aandeel in de landbouwexport</i>	<i>8,8%</i>	
Totale importwaarde (mld. euro)	6,2	21,3%
<i>Aandeel in de landbouwimport</i>	<i>6,6%</i>	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	2.781	17
Verenigd Koninkrijk	1.341	10
Frankrijk	1.123	15
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	1.299	14
België	774	12
Polen	760	33

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van al het geïmporteerde vlees is in 2024 37% bestemd voor de binnenlandse markt (figuur 4.3). Circa de helft hiervan wordt eerst verwerkt. Ongeveer 45% is direct geschikt voor wederuitvoer. In 18% van de gevallen wordt het vlees eerst verwerkt voordat het opnieuw wordt geëxporteerd en in de schappen terechtkomt. Deze percentages zijn gebaseerd op de situatie in 2024. Ten opzichte van andere jaren zijn de percentages vergelijkbaar.

Figuur 4.4 Import naar bestemming in procenten, vlees
Bron: CBS.

4.6 Fruit: Zowel exportwaarde als importwaarde sterk gegroeid

De fruitexport is in 2025 gestegen met ruim 19% tot 9,6 miljard euro (tabel 4.5). Een klein deel hiervan, 16%, komt uit Nederland. De importwaarde (in procenten en absolute waarde) nam zelfs nog iets meer toe dan de export, namelijk 22%. De omvang van de import bedraagt in 2025 9,6 miljard euro en is daarmee nagenoeg gelijk aan de exportwaarde. Het aandeel in de totale landbouwhandel van de import (10,1%) is groter dan het aandeel van deze productgroep in de exportwaarde (7%). Bijna 34% van de exportwaarde van fruit van Nederland gaat naar Duitsland. Met bijna 3,3 miljard euro en een groei van 20% stijgt dit ver uit boven de tweede exportbestemming van Nederland van fruit, namelijk België. Door de lagere groei van dit land (7%) werd het verschil dit jaar ook groter. Polen is in 2025 het derde exportland voor Nederland. Ook de afzet naar Polen steeg sterk (36%). Met deze groeipercentages lijkt dit land de positie van België volgend jaar over te nemen. Buiten de top drie stijgen Frankrijk en Spanje ook sterk, terwijl de exportwaarde naar het VK ook wel stijgt, maar onder het groeigemiddelde blijft (7,5%).

Terwijl de importstroom uit Peru sterk toenam met een bijna 28%, steeg de import uit Zuid-Afrika nog sterker, met 44%. De importwaarde uit Spanje nam verhoudingsgewijs beperkt toe (13%). Chili was, buiten de toptanden, een importeur waarvan de waarde ook sterk toenam.

Uit Peru kwam onder andere meer een hogere importwaarde van avocado's, druiven, mango's en blauwe bessen. Uit Zuid-Afrika werd vooral meer druiven

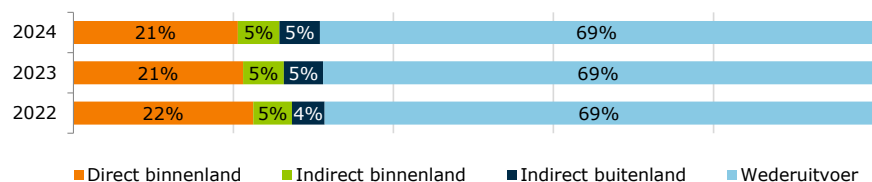
en citroenen geïmporteerd. Goede oogsten, verdere professionalisering van de productie en betere havenomstandigheden hielpen de exportwaarde te vergroten. Of handelstarieven hierbij een rol hebben gespeeld, is niet duidelijk. Fruit van dichterbij komt vooral uit Spanje (blauwe bessen, avocado en verse en gedroogde wilkings (sinaasappels) zorgden voor importgroei uit dit land.

Tabel 4.5 Nederlandse handel in fruit (GN-08)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. Euro)	9,6	19,1%
Waarvan van Nederlandse makelij	16%	
Aandeel in de landbouwexport	7,0%	
Totale importwaarde (mld. Euro)	9,6	22,0%
Aandeel in de landbouwimport	10,1%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. Euro)	% mut. T.o.v. 2024	
Duitsland	3.271	20
België	829	7
Polen	771	36
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. Euro)		
Peru	1.296	28
Zuid-Afrika	1.189	44
Spanje	829	13

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Een kleine 70% van het geïmporteerde fruit is bestemd voor wederuitvoer (figuur 4.5). Met de 5% die eerst nog wordt bewerkt voordat het ook naar het buitenland gaat, is drie vierde van het fruit dat in Nederland wordt geïmporteerd bestemd voor het buitenland. Omdat er weinig bewerkingsslagen zijn bij fruit, is 21% bestemd voor rechtstreekse binnenlandse bestedingen in 2024. Slechts 5% wordt voor die schakel nog bewerkt. Overigens wil dit niet zeggen dat wederuitvoer voor Nederland niet belangrijk is. Door een totaalpakket aan (groente en) fruit jaarrond beschikbaar te hebben, worden de in Nederland geteelde producten makkelijker verkocht aan Europese klanten dan wanneer deze los verhandeld moeten worden.

Figuur 4.5 Import naar bestemming in procenten, fruit
Bron: CBS.

4.7 Aardappelen en groenten: tegengestelde ontwikkelingen van importwaarde en exportwaarde

De handelswaarde van aardappelen, uien en groenten uit de open grond en de kas nam in 2025 toe, met 5,6%. De importwaarde nam met 2,5% af (tabel 4.6). De exportwaarde in 2025 is 9,4 miljard euro, waarvan 71% van Nederlandse makelij is. Het importaandeel van deze groep producten is 3,5% van de totale import van landbouwgoederen. De importwaarde (3,3 miljard euro) is een stuk kleiner dan de exportwaarde, wat een sterk handelsoverschot oplevert.

De exportwaarde naar Duitsland veranderde met 8%, met name door een hogere exportwaarde van tomaten, pootaardappelen, en overige groente. Met bijna 3 miljard euro is Duitsland veruit het belangrijkste bestemmingsland. Naar België bleef de exportwaarde met 1,2 miljard euro gelijk aan vorig jaar. Het VK kende dezelfde procentuele groei als Duitsland. Ook hier waren tomaten, bloemkool, broccoli en pootaardappelen de producten die de grootste groei lieten zien. De absolute waardegroei was wel lager dan naar Duitsland.

Omdat vooral in de winter minder groenten van eigen bodem beschikbaar zijn, worden ook veel groenten geïmporteerd uit Spanje. Dit jaar daalde de importwaarde uit dit land met 6% tot net boven de 700 miljoen euro. Daarnaast zijn buurlanden Duitsland en België ook landen waar groenten, uien en aardappelen uit ingevoerd worden. Uit Duitsland werd voor 616 miljoen euro

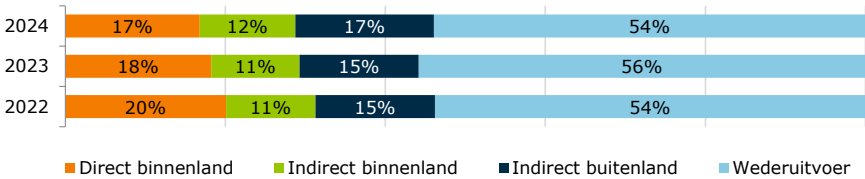
geïmporteerd, een daling van 8%. De import uit België groeide in tegenstelling tot Spanje en Duitsland wel (4%).

Tabel 4.6 Nederlandse handel in aardappelen en groenten (GN-07)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	9,4	5,6%
Waarvan van Nederlandse makelij	71%	
Aandeel in de landbouwexport	6,9%	
Totale importwaarde (mld. euro)	3,3	-2,5%
Aandeel in de landbouwimport	3,5%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)		% mut. t.o.v. 2024
Duitsland	2.963	8
België	1.201	0
Verenigd Koninkrijk	1.091	8
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Spanje	701	-6
Duitsland	616	-8
België	592	4

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de geïmporteerde waarde aan aardappelen, uien en groenten is 71%, al dan niet eerst nog bewerkt, bestemd om weer te worden geëxporteerd. Een kleine 30% van de geïmporteerde groenten is voor binnenlandse consumptie. Van de geïmporteerde aardappelen en groenten wordt 12% eerst nog bewerkt (figuur 4.6).

Figuur 4.6 Import naar bestemming in procenten, groenten
Bron: CBS.

4.8 Overige voeding: procentuele toename export- en importwaarde gelijk aan elkaar

De goederengroep ‘overige voeding’ is zeer divers. Het gaat onder andere om soepen, sauzen, ijsjes en samengestelde voedselbereidingen. Met een exportwaarde van 7,5 miljard euro heeft deze productgroep een aandeel van 5,4% in de totale export van landbouwgoederen (tabel 4.7). Hiervan is 61% van de exportwaarde van Nederlandse makelij. De exportwaarde groeide procentueel nagenoeg even sterk als de importwaarde (respectievelijk 5,8% en 5,7%). De importwaarde komt in 2025 op 4 miljard euro uit.

Voor zowel de export als de import zijn de twee belangrijkste landen dezelfde: Duitsland en België. Voor deze landen is uitgegaan van een toename van de export met respectievelijk 10% en 9%, terwijl voor de export een daling van de exportwaarde naar het VK van 4% is ingerekend.

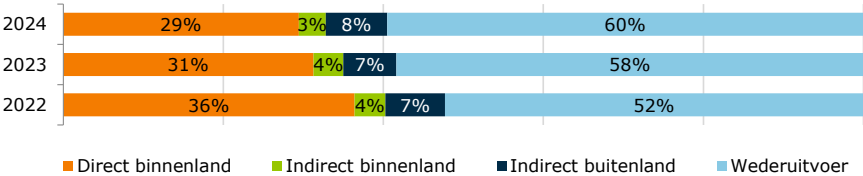
De importwaarde uit Duitsland en België steeg, maar in tegenstelling tot de exportwaarde groeide België hier juist harder dan Duitsland. De import uit de VS nam ten opzichte van 2024 toe tot 315 miljoen euro. Hiermee kwam de VS boven het VK uit, dat in 2025 het vierde herkomstland is voor de Nederlandse import van overige voedingsproducten.

Tabel 4.7 Nederlandse handel in overige voeding (GN-21)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	7,5	5,8%
Waarvan van Nederlandse makelij	61%	
Aandeel in de landbouwexport	5,4%	
Totale importwaarde (mld. euro)	4,0	5,7%
Aandeel in de landbouwimport	4,2%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	1.482	10
België	853	9
Verenigd Koninkrijk	687	-4
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	776	4
België	680	11
Verenigde Staten	315	4

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de ingevoerde goederen van deze productengroep gaat in 2024 68% na import weer naar andere landen (figuur 4.7). Een klein deel van alle import wordt eerst nog verwerkt (6%). Wanneer de goederen bestemd zijn voor de binnenlandse markt, is het overgrote deel direct geschikt voor binnenlandse besteding. Slechts 3% ondergaat eerst nog een bewerking.

Figuur 4.7 Import naar bestemming in procenten, overige voeding
Bron: CBS.

4.9 Vooral importgroei voor bereidingen van aardappelen groente en fruit

Net als voor de primaire groepen van groenten (GN-07) en fruit (GN-08), stegen ook de handelswaarden van de secundaire goederen, goederen die een bewerking hebben ondergaan. De groei van de exportwaarde bleef daarbij duidelijk achter bij die van de importwaarde. In 2025 is de exportwaarde van bereidingen van aardappelen en groenten en fruit ruim 7,3 miljard euro (tabel 4.8), een stijging van 0,6%, terwijl de importwaarde met 6,2% toenam tot 4 miljard euro. De sterkere importgroei hangt samen met een toename van de import van bereidingen, terwijl de import van verse groenten afnam (zie paragraaf 4.7).

De exportwaarde naar Duitsland was in 2025 bijna twee keer zo groot als de exportwaarde van de nummer twee. Duitsland kende een exportwaarde van 1,7 miljard euro, terwijl de exportstroom naar België 923 miljoen euro bedroeg. Ook werd het verschil tussen beide landen iets groter. De export naar Duitsland nam met 1% toe, terwijl die naar België met 2% afnam. Naar het VK was de daling zelfs 5%.

De importwaarden van de top drie landen van Nederland liggen veel dichterbij elkaar dan bij de export. In 2025 wisselen de top drie landen van vorig jaar van positie, Duitsland uitgezonderd. Dat land blijft met 457 miljoen euro op de derde plaats als belangrijkste importland van bereidingen van aardappelen, groente en fruit. België voert dit jaar deze ranglijst aan dankzij een stijging van 10% van de importwaarde. Brazilië moest waarde inleveren (-5%), terwijl de importwaarde uit Duitsland met 6% groeide.

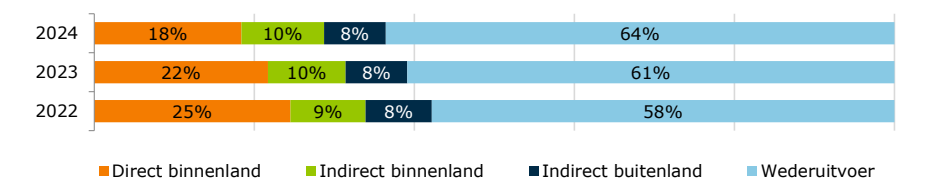
De groei van de import uit België kwam door een toename van de handelswaarde van bevroren aardappelproducten; vooral het volume nam toe bij lagere prijzen. De import uit Brazilië verminderde door een lager volume aan sinaasappelsap, terwijl de import van andere sapsoorten licht toenam. Bij de export hielden de dalingen en stijgingen elkaar ongeveer in evenwicht. Naar het VK daalde de export met name door een (volume)afname van de verwerkte (bevroren) aardappelproducten.

Tabel 4.8 Nederlandse handel in bereidingen van aardappelen, groenten en fruit (GN-20)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	7,3	0,6%
Waarvan van Nederlandse makelij	60%	
Aandeel in de landbouwexport	5,3%	
Totale importwaarde (mld. euro)	4,0	6,2%
Aandeel in de landbouwimport	4,2%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	1.741	1
Frankrijk	923	-2
Verenigd Koninkrijk	817	-5
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
België	618	10
Brazilië	562	-5
Duitsland	457	6

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van alle geïmporteerde goederen uit dit hoofdstuk is 72% uiteindelijk bestemd voor andere landen dan Nederland, 8% van de totale importstroom wordt eerst nog verwerkt voordat het ons land weer verlaat. De andere 28% is bestemd voor binnenlandse besteding, 10% van het totaal wordt eerst nog verwerkt (figuur 4.8).

Figuur 4.8 Import naar bestemming in procenten, bereidingen van groenten en fruit Bron: CBS.

4.10 Dranken: Importgroei hoger dan exportgroei

De exportwaarde van bier, waters, sappen, wijn en likeuren is in 2025 met ongeveer 0,5% gegroeid naar ruim 7,2 miljard euro (tabel 4.9). Overigens valt ook (al dan niet) gedenatureerde ethylalcohol – vloeistoffen die bruikbaar zijn voor ontsmettings- en reinigingsmiddelen – onder deze handelsgroep. De importwaarde steeg met 3,7% en daarmee is ook de absolute groei groter dan de exportwaarde. Terwijl de exportwaarde slechts 37 miljoen euro toenam, steeg de importwaarde met bijna 200 miljoen euro.

Van alle exportwaarde wordt in 2025 64% beschouwd als van Nederlandse makelij. De importwaarde nam toe tot 5,6 miljard euro. Het aandeel van deze groep producten in de totale landbouwgoederenimport is 5,8% en is daarbij belangrijker dan bij de exportwaarde, waar het aandeel 5,2% is op de totale landbouwexport.

De belangrijkste bestemmingen voor dranken zijn Duitsland, België en de VS. De export naar Duitsland daalde, terwijl de export naar België en vooral de VS (+7%) zich positief ontwikkelde. Ook naar Zweden (een land in de top 10) nam

de export sterk toe, zelfs meer (in waarde en procentuele groei) dan de groei die de VS liet optekenen.

De groei van de export naar de VS in 2025 vond plaats onder toenemende prijsdruk. Europese producenten, waaronder Nederlandse brouwers, verlaagden hun exportprijzen om marktaandeel te behouden, mede door Amerikaanse invoerheffingen en een sterkere euro. Hierdoor lijkt de waardegroei van de export naar de VS vooral gedreven door een stijging in het volume, terwijl de marges onder druk staan (FD, 2025).

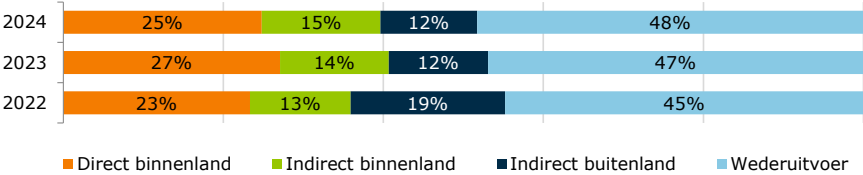
België en Duitsland zijn ook de landen waar Nederland de meeste dranken uit importeert. Voor beide landen is een voorzichtige groei van de import waargenomen. Uit Frankrijk kwam 4% minder aan waarde aan dranken de Nederlandse grens over. De importgroei werd vooral gesteund door hogere importwaarden uit de VS en Hongarije. Dit zijn landen die zich in de top 10 van belangrijkste importlanden van Nederland bevinden.

Tabel 4.9 Nederlandse handel in dranken (GN-22)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	7,2	0,5%
Waarvan van Nederlandse makelij	64%	
Aandeel in de landbouwexport	5,2%	
Totale importwaarde (mld. euro)	5,6	3,7%
Aandeel in de landbouwimport	5,8%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	1.053	-3
België	957	2
Verenigde Staten	897	7
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
België	1.100	1
Duitsland	903	4
Frankrijk	694	-4

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van alle geïmporteerde dranken gaat bijna de helft (47%) zonder beduidende bewerking weer het land uit (wederuitvoer). Nog eens 12% gaat na bewerking de grens over. Van de overige goederen wordt het grootste aandeel direct voor binnenlandse consumptie aangeboden. Nog eens 15% wordt eerst verwerkt voordat het op de binnenlandse markt komt (figuur 4.9).

Figuur 4.9 Import naar bestemming in procenten, dranken
Bron: CBS.

4.11 Bereidingen van graan, meel en melk: exportwaarde beperkt hoger, importwaarde 5,5% toegenomen

Onder bereidingen van graan, meel en melk valt een diverse handelsgroep van producten, zoals voedingsbereidingen voor baby's en jonge kinderen, koekjes, pizza's en pastaproducten.

De exportwaarde van deze productgroep steeg met bijna 7,5% tot 7,1 miljard euro (tabel 4.10). Met deze waarde heeft deze productgroep een aandeel van 5,1% in de totale landbouwgoederen export. Van deze ruim 7 miljard euro is bijna 75% van Nederlandse makelij. De importwaarde van deze productgroep nam ook toe (6,2% tot 4 miljard euro). Het belang in de totale import bedroeg hiermee 4,2%.

Babymelkpoeder heeft een aandeel in de exportwaarde van ongeveer een derde van het totaal uit deze groep. Het aandeel van dit product is voor de import veel minder belangrijk (3%). Nederlands babymelkpoeder gaat al vele jaren naar China als exportbestemming. Na eerdere dalingen leefde de markt voor

Nederlandse producten naar China in 2025 weer op en nam de exportwaarde met 9% toe. De strategie van Nederlandse exporteurs om zich op deze markt meer te richten op het premium segment om volumeafname – veroorzaakt door een lager geboortecijfer en toenemende lokale voorkeuren voor eigen, goedkopere producten – te compenseren, lijkt te werken.

De export naar Duitsland en België groeide met respectievelijk 8% en 5%. Babymelkpoeder speelt in de uitvoer naar deze landen geen belangrijke rol van betekenis.

Duitsland en België zijn samen goed voor meer dan de helft van de importwaarde van deze productgroep. Beide landen vergrootten hun afzet op de Nederlandse markt, met een groei van respectievelijk 12% en 7%. De import uit Frankrijk groeide ook, maar in mindere mate dan de totale groei van de import van bereidingen van graan, meel en melk.

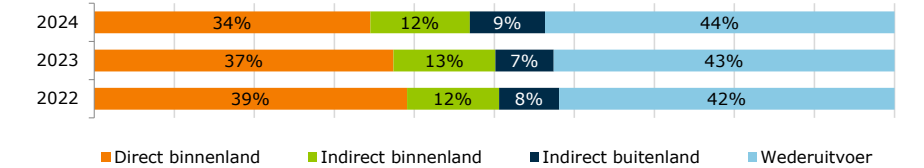
Naast babypoeder zitten er veel andere producten (zoals (gevulde) deegwaren, pasta, koekjes, verwerkte granen) in deze handelscategorie.

Tabel 4.10 Nederlandse handel in bereidingen van graan, meel en melk (GN-19)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	7,1	7,4%
Waarvan van Nederlandse makelij	74%	
Aandeel in de landbouwexport	5,1%	
Totale importwaarde (mld. euro)	4,0	6,2%
Aandeel in de landbouwimport	4,2%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
China	1.494	9
Duitsland	1.057	8
België	872	5
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	1.087	12
België	1.044	7
Frankrijk	276	5

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Relatief veel goederen uit dit hoofdstuk, ten opzichte van andere landbouwgoederen, blijven nadat ze zijn geïmporteerd in Nederland (figuur 4.10). Van de 46% van de goederen die in Nederland blijven, wordt 34% direct voor binnenlandse besteding aangeboden, terwijl 12% eerst wordt bewerkt. Van de andere 53% ondergaat 9% eerst een bewerking voordat het naar het buitenland gaat.

Figuur 4.10 Import naar bestemming in procenten, bereidingen van graan, meel en melk
Bron: CBS.

4.12 Oliën en vetten: Negatieve handelsbalans blijft bestaan door nagenoeg gelijke mutaties blijft export en import

De oliën- en vettenindustrie is toeleverancier van vele andere sectoren zoals de diervoederindustrie, biodieselsector, oleochemicaliënsector en de levensmiddelenbranche. Belangrijke producten in dit hoofdstuk zijn onder andere palmolie en margarine.

De raming van dit handelshoofdstuk laat zowel een toename van de exportwaarde zien, met 5,5% tot een totaal van 6,6 miljard euro in 2025 (tabel 4.11), als een toename van de importwaarde met 5,4% tot 8,3 miljard euro. Hierdoor wordt de negatieve handelsbalans groter omdat de importwaarde hoger is dan de exportwaarde. Deze productgroep heeft een groter aandeel in de totale landbouwimport (8,8%) dan in de totale exportwaarde (4,8%).

Bij de landen in de top 3 van exporterende en importerende landen werden opnieuw veranderingen genoteerd. Belangrijke exportbestemmingen waren Duitsland en België. Vooral de toename van 14% naar Duitsland springt in het oog. Polen volgt op enige afstand en streeft met een toename van 21% het VK en Frankrijk voorbij als belangrijkste exportbestemming.

De import kwam dit jaar, naast Duitsland en een groep overige niet-EU-landen (zoals de Filipijnen, Guatemala, Honduras, Papoea-Nieuw-Guinea en Costa Rica), vooral uit Maleisië. Met een toename van 21% passeerde Maleisië België, waar de import juist met 14% afnam. België stond vorig jaar nog op de derde plaats. De herkomst van de import verschilt sterk van jaar tot jaar, ook buiten de top drie landen. Zo liep de import vanuit Indonesië sterk terug, terwijl de import uit China, Frankrijk en Oekraïne juist weer sterk toenam.

De meeste producten in deze groep lieten in 2025 een stabiele of stijgende prijs zien. Ook de prijs van olijfolie bleef relatief hoog. Na twee jaren van zeer lage productie zijn de oogstverwachtingen voor olijven voor het seizoen 2025/2026 positiever, met hogere opbrengsten in de belangrijkste producerende landen rond de Middellandse Zee. Deze verwachting volgt op een al goede productie in 2024/2025.

Andere plantaardige oliën, waaronder sojaboon-, zonnebloem-, palm- en raapzaadolie, lieten in 2025 stijgende prijzen zien (FAO, 2025). Voor 2025/26 wijzen de voorlopige ramingen op een verdere groei van de mondiale productie van oliehoudende zaden, met grotere oogsten van soja, raapzaad en zonnebloemzaad. De sojaproductie wordt vooral gedragen door een verwachte recordoogst in Brazilië, terwijl de raapzaadproductie herstelt door gunstige omstandigheden in onder meer Australië, Canada en de EU.

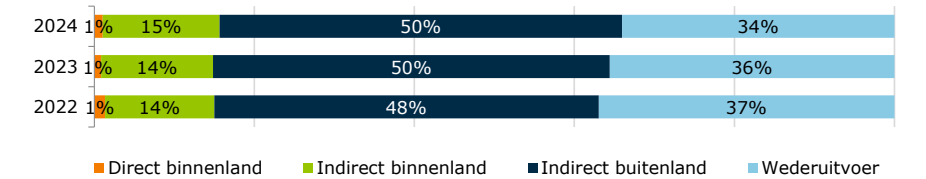
De importwaarde van sojaboon- en zonnebloemolie uit Rusland is sinds vorig jaar nagenoeg nul. De importwaarde van zonnebloemolie uit Oekraïne trok in 2024 en 2025, na een sterke daling in 2022 en 2023, weer zichtbaar aan; de import benaderde daarmee het piekniveau van 2021. Bij raap- en koolzaadolie namen zowel het importvolume als de importprijs verder af. Deze daling was vooral zichtbaar in de aanvoer uit de belangrijkste herkomstlanden, Duitsland en Frankrijk, en weerspiegelt zowel een lagere vraag als een ruimere beschikbaarheid binnen de Europese markt.

Tabel 4.11 Nederlandse handel in natuurlijke vetten en oliën (GN-15)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	6,6	5,5%
Waarvan van Nederlandse makelij	67%	
Aandeel in de landbouwexport	4,8%	
Totale importwaarde (mld. euro)	8,3	5,4%
Aandeel in de landbouwimport	8,8%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	1.823	14
België	1.492	3
Polen	402	21
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Overige landen buiten de EU	1.444	21
Duitsland	1.171	-11
Maleisië	1051	12

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Nederland heeft een belangrijke rol in de bewerking van deze goederen na invoer. Van alle import wordt in 2024 50% eerst bewerkt voordat het naar het buitenland wordt vervoerd (figuur 4.11). Nog eens 34% wordt hier eerst opgeslagen voordat het weer wordt uitgevoerd (wederuitvoer). Van de 16% die in 2024 in het binnenland blijft, wordt nagenoeg alles verwerkt voor het voor binnenlandse besteding kan worden aangeboden.

Figuur 4.11 Import naar bestemming in procenten, natuurlijke vetten en oliën

Bron: CBS.

4.13 Resten van de voedselindustrie, veevoer: Sterke daling van de importwaarde, beperkte toename bij exportwaarde

De goederengroep ‘resten uit de voedselindustrie en veevoer’ is een diverse groep producten en bevat onder meer sojaschroot, zonnebloemzaadschroot, honden- en kattenvoer, premixes voor veevoer en palmpitschilfers.

Deze groep van producten had in 2025 een exportwaarde van 6,1 miljard euro (tabel 4.12); dat is een lichte toename van de export met 1,8% ten opzichte van een jaar eerder. De exportwaarde bestaat voor 70% uit Nederlandse makelij en heeft een aandeel van 4,5% in de totale exportwaarde van landbouwgoederen. De importwaarde bedroeg 3,6 miljard euro, een daling van 8,4% ten opzichte van 2024. Hierdoor daalde het aandeel van landbouwproducten in de totale import tot 3,8%.

De exportwaarde naar zowel België, Duitsland als Frankrijk daalde in 2025 licht. Bij de importlanden was de afname fors bij een deel van de landen uit de top drie; vooral de afname van 32% uit Brazilië valt op, maar ook de 8% daling uit Duitsland zorgt voor een sterke absolute afname van de importwaarde. Ook vanuit China was de importwaarde een stuk lager dan een jaar eerder. China staat op de 6e plek als importland, maar leverde 50 miljoen euro aan waarde in ten opzichte van 2024. De toename vanuit België en Frankrijk maakte die daling niet goed.

Agrifirm, De Heus en ForFarmers behoren tot de grootste spelers op de Nederlandse mengvoermarkt. In 2023 hadden zij samen een marktaandeel van naar schatting 60%. Grondstoffen worden wereldwijd ingekocht, met een nadruk op Europa, vaak via handelsbedrijven. Deze internationaal opererende bedrijven hebben te maken met sterk fluctuerende grondstofprijzen voor veevoer, die worden bepaald door mondiale aanbod- en vraagontwikkelingen, geopolitieke factoren en weersomstandigheden.

Tegelijkertijd staat het verdienvermogen van mengvoerbedrijven in 2025 nog steeds onder druk door de afnemende veestapels in Nederland en andere

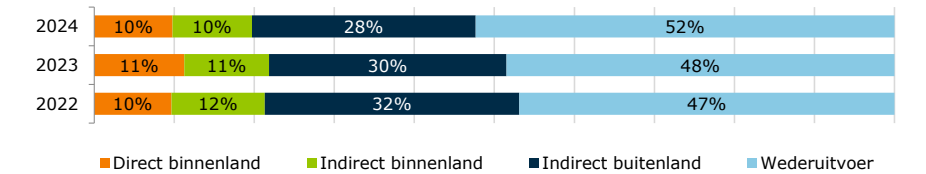
belangrijke afzetmarkten. Hierdoor daalt de vraag naar mengvoer en blijven volumes en marges beperkt.

Tabel 4.12 Nederlandse handel in resten van de voedselindustrie, veevoer (GN-23)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	6,1	1,8%
Waarvan van Nederlandse makelij	70%	
Aandeel in de landbouwexport	4,5%	
Totale importwaarde (mld. euro)	3,6	-8,4%
Aandeel in de landbouwimport	3,8%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	1.406	-2
België	1.331	-5
Frankrijk	545	-1
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	730	-8
België	629	2
Brazilië	464	-32

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Veel geïmporteerde goederen verlaten Nederland ook weer, 52% van de import is direct bestemd voor wederuitvoer (figuur 4.12). Nog eens 28% gaat na bewerking in Nederland het land uit. Van de totale import blijft 20% in Nederland. Hiervan is de helft pas in de winkels te vinden na bewerking.

Figuur 4.12 Import naar bestemming in procenten, resten van de voedselindustrie, veevoer

Bron: CBS.

4.14 Vis en zeevruchten: Exportgroei van 5%, importgroei net iets meer dan 2%

De handel in vis en zeevruchten kende in 2025 een groei van ruim 5% ten opzichte van 2024. De exportwaarde steeg naar 4,6 miljard euro. Ruim de helft van de waarde van deze goederen (53%) is van Nederlandse makelij (tabel 4.13). De totale importwaarde steeg met ruim 2% en kwam hiermee op 2,9 miljard euro. Deze export en import vertegenwoordigen binnen de totale landbouwhandel een beperkt aandeel, namelijk respectievelijk 3,3% en 3,0% van het totaal aan landbouwgoederen.

De exportwaarde naar de twee belangrijkste afzetlanden Duitsland en België nam voor beide landen circa 4% toe. Frankrijk noteerde een groei van 1%. Met deze groei behoren deze landen niet tot de sterkst groeiende afzetmarkten. De grootste groei werd in 2025 gerealiseerd, zowel richting 'overige landen buiten de EU' als Italië en Spanje, twee grote vis consumerende landen.

De import komt voornamelijk van een groep 'overige landen van buiten de EU' (onder andere IJsland en de Faeröer). Het betreft in 2025 zo'n 416 miljoen euro (-2%). Omdat dit een groep landen betreft, is deze niet in de tabel opgenomen. Maar Nederland betreft hier de laatste jaren wel meer vis van. Vangsten in deze wateren zijn goed. Vis uit dergelijke gebieden groeit beter en wordt vetter in deze koele wateren. Door het grotere volume lag de prijs wel lager.

Daarnaast komt er veel vis uit Duitsland. Dit jaar steeg de import uit dat land omdat in Nederland de garnalenvangst tegenviel en meer in de Duitse bocht werd gevangen. Daarnaast varen ook veel boten onder Duitse vlag, maar hebben ze Nederlandse roots. Diepgevroren vis wordt dan vanuit Duitsland naar Nederland geëxporteerd.

Ook Noorwegen is een belangrijke leverancier. Door eerdere problemen met de gekweekte zalm daar, door visluis en andere kwaliteitsproblemen, was in eerdere jaren uitval in de productie ontstaan. Dit jaar lijkt dit meer onder controle, ook omdat de overheid meer stuurt op mortaliteitsratio's. Omdat Nederland een belangrijke verwerker is van zalm uit Noorwegen, komt veel van deze producten naar Nederland. Van de top drie herkomstlanden laat alleen Noorwegen een daling van de import zien. Na eerdere stijgingen lijkt deze

ontwikkeling samen te hangen met een hoger importvolume tegen lagere prijzen.

Nederland verwerkt en verhandelt vis vooral voor de (interne) EU-markt. Het aandeel van de export naar andere EU-landen ligt al jaren rond de 70% en bedroeg in 2025 73%. De import komt echter voornamelijk uit niet-EU-landen. De verhouding bij de import is 55% vanuit de EU-landen versus 45% uit niet-EU-landen.

De genoemde verdeling is deels te verklaren doordat het voor een belangrijk deel om verse vis gaat die snel moet worden afgezet. Daarom zijn landen uit de top drie ook landen die op korte afstand van onze landsgrenzen liggen.

Wageningen Social & Economic Research brengt elk jaar verslag uit over de visserijsector. Lees [hier](#) hoe de stand van zaken is over het jaar 2024.

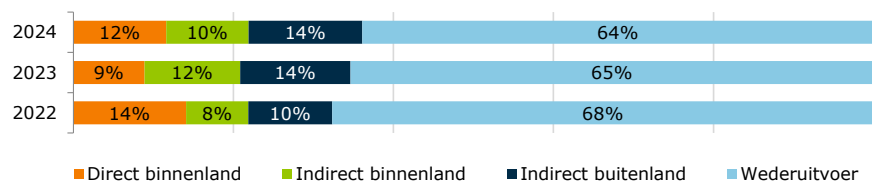
Tabel 4.13 Nederlandse handel in vis en zeevruchten (GN-03)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	4,6	5,3%
Waarvan van Nederlandse makelij	53%	
Aandeel in de landbouwexport	3,3%	
Totale importwaarde (mld. euro)	2,9	2,2%
Aandeel in de landbouwimport	3,0%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	738	4
België	724	4
Frankrijk	435	1
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	296	16
België	284	12
Noorwegen	265	-3

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de geïmporteerde vis wordt 64% vrijwel zonder verdere bewerking ook weer doorgevoerd naar andere landen (figuur 4.13). Daarnaast ondergaat 14%

in 2024, voordat het onze landsgrenzen weer overgaat, nog een behoorlijke bewerkingsslag. Van de 22% van de import die in Nederland in omloop komt, ondergaat bijna de helft geen noemenswaardige bewerking voordat het wordt verkocht aan consumenten. Merk op dat het hier gaat om verse vis. Bereidingen van vis vallen onder een ander handelshoofdstuk (zie paragraaf 4.16).

Figuur 4.13 Import naar bestemming in procenten, vis en zeevruchten
Bron: CBS.

4.15 Zaden en vruchten: handelsbalans in evenwicht

De handel in de zaden en vruchten betreft vooral producten als groentezaden, kool- en raapzaad en sojabonen. Ook zeewier, hop en stro vallen binnen deze groep. Ongeveer 60% van de exportwaarde betreft groentezaden terwijl de importwaarde voor ongeveer 60% bestaat uit producten zoals zonnebloemzaad en raapzaad en ongeveer 24% uit sojabonen.

De exportwaarde nam in 2025 met ruim 8% toe tot 4 miljard euro. De importwaarde nam 3% toe naar eveneens 4 miljard euro. Hierbij is de handelsbalans in evenwicht voor deze productgroep (tabel 4.14). Met aandelen van respectievelijk 2,9% en 4,2% van de totale landbouwgoederenhandel weegt de importstroom relatief het zwaarst.

Het belangrijkste exportland, Duitsland, laat een bovengemiddelde groei zien in de exportwaarde van zaden en vruchten. Ook de andere vermelde landen in de top drie in tabel 4.14 liggen boven het gemiddeld groeipercentage. Samen zijn deze landen goed voor 38% van de exportwaarde, een groei van 1,5% ten

opzichte van een jaar eerder. De export naar 'andere landen buiten de EU' steeg wel om en nabij het gemiddelde groeipercentage van 8%. Deze groep van landen kent een waarde van 385 miljoen euro in 2025. Omdat dit geen individueel land betreft, ontbreekt deze groep als tweede belangrijkste exportbestemming in tabel 4.14. De exportwaarden naar de VS, het VK en Brazilië namen af en zijn uitzonderingen op de groei die de meeste andere landen laten zien.

Wat herkomstlanden betreft is het verrassend om Australië hier op plek 1 terug te vinden. De importgroei is uitzonderlijk: de importwaarde groeide naar 542 miljoen euro in 2025 en steekt hiermee Brazilië voorbij als belangrijkste importland. Net als Brazilië kende de import uit de VS een daling ten opzichte van 2024.

Aan de exportzijde daalde de waarde van sojabonen, terwijl de exportwaarde van sojameel, groentezaden en overige zaden toenam. Zo steeg de exportwaarde naar Frankrijk vooral door hogere export van groente- en zonnebloemzaden en grondnoten, terwijl lagere exportwaarden van raap- en koolzaad de groei deels temperden.

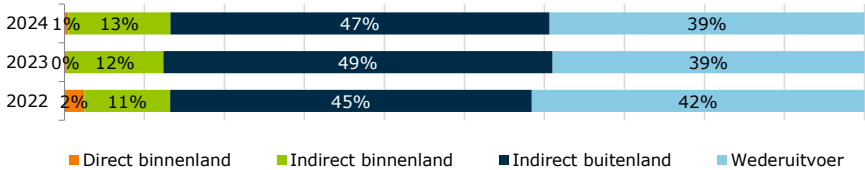
Aan de importzijde nam de waarde van sojabonen en sojameel af, terwijl de importwaarde van groentezaden toenam. De daling van de import uit de VS hangt ook samen met een lagere waarde van de soja-import.

Tabel 4.14 Nederlandse handel in (oliehoudende) zaden en vruchten (GN-12)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	4,0	8,0%
Waarvan van Nederlandse makelij	54%	
Aandeel in de landbouwexport	2,9%	
Totale importwaarde (mld. euro)	4,0	2,8%
Aandeel in de landbouwimport	4,2%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	913	11
Spanje	327	16
Frankrijk	274	11
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Australië	542	174
Brazilië	482	-17
Verenigde Staten	424	-13

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Bijna de helft van de geïmporteerde goederen (43%) is bestemd voor wederuitvoer en ondergaat dus nauwelijks een bewerking (figuur 4.14). Een even groot deel ondergaat die bewerking wel voordat het naar andere landen gaat. Slechts 13% blijft in eigen land en wordt eerst bewerkt voordat het in het binnenland wordt besteed.

Figuur 4.14 Import naar bestemming in procenten (oliehoudende) zaden en vruchten

Bron: CBS.

4.16 Bereidingen van vlees en vis: importwaarde groeit harder dan de exportwaarde

In deze handelsgroep waren de veranderingen voor de importwaarde groter dan voor de exportwaarde. De exportwaarde bedroeg 2,4 miljard euro, dat is ruim 5% hoger dan een jaar eerder (tabel 4.15). De importwaarde bedroeg 2,2 miljard euro en groeide 9% ten opzichte van 2024.

Onder de bereidingen van vlees en vis vallen artikelen die luchtdicht worden verpakt, verhit, gerookt, of gedroogd. Andere bereidingsmogelijkheden van de voedingsindustrie zijn wekken, bakken, koken, filtreren, paneren.

Duitsland is ook voor de bereidingen van vlees en vis de belangrijkste bestemming. Het belang van deze afzetmarkt steeg: de afzet naar Duitsland nam ruim 8% toe. Vooral meer verwerkte garnalen, worst en geconserveerde boniet (vis) gingen de grens over. Naar België zakte de export iets in (-1%). Deze daling werd deels opgevangen door de groei op de afzet die richting Frankrijk werd gerealiseerd (1%).

Visverwerkende bedrijven in Nederland hebben moeite om personeel aan te trekken, maar ook de beschikbaarheid van voldoende drinkwater voor de verwerking staat onder druk. Daarnaast vraagt deze sector, door de grote koelfaciliteiten, veel elektriciteit, waardoor congestie op het elektriciteitsnet deze bedrijven dan ook zorgen baart. Ook geopolitieke spanningen en opgeworpen handelsbarrières werken in het nadeel van de sector.

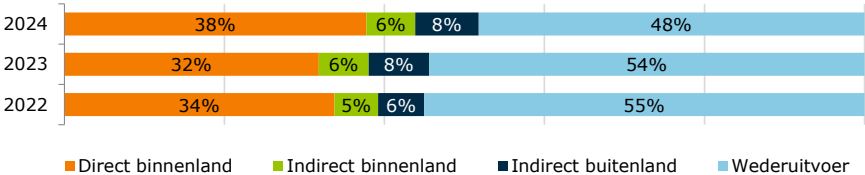
De importwaarde vanuit het belangrijkste land van herkomst, België, daalde met 6% en kwam uit op ruim een half miljard euro. Vanuit Duitsland werd echter een sterke toename van de import geregistreerd van bereid vlees van kippen, worstjes, en bereid rundvlees. De import van geconserveerd kippenvlees uit Thailand nam eveneens toe: zowel het volume als de prijs liet een plus zien (5%). Opvallende andere landen, met substantiële stijging van de importwaarden, waren China (gevogelte) en Ecuador (boniet en tonijn).

Tabel 4.15 Nederlandse handel in bereidingen van vlees en vis (GN-16)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	2,4	5,1%
Waarvan van Nederlandse makelij	51%	
Aandeel in de landbouwexport	1,8%	
Totale importwaarde (mld. euro)	2,2	9%
Aandeel in de landbouwimport	2,3%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)		% mut. t.o.v. 2024
Duitsland	694	8
België	501	-1
Frankrijk	237	1
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
België	506	-6
Duitsland	367	-13
Thailand	170	5

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

De bereidingen van vlees en vis zijn voor een groot deel zonder bewerking geschikt om in het economisch verkeer te worden gebracht in Nederland (38%), slechts een klein deel dient nog verder bewerkt te worden (6%). Ongeveer de helft van de importwaarde gaat verder als wederuitvoer (48%), een klein deel van de import (8%) ondergaat nog een bewerking voordat het geëxporteerd wordt (figuur 4.15).

Figuur 4.15 Import naar bestemming in procenten, bereidingen van vlees en vis

Bron: CBS.

4.17 Levende dieren: sterke toename importwaarde

De handel in levende dieren is vooral aan de importkant sterk toegenomen in 2025. De importwaarde nam met 31,4% toe (tabel 4.16). De exportwaarde liet daarentegen een daling van ruim 4% zien. De exportwaarde is met 2,1 miljard euro nog wel hoger dan de importwaarde van 1,8 miljard euro. Van de exportwaarde is 80% van Nederlandse makelij, een relatief hoog percentage ten opzichte van andere handelsgroepen. Het aandeel in de totale handel van landbouwgoederen voor export en import bedroeg respectievelijk 1,6% en 1,9%. Mede door bovenstaande ontwikkelingen nam het belang aan de exportkant af terwijl die aan de importkant toenam.

Duitsland en België blijven de belangrijkste handelspartners van Nederland als het gaat om levende dieren. De exportwaarde naar Duitsland kelderde met bijna een kwart (-23%), terwijl de exportwaarde naar België met dubbele cijfers toenam (17%). De VS, die vorig jaar op nummer 3 stonden (-17,5%), zijn dit jaar voorbijgestreefd door Spanje. Exporteurs realiseerden naar dat land een sterke groei van bijna 14%. Naar Polen gingen dit jaar bijna 48% meer levende dieren, waardoor dit land achter de VS als exportland op plek nummer vijf staat.

De import komt naast Duitsland en België vooral uit Denemarken, waar veel biggen worden geproduceerd. Vanuit alle importlanden zijn grote stijgingen in de import zichtbaar.

In de eerste 49 weken van 2025 omvat de export van levende dieren 5,4 miljoen biggen en 0,4 miljoen vleesvarkens, aangevuld met circa 0,4 miljoen fokdieren en slachtzeugen (RVO, 2025c). De aanhoudende druk op de prijzen in 2025 wordt veroorzaakt door een ruim aanbod en een verstoorde balans op de Europese markt. Terwijl de productie in Duitsland onder druk staat door Afrikaanse varkenspest en strengere dierenwelzijnseisen, groeit de productie in Spanje en vooral in Polen. Daarnaast beperken dierziekerisico's de handel, onder meer door Britse importrestricties voor Duits varkensvlees. De in september ingevoerde Chinese antidumpingheffingen, met name relevant voor bijproducten, versterken de prijsdruk en zetten de marges in de Europese varkensvleesketen verder onder druk (WSER, 2025). Eind 2025 is de onzekerheid verder toegenomen door uitbraken van Afrikaanse varkenspest in Spanje, waarna meerdere landen hun grenzen sluiten voor Spaans

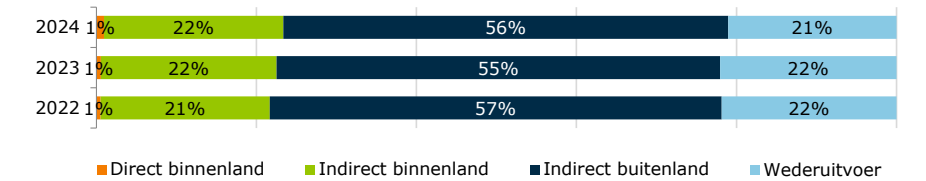
varkensvlees. De export van runderen bedroeg in de eerste 41 weken van 2025 circa 165 duizend dieren. De exportprijzen van stieren en koeien blijven over 2025 grotendeels stabiel (RVO, 2025d).

Tabel 4.16 Nederlandse handel in levende dieren (GN-01)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	2,1	-4,1
Waarvan van Nederlandse makelij	80%	
Aandeel in de landbouwexport	1,6%	
Totale importwaarde (mld. euro)	1,8	31,4%
Aandeel in de landbouwimport	1,9%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	571	-23
België	372	17
Spanje	300	14
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	936	26
België	501	40
Denemarken	115	28

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van alle geïmporteerde levende dieren gaat in 2024 (meest recente cijfers) 77% weer door naar andere landen (figuur 4.16). Indirect gaat 56% weer naar het buitenland, 21% direct. In 2024 blijft 23% van de totale import in Nederland. Bijna altijd wordt er een bewerking uitgevoerd voordat het voor afzet geschikt is.

Figuur 4.16 Import naar bestemming in procenten, levende dieren
Bron: CBS.

4.18 Koffie, thee en specerijen: prijzen van koffiebonen terug te zien in export en importwaarde

De exportwaarde van koffie, thee en specerijen groeide in 2025 met bijna 30% tot een totaal van 2,1 miljard euro (tabel 4.17). Ook de importwaarde nam fors toe tot 2,6 miljard euro (een groei van 29%). Van de export wordt 36% beschouwd als van Nederlandse makelij en is dus zodanig aangepast dat de oorsprong verandert. Hoewel de absolute waarden sterk zijn gestegen, is het exportaandeel ten opzichte van de totale exportwaarde van landbouwgoederen slechts 0,2% toegenomen tot 1,5%. De groei aan importkant is sterker: 0,4 procentpunten tot 2,7% van de totale import. Voor deze productgroep heeft Nederland dan ook een negatieve handelsbalans.

De belangrijkste exportbestemmingen van de export van koffie, thee en specerijen zijn Duitsland, Frankrijk en België. Naar al deze landen nam de (koffie)exportwaarde toe. Vooral naar Duitsland steeg de exportwaarde sterk (64%). Wat betreft import is Duitsland ook de belangrijkste handelspartner, alhoewel de importwaarde iets minder sterk toenam in vergelijking met de export. De stijging was voornamelijk het gevolg van duurdere geroosterde koffie. Deze sterke groei werden ook gerealiseerd bij de import uit Brazilië en België, respectievelijk het tweede en derde herkomstland van onze koffie, thee en specerijen.

De koffieprijzen liggen hoog door diverse oorzaken. De voornaamste reden is lagere productie in Brazilië, Midden-Amerika en Vietnam. In Brazilië waren het vorst en droogte, in Vietnam en Indonesië juist zware regenval en overstromingen die de oogsten lieten dalen. De onzekerheid rondom de heffingen van de VS voor Braziliaanse en Colombiaanse koffie bracht de prijzen ook niet omlaag. Het probleem is, vergelijkbaar met cacao, dat koffieplanten maar op een beperkt aantal plaatsen in de wereld geteeld worden. Als in deze regio's zich een productieschok voordoet, fluctueert het aanbod gelijk sterk, hoewel voorraadvorming dit enigszins kan ondervangen. De voorraad slonk de laatste jaren omdat de consumptie hoger lag dan de productie, waardoor de verhoudingen nu niet in evenwicht zijn. Een goede oogst kan de marktbalans weer herstellen, maar andere knelpunten zijn echter nog niet opgelost, zoals de

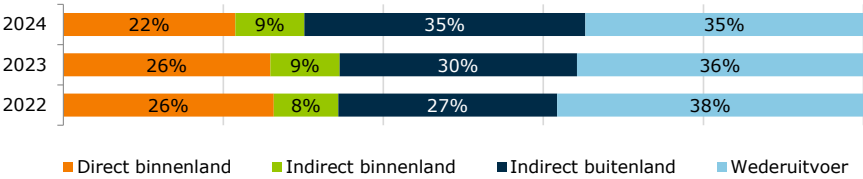
aanhoudende logistieke problemen bij de Rode Zee. Daarnaast hebben sommige partijen koffie vooruit ingekocht in anticipatie op de EUDR-wetgeving (Peeze, 2025). Prijzen zijn echter nog niet gedaald. Tegelijkertijd leiden prijsconflicten tussen grote koffiemarkten en supermarktketen tot verstoring in de beschikbaarheid, waardoor dit jaar enkele keren koffie van prominente merken niet meer in de schappen lag. In Nederland verdwenen Douwe Egberts, Senseo en L'Or voor onbepaalde tijd uit de schappen van Picnic en Jumbo.

Tabel 4.17 Nederlandse handel in koffie, thee en specerijen (GN-09)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	2,1	30,4%
Waarvan van Nederlandse makelij	36%	
Aandeel in de landbouwexport	1,5%	
Totale importwaarde (mld. euro)	2,6	28,8%
Aandeel in de landbouwimport	2,7%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)		% mut. t.o.v. 2024
Duitsland	518	64
Frankrijk	334	21
België	255	27
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	443	34
Brazilië	303	29
België	270	43

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de totale importstroom is er een vrij groot deel dat direct in omloop komt in Nederland (22%). Dit aandeel nam wel af. Nog eens 9% ondergaat nog een bewerking voordat het op de binnenlandse markt komt (figuur 4.17). Het overige deel gaat na import in Nederland uiteindelijk naar het buitenland, de helft wordt eerst nog bewerkt, de andere helft wordt beschouwd als wederuitvoer.

Figuur 4.17 Import naar bestemming in procenten, koffie, thee en specerijen
Bron: CBS.

4.19 Suiker en suikerwerken: Sterke daling exportwaarde, groei importwaarde

De exportwaarde van suiker en suikerwerken is in 2025 met bijna 15% gedaald. De exportwaarde kwam hiermee op 2 miljard euro uit. Dit is een daling van 338 miljoen euro. De importwaarde nam wel toe, maar de toename bedroeg slechts 82 miljoen euro, een groei van bijna 6% (tabel 4.18).

De exportwaarde naar Duitsland nam 14% af, terwijl die naar België en Frankrijk respectievelijk met 13% en 17% afnam. De belangrijkste importlanden zijn gelijk aan die van de export. De import uit Duitsland steeg sterk met 19% terwijl de import uit België en Frankrijk licht afnamen met respectievelijk 4% en 1%. De aandelen van import en export in de totale landbouwhandel zijn voor beide stromen nagenoeg gelijk. Suikerwaren hebben een aandeel van 1,4% in de totale export, en 1,6% in de importwaarde in 2025.

De wereldwijde suikerprijzen zijn in 2025 sterk gedaald ten opzichte van 2024. De FAO-suikerindex daalde bijna het gehele jaar en is naar een niveau gezakt dat in 2020 voor het laatst voorkwam. De suikervoorraden zijn wereldwijd voldoende en de (riet)suikerproducties in Brazilië, India, en Thailand lijken goed te zijn. Dichter bij huis is ook in Nederland de oogst van suikerbieten voor de productie van onder andere bietsuiker prima, ondanks een lager areaal suikerbieten. In Duitsland en Frankrijk had men wat last van ziektes in het gewas. Onrust over de importheffingen voor export naar de VS de prijzen op de ethanolmarkt maken de situatie niet al te positief. De export daalde dan ook in de volle breedte in de top drie en in totaal met 15%.

De Europese suikerverwerkende industrie werkt het liefst met Europese (biet)suiker. Omdat hun verwerkingsproces beter is ingericht voor kristalstructuur van deze suiker. Rietsuiker wordt in Nederland wel direct, zonder verwerking, geconsumeerd, maar die markt is in Nederland klein.

Na diverse fusies is in Nederland alleen Cosun Beet Company als suikerbietenverwerker/suikerproducent overgebleven. Cosun beet company werkt momenteel aan de Unlock 30-strategie. Hiermee wordt ingezet op verdere groei en diversificatie van het portfolio, waaronder circulaire co-producten. Hiermee worden kringlopen meer gesloten en ook het verdienmodel van de suikerbieten teelt en -verwerking verbeterd. Daarbij staan efficiëntere productieprocessen en verdere vergroening van de keten centraal, met een focus op CO₂-reductie, waterkwaliteit en plantgezondheid.

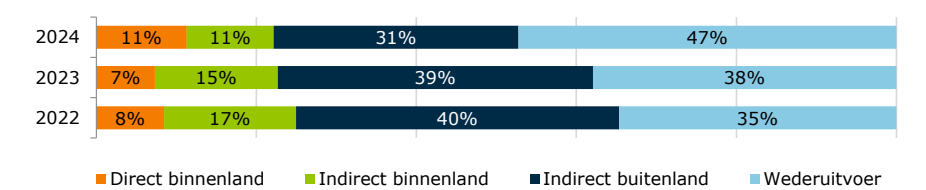
De informatie over de suikerketen in Nederland is recentelijk vernieuwd en beschikbaar via deze [link](#).

Tabel 4.18 Nederlandse handel in suiker en suikerwerk (GN-17)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. Euro)	2,0	-14,7%
Waarvan van Nederlandse makelij	58%	
Aandeel in de landbouwexport	1,4%	
Totale importwaarde (mld. Euro)	1,5	5,7%
Aandeel in de landbouwimport	1,6%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. Euro)	% mut. T.o.v. 2024	
Duitsland	363	-14
België	289	-13
Frankrijk	212	-17
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. Euro)		
Duitsland	464	19
België	381	-4
Frankrijk	172	-1

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Ongeveer 78% van de geïmporteerde suiker en het suikerwerk gaat weer naar het buitenland (figuur 4.18). Van de totale import moet 31% eerst nog een bewerking ondergaan voordat het wordt geëxporteerd. Van de import blijft 22% in Nederland. In 2024 kwam de helft daarvan na een bewerkingslag op de consumentenmarkt.

Figuur 4.18 Import naar bestemming in procenten, suiker en suikerwerk
Bron: CBS.

4.20 Tabak en tabaksproducten: aan beide kanten neemt de handelswaarden toe

Zowel de exportwaarde als de importwaarde nam toe in 2025. De exportwaarde steeg met 8,4% iets meer dan de importwaarde (6,4%). Beide stromen zijn van beperkte omvang, met een aandeel van rond de 1% in de totale landbouwhandel (tabel 4.19). De exportwaarde bedroeg in totaal 1,3 miljard euro. De importwaarde groeide maar kwam niet boven het miljard uit. De importwaarde is geraamd op 921 miljoen euro. Het aandeel in de export dat tot de Nederlandse productie wordt gerekend, bedraagt 32%.

De export is vooral gericht op Duitsland, België en Spanje. Met name naar Duitsland en België groeide de handelswaarde in 2025. De groei naar België zat hem vooral in sigaretten en rooktabak. De export naar Duitsland steeg door toedoen van meer rooktabak en producten die tabakssurrogaten bevatten, bestemd voor inhalatie zonder verbranding.

De import komt voor het grootste deel uit Litouwen. Dit land zit in de groep overige EU-landen en wordt daarom niet getoond in tabel 4.19. Daarnaast zijn

Polen en Duitsland belangrijke herkomstlanden van de Nederlandse import. Uit vooral deze landen nam de importwaarde toe. Uit Polen kwam een heel scala aan producten met een hogere waarde, onder andere tabak, ‘flue-cured’, ‘geheel of gedeeltelijk gestript, zonder verdere bereiding’ en ‘tabak of gereconstitueerde tabak bevattende producten, bestemd voor inhalatie zonder verbranding’. Vanuit Duitsland was er groei zichtbaar in producten die nicotinesurrogaten bevatten en bestemd zijn voor inhalatie zonder verbranding (met uitzondering van nicotine of tabakssurrogaten).

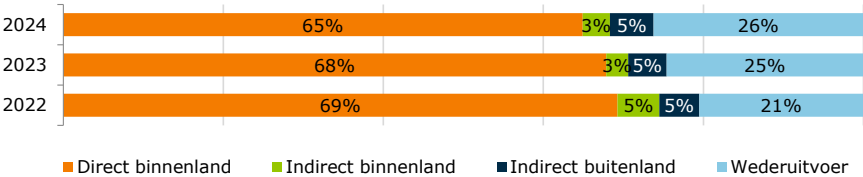
Het nationale preventieakkoord heeft als doel dat er in 2040 een rookvrije generatie is in Nederland. Concreet betekent dit dat kinderen opgroeien in een rookvrije omgeving en van de volwassenen maximaal 5% nog rookt. In 2025 zijn verdere maatregelen van kracht geworden dit te realiseren. Zo vallen sinds 1 januari 2025 ook nicotineproducten zonder tabak (zoals nicotinsticks of stoomsteentjes voor gebruik in een waterpijp) en nicotineapparaten ook onder de definitie van een aanverwant product en vallen ze dus ook onder de tabaks- en rookwarenwet. Deze uitbreiding betekent dat nicotinezakjes niet langer gebruikt mogen worden in openbare ruimtes waar al een rookverbod geldt. Denk hierbij aan: treinstations en perrons, openbare gebouwen en werkplekken, horeca, sportclubs en onderwijsinstellingen. Ook wordt ernaar gestreefd dat sportaccommodaties en zorginstellingen 100% rookvrij zijn. De afgelopen jaren zijn de accijnzen op rookartikelen sterk gestegen. Rokers wijken hierdoor vaker uit naar het buitenland om inkopen te doen (NOS, 2025). Ook de branchevereniging van de georganiseerde sigaretten- en kerftabakfabrikanten (VSK) geeft aan dat Nederlanders massaal hun sigaretten in het buitenland inkopen (VSK, 2025).

Tabel 4.19 Nederlandse handel in tabak en tabaksproducten (GN-24)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. Euro)	1,3	8,4%
Waarvan van Nederlandse makelij	32%	
Aandeel in de landbouwexport	1,0%	
Totale importwaarde (mld. Euro)	0,9	6,4%
Aandeel in de landbouwimport	1,0%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. Euro)	% mut. T.o.v. 2024	
Duitsland	464	18
België	159	29
Spanje	144	2
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. Euro)		
Polen	169	21
Duitsland	119	37
België	93	0

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Tabak is een product dat voor 65% bestemd is voor direct binnenlands gebruik (figuur 4.19). Ongeveer 3% ondergaat, na geïmporteerd te zijn, een nadere verwerking in Nederland. Ongeveer eenzelfde percentage (5%) wordt eerst bewerkt, waarna het naar het buitenland wordt overgebracht. Zo’n 26% gaat zonder al te veel aanpassingen direct weer de grens over (wederuitvoer). Dit laatste percentage neemt de laatste jaren wat toe ten gunste van de stroom die direct gereed is voor de binnenlandse markt.

Figuur 4.19 Import naar bestemming in procenten, in tabak en tabaksproducten
Bron: CBS.

4.21 Meel, mout en zetmeel: importwaarde nauwelijks hoger, exportwaarde stijgt 5%

De exporthandel in meel, mout en zetmeel stijgt in 2025 met ruim 5% ten opzichte van een jaar eerder (tabel 4.20). De exportwaarde bedroeg 1,1 miljard euro. De importwaarde daarentegen nam slechts beperkt toe, met 0,4% tot een waarde van 933 miljoen euro. De bedragen die om en nabij het miljard liggen hebben een aandeel van ongeveer 1% in de totale handelswaarde. Voor de export is dit in 2025 0,8%, voor de import precies 1%. Een groot deel van de exportwaarde wordt beschouwd als van Nederlandse makelij (82%).

De exportwaarden van de twee belangrijkste exportbestemmingen namen toe ten opzichte van 2024. De procentuele groei naar België was met 15% wat hoger dan die naar Duitsland. Meer harde tarwemeel ging naar België. Hoewel de ‘overige EU-landen’ gezamenlijk op plek drie uitkomen, is deze om die reden niet in tabel 4.20 opgenomen. In plaats daarvan is de ontwikkeling naar het VK te zien. Naar dit land daalde de export van meel, mout en zetmeelproducten met 4%.

De import komt vooral uit Duitsland en België. Van alle import komt ongeveer tweederde deel uit deze landen. De import uit deze landen bleef nagenoeg gelijk: uit Duitsland werd 1% meer aan waarde geïmporteerd, uit België kwam 2% minder. De importwaarde uit Frankrijk nam 17% af, maar was al een relatief kleine waarde.

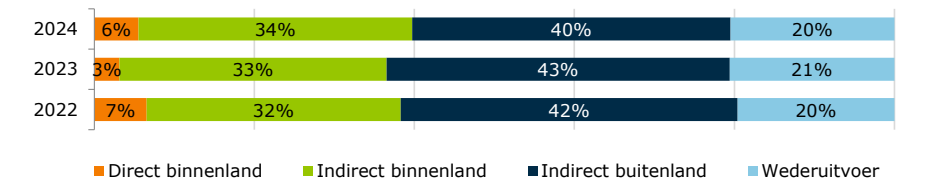
De nauwe handelsrelatie tussen Nederland en België hangt samen met de aanwezigheid van een van Europa’s grootste maalderijen, Dossche Mills, met vestigingen in onder andere Rotterdam, Groningen, Merksem en Deinze. In België nam Dossche Mills dit jaar het bedrijf Molens T’Kindt over, producent van hoogwaardige bloem- en meelproducten, en eind vorig jaar het Duitse Mühle Rüningen, waarmee het aantal productielocaties werd verdubbeld. Andere grote maalderijen in Nederland zijn Koopmans en De Jongh.

Tabel 4.20 Nederlandse handel in meel, mout en zetmeel (GN-11)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	1,1	5,2%
Waarvan van Nederlandse makelij	82%	
Aandeel in de landbouwexport	0,8%	
Totale importwaarde (mld. euro)	0,9	0,4%
Aandeel in de landbouwimport	1,0%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	182	9
België	132	15
Verenigd Koninkrijk	84	-4
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	354	1
België	300	-2
Frankrijk	80	-17

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de geïmporteerde goederen in deze productgroep gaat in 2024 (meest recente cijfers) circa 40% naar de binnenlandse markt en 60% naar het buitenland (figuur 4.20). Van de totale import wordt 40% eerst verwerkt voordat het wordt geëxporteerd, terwijl 20% direct voor wederuitvoer bestemd is. Voor binnenlands gebruik wordt 34% eerst bewerkt en 6% direct gebruikt voor finale besteding.

Figuur 4.20 Import naar bestemming in procenten meel, mout en zetmeel
Bron: CBS.

4.22 Overige producten van dierlijke oorsprong: afname van zowel import- als exportwaarde

De export- en importwaarde laten in 2025 voor overige producten van dierlijke oorsprong een daling zien. Met een waarde van 590 miljoen euro nam de exportwaarde maar zeer beperkt af (tabel 4.21). De importwaarde daalde ook: hier was de daling nog kleiner met nog geen procent. Er blijft ongeveer 437 miljoen euro aan importwaarde over. Het gaat hier over goederen zoals rundersperma, darmen, blazen, magen, veren, haren en visafval.

De belangrijke exportbestemming Duitsland kende een sterkere procentuele daling (-6%) dan het gemiddelde van bijna 2%. De andere twee exportbestemmingen realiseerden een plus. Richting China was deze toename groot, hoewel het totale bedrag aan exportwaarde beperkt bleef. Het ging hier vooral over darmen, blazen en magen van dieren.

Wat betreft importwaarde houden Duitsland en China elkaar in 2025 nagenoeg in evenwicht. Ook de ontwikkelingen in beide landen was vergelijkbaar, met een daling van de importwaarde. De importwaarde uit België, hoewel aanzienlijk kleiner van omvang, nam daarentegen sterk toe, mede door een toename van de import van darmen en visproducten niet geschikt voor consumptie. Een groep landen van buiten de EU heeft gezamenlijk echter een hogere importwaarde (48 miljoen euro, -5%), maar is omdat het een groep landen betreft niet opgenomen in tabel 4.21.

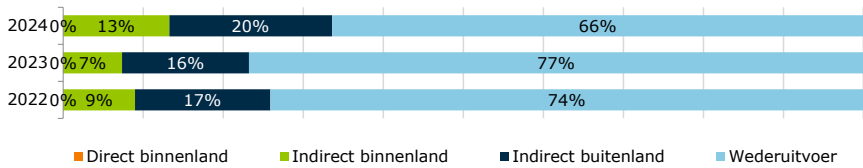
In deze productgroep zijn natuurdarmen een groot artikel en bedrijven in deze sector hebben een eigen bond van handelaren en verwerkers van slachtproducten (HBS, 2025). Deze organisatie kent acht leden en volgens de website van deze bond vertegenwoordigen ze 25% van de wereldhandel in natuurdarmen.

Tabel 4.21 Nederlandse handel in overige producten van dierlijke oorsprong (GN-05)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	0,6	-1,9%
Waarvan van Nederlandse makelij	34%	
Aandeel in de landbouwexport	0,4%	
Totale importwaarde (mld. euro)	0,4	-0,8%
Aandeel in de landbouwimport	0,5%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	146	-6
Frankrijk	79	1
China	64	22
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	119	-3
China	116	-7
België	37	22

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de geïmporteerde waarde gaat 86% weer naar het buitenland (figuur 4.21). Hiervan is 66% bestemd voor wederuitvoer, 20% wordt eerst nog bewerkt. De 13% die bestemd is voor de binnenlandse markt wordt eerst nog bewerkt voordat het geschikt is voor binnenlandse bestedingen.

Figuur 4.21 Import naar bestemming in procenten 'overige producten van dierlijke oorsprong'

Bron: CBS.

4.23 Granen: importwaarde en exportwaarde granen nemen af

De importwaarde van granen daalt in 2025 met ruim 3% tot 3,1 miljard euro (tabel 4.22). Met een aandeel van 3,3% in de totale landbouwimport is dit een belangrijke groep producten. Ondanks de daling is deze importwaarde nog altijd veel groter dan de exportwaarde, zeker ook omdat de exportwaarde afname (-7,7%). In absolute waarde is de afname van de importwaarde groter dan die van de export. De exportwaarde is met zo’n 570 miljoen euro een beperkte stroom en dat wordt bevestigd door het beperkte aandeel van granen in de totale exportwaarde van de landbouwgoederen van 0,4%. Slechts een kwart van de totale export wordt bestempeld als van Nederlandse makelij.

Terwijl de importwaarde uit Frankrijk sterk toenam (+40%), voornamelijk door tarwe en maïs, daalde de importwaarde uit Duitsland (tarwe, gerst en maïs) en Oekraïne (maïs) fors, met respectievelijk 21% en 42%. Hoewel de geëxporteerde volumes verhoudingsgewijs beperkt zijn, nam de export naar Duitsland met 1% af. De procentuele veranderingen waren groter voor België (-18%) en Frankrijk (+20%). De daling richting België hangt samen met een lagere export van maïs, terwijl de toename richting Frankrijk vooral werd veroorzaakt door een hogere export van rijst.

Nederland betreft oorspronkelijk zijn graan vooral uit Duitsland en Frankrijk. Door de oorlog tussen Oekraïne en Rusland kon Oekraïne echter zijn granen niet meer via de Zwarte Zee exporteren, omdat deze door Rusland waren geblokkeerd. Oekraïne vond een oplossing in een handelsovereenkomst met de EU. Maar dit verdrag werd door buurlanden soms als marktverstoring ervaren. Hoewel dit verdrag halverwege dit jaar eindigde, sloten beide partijen direct een nieuw verdrag af, dat nog moet worden goedgekeurd door de Europese landen (Nieuwe Oogst, 2025). Door deze ontwikkelingen zijn de handelsstromen in beweging en fluctueren de herkomstlanden sterk. Overigens zijn de graanprijzen sterk gedaald door wereldwijd goede oogsten.

Alle vier de grote wereldwijde graanhandelaren hebben een vestiging in Nederland, wat de hoge importwaarde van ruim 3 miljard euro verklaart. Zo heeft Bunge in Nederland vestigingen in Zaandam, Amsterdam en Wormer. Het

Franse handelshuis Louis Dreyfus huist in Rotterdam, Cargill heeft onder andere een vestiging in Amsterdam en Archer-Daniels-Midland (ADM) heeft kantoor in Rotterdam.

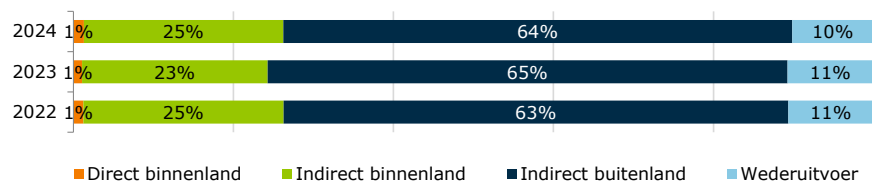
Meer over de keten van granen kunt u [hier](#) lezen. Nederland importeert vooral rijst, gerst, tarwe en maïs. De export bestaat vooral uit rijst en maïs.

Tabel 4.22 Nederlandse handel in granen (GN-10)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	0,6	-7,7%
Waarvan van Nederlandse makelij	25%	
Aandeel in de landbouwexport	0,4%	
Totale importwaarde (mld. euro)	3,1	-3,4%
Aandeel in de landbouwimport	3,3%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	221	-1
België	133	-18
Frankrijk	66	20
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Frankrijk	1.056	40
Duitsland	683	-21
Oekraïne	364	-42

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van de geïmporteerde granen bleef in 2024 26% in Nederland (figuur 4.22). Bijna alles wordt eerst nog verwerkt voordat het voor binnenlandse besteding geschikt is. Van de totale import gaat 74% uiteindelijk weer naar het buitenland. Van de totale import wordt 64% eerst bewerkt, 10% betreft wederuitvoer.

Figuur 4.22 Import naar bestemming in procenten granen
Bron: CBS.

4.24 Plantensappen: groei van exportwaarde, daling importwaarde

Voor deze handelsgroep steeg de exportwaarde in 2025 met 14 miljoen euro, oftewel 8,8%, naar in totaal 179 miljoen euro. De importwaarde deed een stapje terug en bleef op 222 miljoen euro steken, een afname van bijna 7%. Het aandeel in de landbouwexport is zeer klein, namelijk 0,1% voor de export en 0,2% voor de import (tabel 4.23).

Onder deze productgroep vallen onder andere zoethout(drop), hopextracten en pectine. De belangrijkste exportbestemmingen zijn Duitsland, België en Frankrijk in 2025. Voor alle drie de landen lag de exportwaarde rond de 20 miljoen euro, waarbij de exportwaarde naar Duitsland en Frankrijk afnam en naar België sterk toenam (71%).

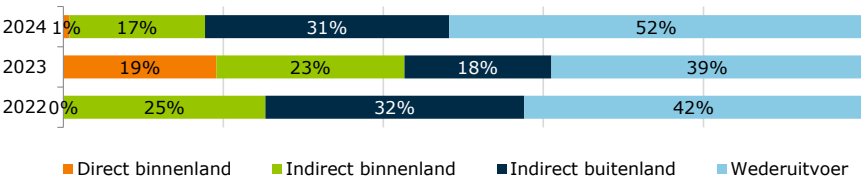
De import van deze productgroep komt vooral uit China. Met een stijging van 11% groeide de importwaarde tot 32 miljoen euro. Uit andere landen buiten de EU komt een dergelijk bedrag (30 miljoen) en dit bedrag groeide met 7% ten opzichte van 2024. Omdat het een groep van landen betreft, is deze niet opgenomen in tabel 4.23. De import uit Duitsland zakte in. De 27 miljoen euro was 12% lager dan een jaar eerder. Frankrijk was individueel het derde land qua import van plantensappen. De waarde nam toe met 7% tot 24 miljoen euro.

Tabel 4.23 Nederlandse handel in plantensappen (GN-13)

	2025 (raming)	mutatie t.o.v. 2024
Totale exportwaarde (mld. euro)	0,2	8,8%
Waarvan van Nederlandse makelij	34%	
Aandeel in de landbouwexport	0,1%	
Totale importwaarde (mld. euro)	0,2	-6,8%
Aandeel in de landbouwimport	0,2%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	24	-7
België	20	71
Frankrijk	16	-1
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
China	32	11
Duitsland	27	-12
Frankrijk	24	7

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Een opvallende verschuiving is te zien in de bestemming van de import in 2023. In 2023 was 19% bestemd voor direct binnenlandse consumptie (figuur 4.23). De verdeling van de import in 2024 lijkt weer meer op die uit 2022. Vermoedelijk is dit dan ook een tijdelijk verandering geweest. In 2024 was ruim 80% bestemd voor de export en bleef 18% in Nederland. Voor beide stromen geldt dat producten verhoudingsgewijs minder bewerkt hoeven te worden voordat ze te koop worden aangeboden.

Figuur 4.23 Import naar bestemming in procenten plantensappen
Bron: CBS.

4.25 Vlechtstoffen: importwaarde stijgt sterk, exportwaarde daalt beperkt

De productgroep vlechtstoffen is in handelswaarde de kleinste van de landbouwgoederen. De handelswaarde van producten zoals bamboe en riet is beperkt, zeker vergeleken met de meeste andere handelsgroepen. De exportwaarde bedraagt in 2025 61 miljoen euro, een afname van 1,4% of nog geen miljoen euro (tabel 4.24). De importwaarde nam 9 miljoen euro toe tot 98 miljoen euro.

De vlechtstoffen komen vooral uit China en India en voor een zeer beperkt deel uit andere landen. Vooral de import uit India nam in 2025 toe, waardoor India het traditioneel belangrijkste land van oorsprong, China, van de eerste plek stootte. In 2025 was het België dat op geruime afstand het derde importerende land was van deze goederengroep. De import uit België daalde wel sterk (-12%).

Dit jaar werd vanuit India meer waarde ingevoerd van de productcategorie 'Plantaardige producten niet eerder genoemd'. Uit China ging het om riet en bies of andere plantaardige stoffen die worden gebruikt voor de mandenmakerij. De export naar Duitsland en België nam toe door meer bamboe-export. De daling van de export naar het VK werd veroorzaakt door een daling van de overige plantaardige goederen uit deze groep.

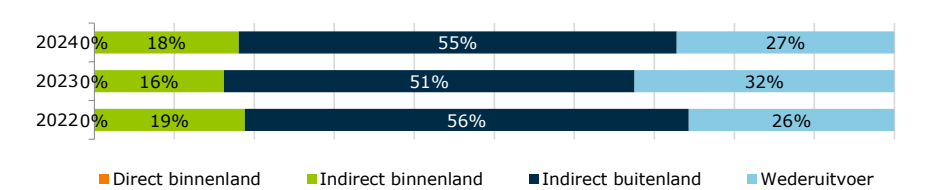
De beperkte export ging in 2024 vooral naar Duitsland, België en het VK. De exportwaarde groeide naar de twee belangrijkste exportbestemmingen, terwijl de export naar het VK sterk daalde.

Tabel 4.24 Nederlandse handel in vlechtstoffen (GN-14)

2025 (raming) mutatie t.o.v. 2024		
Totale exportwaarde (mld. euro)		
	0,1	-1,4%
<i>Waarvan van Nederlandse makelij</i>		
	33%	
<i>Aandeel in de landbouwexport</i>		
	0,0%	
Totale importwaarde (mld. euro)		
	0,1	9,9%
<i>Aandeel in de landbouwimport</i>		
	0,1%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)		
		% mut. t.o.v. 2024
Duitsland	15	29
België	8	12
Verenigd Koninkrijk	8	-55
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
India	39	64
China	35	8
België	7	-12

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

De geïmporteerde goederen blijven maar voor een zeer beperkt deel in Nederland (figuur 4.24). Slechts 18% komt na bewerking beschikbaar voor binnenlandse besteding. Van de overige goederen wordt 55% eerst verwerkt voor her-export en 27% wordt direct voor wederuitvoer aangeboden.

Figuur 4.24 Import naar bestemming in procenten vlechtstoffen

Bron: CBS.

4.26 Overige primaire en secundaire landbouwgoederen: exportwaarde en importwaarde nagenoeg in evenwicht

In deze productgroep zitten onder andere glycerol, rubber, katoen en diverse oliën, hout en vetzuren. De export van overige primaire en secundaire landbouwgoederen neemt in 2025 toe met 7,2%, terwijl de importwaarde met 5,6% toeneemt. De handelsbalans van deze samengestelde goederengroep is hierdoor nagenoeg nul geworden. De import- en exportwaarde van deze groep is nagenoeg gelijk. Beide stromen hebben een waarde die net iets hoger ligt dan 5,5 miljard euro (tabel 4.25). Met een waarde van 5,7 miljard euro is de import iets groter dan de exportwaarde (5,6 miljard euro) in 2025. Ook is de import relatief groter dan de export: de import vertegenwoordigt 6% van de totale importwaarde, tegenover 4% voor de export (van de totale exportwaarde). De belangrijke exportbestemmingen bevinden zich binnen de EU. Hiervan steeg voor elk individueel land de exportwaarde veel sterker dan de 7,2% toename die het totaal van de overige primaire en secundaire goederen realiseerde.

De export naar Duitsland steeg door toename van de exportwaarde van onder andere glycerol. De export naar België steeg door waarde toename van industriële vetalcoholen. Naar Italië zat er groei in de handel van oliën zoals muntolie.

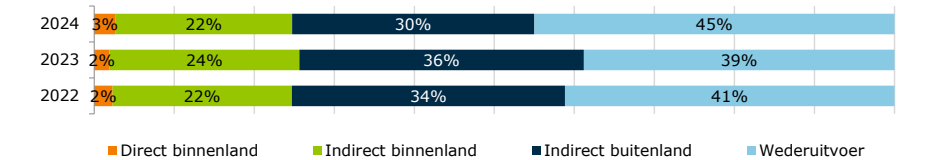
Nederland importeerde in 2025 zijn overige landbouwproducten vooral uit Duitsland, Ierland en Indonesië. De sterke toename van de import uit Ierland valt daarbij op en werd veroorzaakt door de groei van diverse producten, waaronder glycerol en grondstoffen voor de drankenindustrie. De importgroei vanuit Duitsland (9%) en de daling van 2% uit Indonesië (onder andere minder vetzuurdistillaat) valt hierbij in het niet.

Tabel 4.25 Nederlandse handel in overige primaire en secundaire landbouwgoederen

2025 (raming) mutatie t.o.v. 2024		
Totale exportwaarde (mld. euro)	5,6	7,2%
Waarvan van Nederlandse makelij	59%	
Aandeel in de landbouwexport	4,1%	
Totale importwaarde (mld. euro)	5,7	5,6%
Aandeel in de landbouwimport	6,0%	
Belangrijkste exportbestemmingen (mln. euro)	% mut. t.o.v. 2024	
Duitsland	1.384	30
België	522	10
Italië	400	14
Belangrijkste herkomstlanden import (mln. euro)		
Duitsland	856	9
Ierland	575	97
Indonesië	569	-2

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Van alle geïmporteerde goederen uit deze productgroep blijft een kwart in Nederland (figuur 4.25), veelal door eerst verwerkt te worden. Het andere deel is vooral bestemd voor wederuitvoer en groeide in 2024 met 6% ten opzichte van 2023. Voor 30% van de goederenwaarde wordt een verwerkingsslag gemaakt voordat de goederen weer worden geëxporteerd.

Figuur 4.25 Import naar bestemming in procenten overige primaire en secundaire landbouwgoederen

Bron: CBS.

4.27 Meeste verdiensten aan export van sierteelt

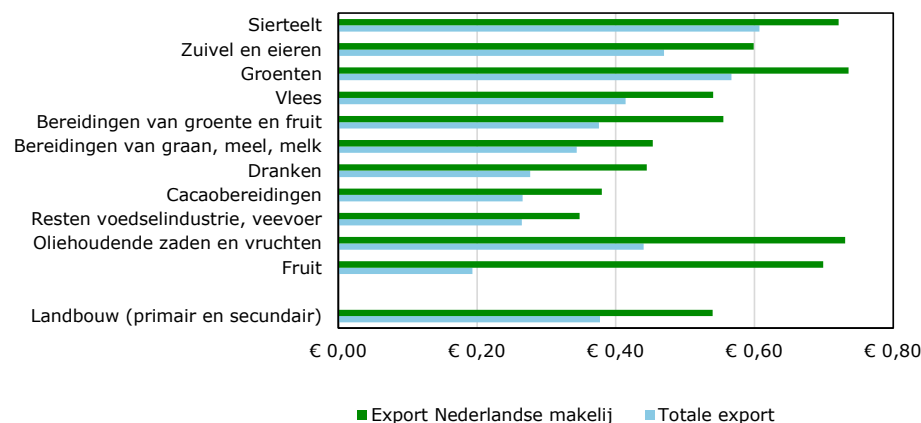
In deze paragraaf worden de verdiensten uitgesplitst naar soorten landbouwgoederen. De informatie is op het moment van schrijven enkel beschikbaar tot en met verslagjaar 2024. Op productniveau verdient Nederland het meest aan de export van sierteelt (6,6 miljard euro in 2024) en zuivel en eieren (5,6 miljard) (figuur 4.26). Hierna volgen groenten (4,8 miljard euro) en vlees (4,5 miljard). Op enige afstand volgen bereidingen van groenten en fruit (2,7 miljard euro), bereidingen van graan, meel en melk (2,3 miljard) cacaobereidingen (2,0 miljard euro) en dranken (1,9 miljard), resten van de voedselindustrie en veevoer (1,6 miljard), oliehoudende zaden en vruchten en fruit (beide 1,4 miljard euro). Voor fruit geldt dat het grootste deel wederuitvoer van buitenlands fruit betreft, waaraan Nederland per euro relatief weinig verdient. Toch is deze wederuitvoer wel lucratief te noemen als het om grote hoeveelheden gaat, zoals in het geval van avocado's. Zo is Nederland de tweede importeur van avocado's in de wereld, waarbij negen op de tien avocado's als wederuitvoer weer in de export terechtkomen (CBS, 2021).

Figuur 4.26 Landbouwgoederen met grootste exportverdiensten, 2024
Bron: CBS.

Sierteelt leverde niet alleen de hoogste totale exportverdiensten in 2024, maar was ook het meest lucratief indien wordt gerekend naar de verdiensten per euro exportwaarde (zie figuur 4.27). Aan één euro sierteeltexport verdiende Nederland 61 eurocent in 2024. De enige andere productgroep die hierbij in de buurt komt, betreft groenten, met verdiensten van 57 eurocent per euro export.

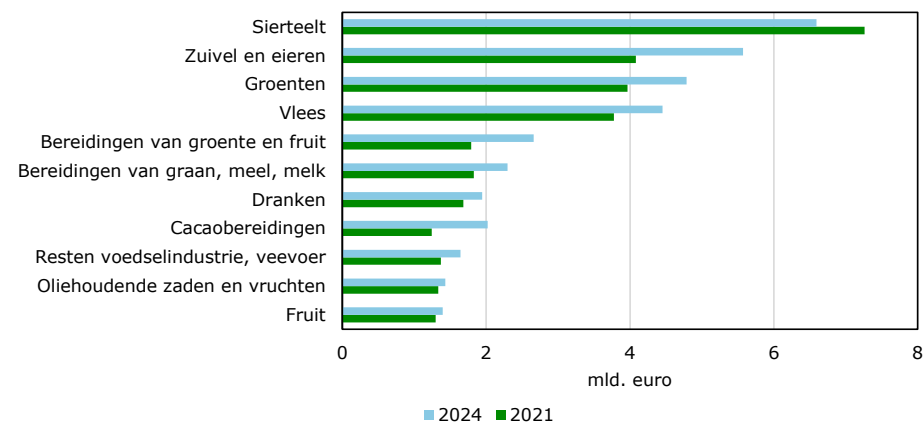
Voor enkel sierteelt van Nederlandse bodem (zonder wederuitvoer) waren de verdiensten in 2024 72 eurocent per euro exportwaarde; dat is iets lager dan groenten (74 eurocent) en oliehoudende zaden en vruchten (73 eurocent) en iets hoger dan fruit (70 eurocent). Groenten, fruit en oliehoudende zaden en vruchten worden relatief veel wederuitgevoerd (met relatief lage verdiensten) en zonder wederuitvoer nemen de verdiensten per euro daarom sterk toe. Dat geldt met name voor oliehoudende zaden en vruchten (van 44 tot 73 eurocent) en voor fruit (van 19 tot 70 eurocent). De gemiddelde landbouwexport leverde in 2024 38 eurocent per euro exportwaarde op en 54 eurocent zonder wederuitvoer.

Figuur 4.27 Exportverdiensten per euro exportwaarde, 2024
Bron: CBS.

Een vergelijking tussen 2021 en 2024 in figuur 4.28 leert dat de export van zuivel en eieren (+1,5 miljard euro) de grootste groei kent in exportverdiensten, op enige afstand gevolgd door de export van bereidingen van groente en fruit (+0,9 miljard), cacaobereidingen, groenten (beide +0,8 miljard) en vlees (+0,7 miljard euro).

De sierteeltsector heeft het de afgelopen jaren zwaar te verduren gehad met de coronacrisis (zie Jukema et al., 2022), de Brexit (zie Jukema et al., 2025) en de energiecrisis (zie Verbiesen, 2022) en had in 2024 als enige productgroep in de top tien minder exportverdiensten ten opzichte van 2021.

Figuur 4.28 Ontwikkeling exportverdiensten belangrijkste exportproducten
Bron: CBS.

5

5 De handel in landbouwgerelateerde goederen

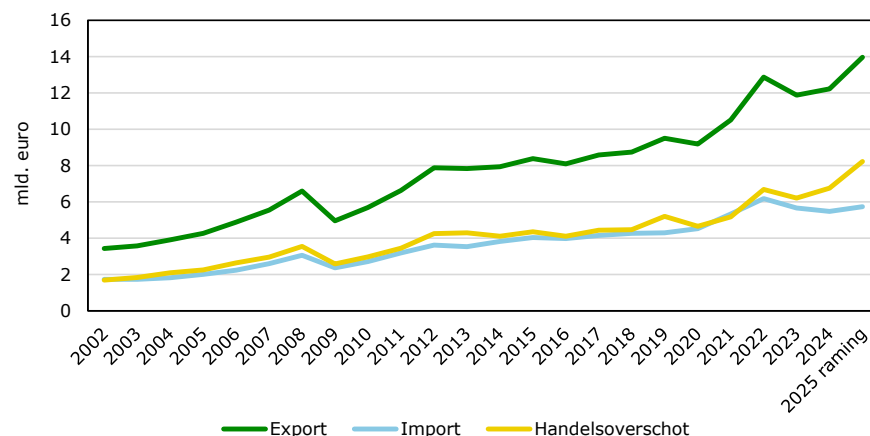
5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan landbouwgerelateerde goederen centraal. Dit zijn geen landbouwgoederen volgens de basisdefinitie (de focus van de eerdere hoofdstukken), maar goederen die internationaal worden verhandeld ten behoeve van de landbouw- of voedingssector. Voorbeelden hiervan zijn landbouwmachines en machines voor de voedingsmiddelenindustrie, maar ook kassen en kunstmest. In paragraaf 5.2 worden macro-ontwikkelingen beschreven, paragraaf 5.3 voegt een landdimensie toe, paragraaf 5.4 een goederendimensie, paragraaf 5.5 gaat in op importbestemmingen en paragraaf 5.6 bespreekt de Nederlandse verdiensten aan de export van landbouwgerelateerde goederen.

5.2 Landbouwgerelateerde export neemt toe met 14%

Voor 2025 wordt de export van landbouwgerelateerde goederen (of tertiaire landbouwexport) geraamd op 14,0 miljard euro (figuur 5.1); dat is 14% meer dan in 2024 (12,2 miljard euro). De import van landbouwgerelateerde goederen wordt met 5,7 miljard euro in 2025 5% hoger geschat dan in 2024 (5,5 miljard euro).

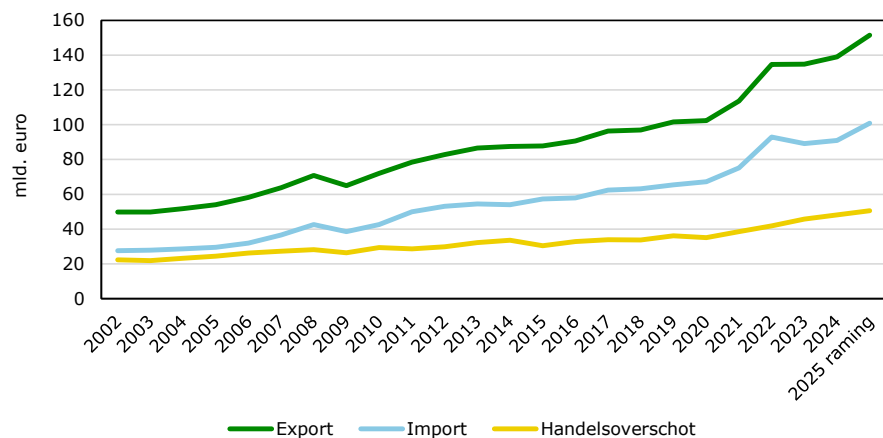
Het handelsoverschot nam in 2025 met 22% toe tot 8,2 miljard euro, als gevolg van de veel sterkere groei van de export in vergelijking met de import. Het handelsoverschot op landbouwgerelateerde goederen bereikte daarmee een hoog niveau. In de periode 2002-2025 is het handelsoverschot verviervoudigd, een sterkere toename dan bij zowel de import (3,3 keer groter) als de export (4,1 keer groter).

Figuur 5.1 Import, export en handelsoverschot bij landbouwgerelateerde goederen

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

De export van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen samen wordt voor 2025 geraamd op 151,5 miljard euro (figuur 5.2). Dat is 9% hoger dan in 2024. De import van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen komt met 100,9 miljard euro 11% hoger uit dan in 2024 en overschrijdt voor het eerst de grens van 100 miljard. Het handelsoverschot ten aanzien van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen komt met 50,6 miljard euro (5% groei in 2025) op een hoog niveau.

Figuur 5.2 Import, export en handelsoverschot bij landbouw- en landbouwgerelateerde goederen
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

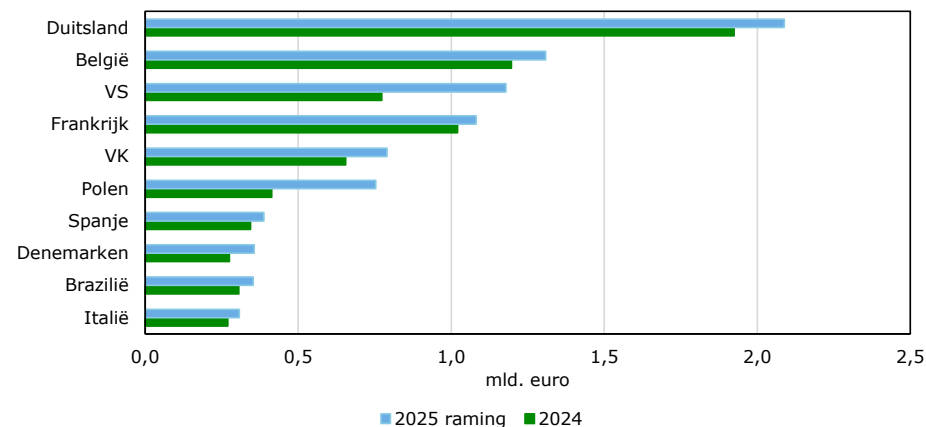
5.3 De VS heeft Frankrijk ingehaald als derde exportbestemming

De export van landbouwgerelateerde goederen is sterk op de EU gericht. De top vijf wordt vertegenwoordigd door Duitsland (15% van het totaal), België (9%), de VS, Frankrijk (beide 8%) en het VK (6%). Meststoffen worden het meest uitgevoerd in de export naar België en Frankrijk; in de export naar Duitsland en de VS zijn dat kasmaterialen en bij export naar het VK staan landbouwmachines op de eerste plek.

Er staan ook enkele bestemmingen in de top tien (figuur 5.3) die niet in de top tien van de totale landbouwexport (figuur 3.2) staan. Zo staat Denemarken op plaats acht als bestemming van landbouwgerelateerde goederen, waarbij kasmaterialen een belangrijke productgroep vormen. Brazilië komt naar voren op plek negen, onder meer vanwege de export van meststoffen. In 2025 is

Denemarken Brazilië gepasseerd. Daarnaast zijn de VS Frankrijk voorbijgegaan als derde exportbestemming.

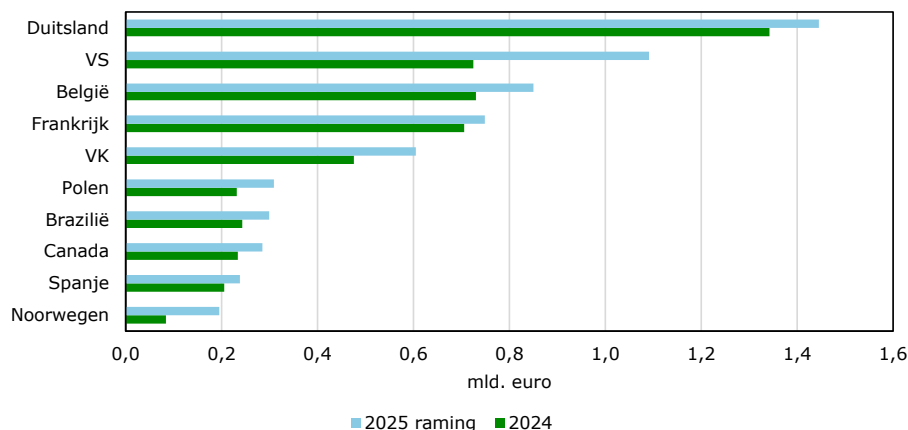
De waarde van de landbouwgerelateerde export naar de VS en Polen is in 2025 toegenomen met respectievelijk 53 en 82%. Voor het grootste deel gaat het hier om een sterk toegenomen export van kasmaterialen.

Figuur 5.3 Top tien bestemmingen export van landbouwgerelateerde goederen
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Indien we wederuitvoer niet meerekenen (figuur 5.4) en enkel kijken naar de landbouwgerelateerde export van Nederlandse makelij, dan nemen de VS als exportbestemming plek twee in en halen daarmee België in. Daarnaast staan Canada en Noorwegen nu in de top tien (ten koste van Denemarken en Italië). Ook Brazilië komt nu hoger (van positie 9 naar 7). Zonder wederuitvoer gerekend nemen de niet-EU-landen prominenter plekken in en staan ze bovendien vaker in de top tien van bestemmingen (vijf keer in plaats van drie keer). Dat is niet vreemd: wederuitvoer naar niet-EU-landen komt minder voor dan naar EU-landen.

Zowel voor de export naar de VS als naar Canada (in de eerste plaats landbouwmachines) geldt dat een bijzonder hoog percentage van landbouwgerelateerde export van Nederlandse makelij is, respectievelijk 92% en 96%. Ter vergelijking, dat is 65% bij de export naar België.

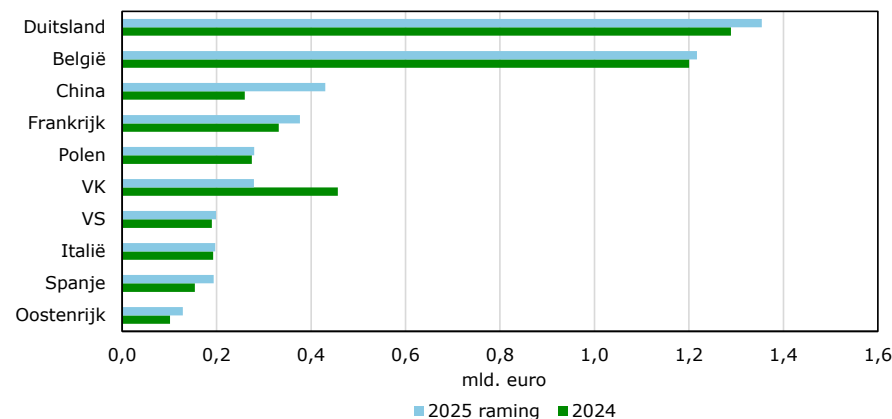
Figuur 5.4 Top tien bestemmingen export van landbouwgerelateerde goederen van Nederlandse makelij

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

De totale invoer van landbouwgerelateerde goederen (figuur 5.5) ligt lager dan de uitvoer (figuur 5.3) en de handel is veel geconcentreerder. Van alle import komt 45% uit de buurlanden Duitsland en België, vooral landbouwmachines en kasmaterialen. Ook tractoren en landbouwtrailers uit Duitsland en meststoffen uit België zijn prominent aanwezig in de Nederlandse import.

Na de buurlanden staan er vijf EU-landen in de lijst van belangrijkste leveranciers en drie landen van buiten de EU (China, het VK en de VS). China kent de grootste stijging (+66%), dankzij kasmaterialen en landbouwmachines, en stijgt van positie 6 naar 3. Tegelijkertijd is de import uit het VK met 39% afgenomen, waarbij het ook volledig gaat om kasmaterialen. Mogelijk speelt hier een verlegging van de handel, waarbij kasmaterialen nu rechtstreeks uit China

komen en eerder via het VK. De import uit Duitsland (+5%) en België (+0%) ontwikkelde zich beneden gemiddeld.

Figuur 5.5 Top tien herkomstlanden import van landbouwgerelateerde goederen

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

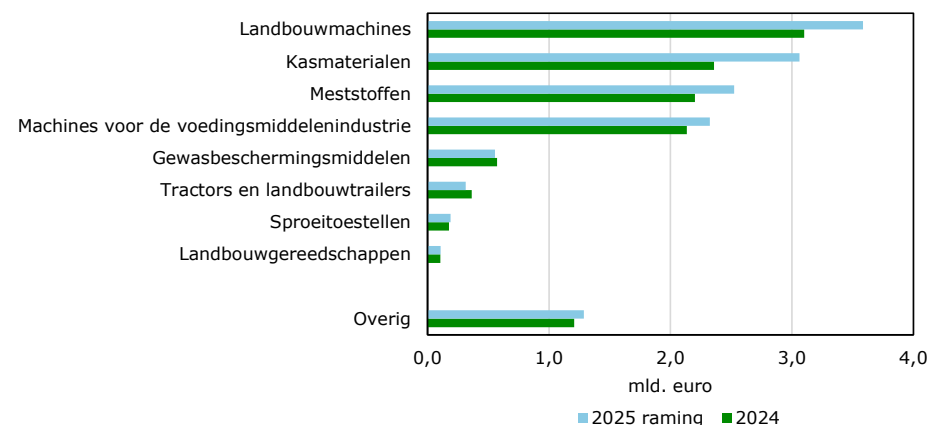
5.4 Grootste groei bij de export van kasmaterialen

Op productniveau zijn er vier tertiaire landbouwgoederen (landbouwmachines, kasmaterialen, meststoffen en machines voor de voedingsmiddelenindustrie) met een hoge exportwaarde (figuur 5.6).

In 2025 is de export van kasmaterialen fors gegroeid (+30%). De absolute groei bedraagt 0,7 miljard euro; het is vooral de export naar de VS en Polen die is toegenomen.

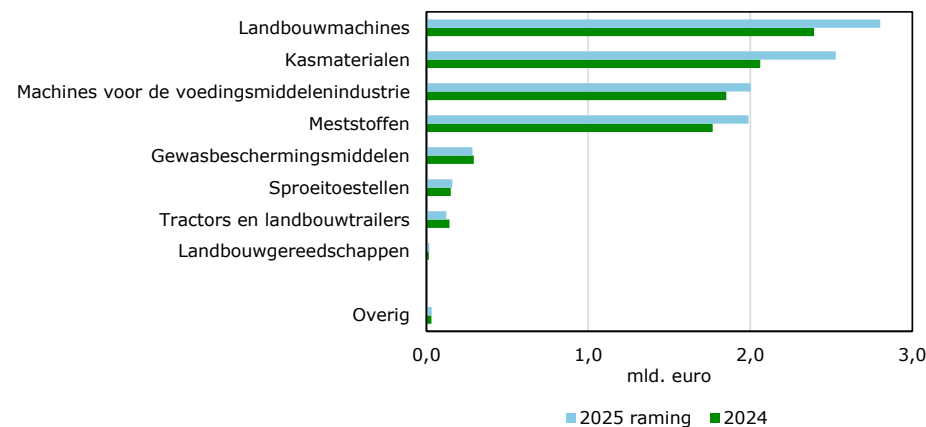
Onderzoek naar de export van kasmaterialen heeft eerder getoond dat in Nederland circa 20 bedrijven actief zijn in het opleveren van complete kascomplexen (Bregman, 2024). De bedrijven opereren zowel op nationaal als internationaal niveau, waarbij de bedrijven circa 80% van hun omzet in het buitenland genereren en circa 20% in Nederland.

In de rangschikking van meest uitgevoerde landbouwgerelateerde producten is er niets veranderd tussen 2024 en 2025. Landbouwmachines staan ook in 2025 op plek 1 met 3,6 miljard euro, gevolgd door kasmaterialen (3,1 miljard), meststoffen (2,5 miljard) en machines voor de voedingsmiddelenindustrie (2,3 miljard euro).

Figuur 5.6 Landbouwgerelateerde export naar productgroep
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

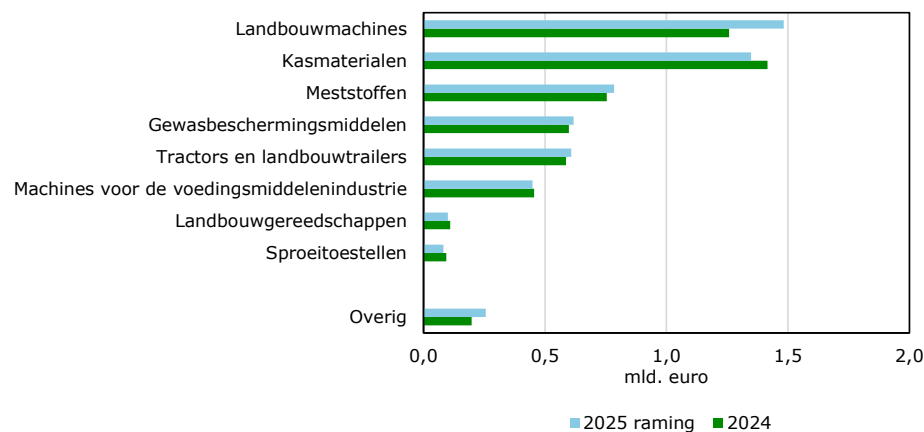
Indien wederuitvoer niet wordt meegerekend, dan blijft de top twee (landbouwmachines en kasmaterialen) ongewijzigd (figuur 5.7), maar ligt de export van machines voor de voedingsmiddelenindustrie nu iets hoger dan de export van meststoffen. De export van deze goederen is namelijk voor een groter deel van Nederlandse makelij (86%) dan de export van meststoffen (79%).

Figuur 5.7 Landbouwgerelateerde export van Nederlandse makelij naar productgroep
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

Aan de importkant zijn landbouwmachines (1,5 miljard euro) en kasmaterialen (1,3 miljard) ook de meest verhandelde landbouwgerelateerde goederen (figuur 5.8). Daarna volgen meststoffen (0,8 miljard), gewasbeschermingsmiddelen, en tractors en landbouwtrailers (beide 0,6 miljard).

De import van landbouwmachines is zowel absoluut (+0,2 miljard euro) als procentueel (+18%) de grootste groeier. De import van kasmaterialen is in 2025 juist afgenomen door een sterke afname van de import uit het VK. Zonder het VK nam de import juist toe.

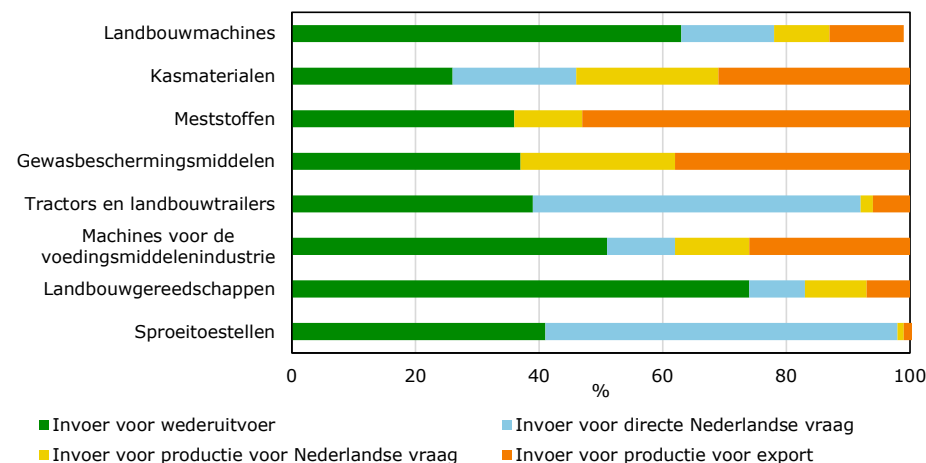
Figuur 5.8 Landbouwgerelateerde import naar productgroep
Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november-december 2025 door CBS en WUR.

5.5 Van de landbouwgerelateerde import is 71% bestemd voor de export

Een groot deel van de landbouwgerelateerde import (71% in 2024) komt uiteindelijk weer in het buitenland terecht; dat is een vergelijkbaar percentage als bij de import van landbouwgoederen (72%; zie paragraaf 2.5). Het betreft ruim 45% invoer voor wederuitvoer en ruim 25% indirecte export (na bewerking in Nederland). Dat betekent dat 29% van de import in Nederland blijft, bijna 16% directe afzet in Nederland en bijna 14% indirecte afzet na bewerking in Nederland.

Tussen de verschillende productgroepen zitten grote verschillen in de bestemming van de import. Zo worden landbouwmachines (63%) en landbouwgereedschappen (74%) na invoer in Nederland voor een groot deel meteen weer uitgevoerd en geldt dat veel minder voor meststoffen (36%) en gewasbeschermingsmiddelen (37%). Deze worden juist relatief veel indirect

geëxporteerd, na verwerking in Nederland. Sproeitoestellen en tractors en landbouwtrailers worden juist relatief veel direct in Nederland afgezet na import.

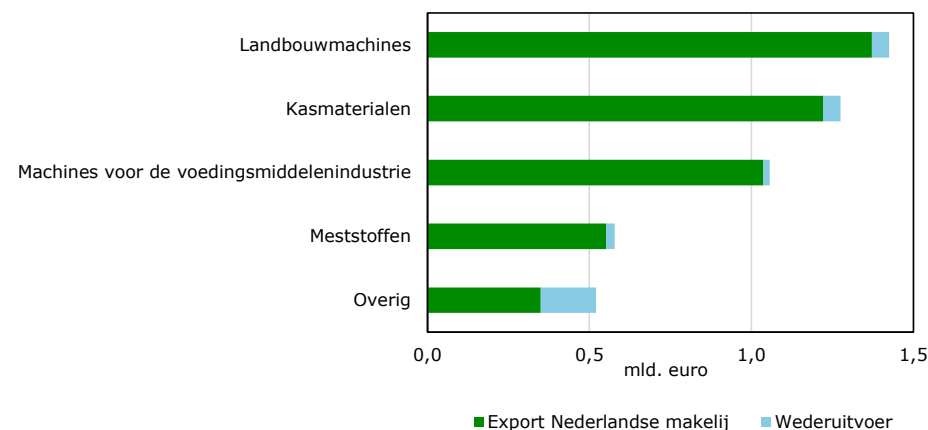
Figuur 5.9 Landbouwgerelateerde import naar productgroep en bestemming, 2024
Bron: CBS.

5.6 'Brede' landbouwexportverdiensten 54,6 miljard euro

Voor 2025 worden de verdiensten aan tertiaire landbouwexport geraamd op 5,5 miljard euro. Inclusief de primaire en secundaire landbouwgoederen (paragraaf 2.4) komen de 'brede' landbouwexportverdiensten voor Nederland daarmee uit op 54,6 miljard euro.

Voor de landbouwgerelateerde goederen zijn voor het jaar 2024 ook gegevens beschikbaar op goederenniveau (figuur 5.10). Daaruit blijkt dat Nederland het meest verdiende aan de export van landbouwmachines (1,4 miljard euro), kasmaterialen (1,3 miljard), machines voor de voedingsmiddelenindustrie

(1,1 miljard) en meststoffen (0,6 miljard). Aan alle overige tertiaire landbouwexport samen verdiende Nederland 0,5 miljard euro.

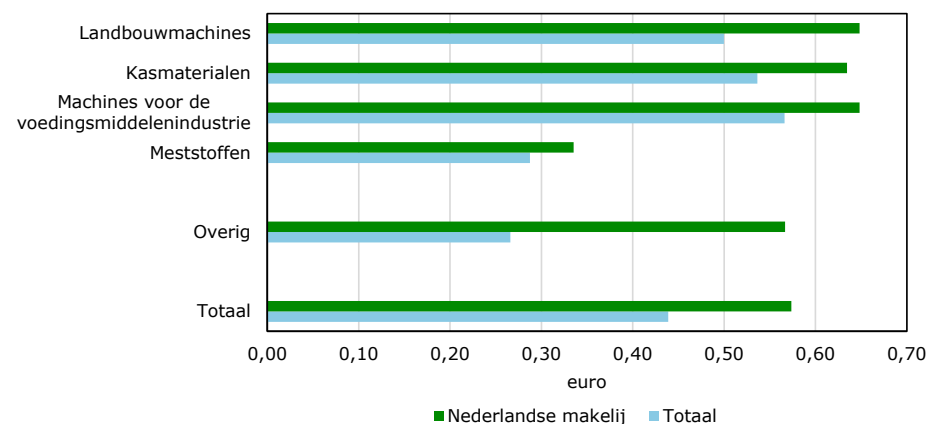

Figuur 5.10 Landbouwgerelateerde goederen met grootste exportverdiensten, 2024
Bron: CBS.

Aan een gemiddelde euro exportwaarde van landbouwgerelateerde goederen verdiende Nederland in 2024 fors meer dan aan een gemiddelde euro exportwaarde van landbouwgoederen: 44 tegen 38 eurocent (zie figuur 5.11 in vergelijking met figuur 4.27). Het verschil halveert als wordt gecorrigeerd voor wederuitvoer (57 tegen 54 eurocent).

Het meest lucratief is de export van machines voor de voedingsmiddelenindustrie, met 57 eurocent per euro exportwaarde. Indien enkel de in Nederland geproduceerde export (zonder wederuitvoer) wordt meegenomen, blijken machines voor de voedingsmiddelenindustrie en landbouwmachines even lucratief, met 65 eurocent exportverdiensten per euro exportwaarde. In Nederland geproduceerde kasmaterialen (63 eurocent) komen iets lager uit. Aan de export van één euro meststoffen van Nederlandse makelij verdient Nederland aanzienlijk minder (34 eurocent) omdat de gemiddelde importkosten hoger zijn. In het geval van meststoffen gaat het bijvoorbeeld om

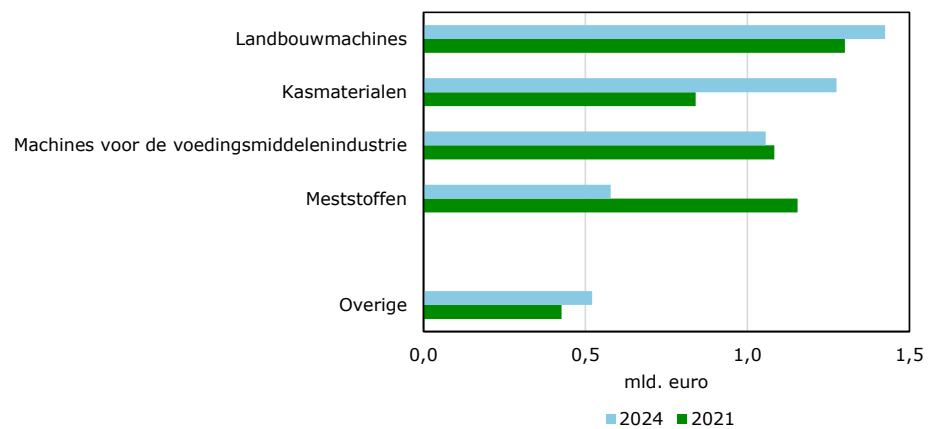
geïmporteerd aardgas dat nodig is voor de productie van (stikstof)kunstmest in Nederland (CBS, 2023).

Figuur 5.11 Exportverdiensten per euro exportwaarde, 2024
Bron: CBS.

Ondanks een sterke groei van de exportwaarde van landbouwgerelateerde export in de afgelopen jaren zijn de totale exportverdiensten nauwelijks toegenomen, van 4,8 miljard euro in 2021 tot 4,9 miljard euro in 2024. De verdiensten per euro export zijn namelijk teruggelopen omdat de importkosten hoger zijn geworden. Grondstoffen, energie en onderdelen zijn sinds 2021 aanzienlijk in prijs gestegen.

Op productniveau zijn er wel verschillen: zo is Nederland ten opzichte van 2021 veel meer gaan verdienen aan de export van kasmaterialen, een stijging van 0,8 tot 1,3 miljard euro. De verdiensten aan meststoffen zijn in dezelfde periode juist sterk afgenomen, van 1,2 tot 0,6 miljard euro.

Figuur 5.12 Ontwikkeling exportverdiensten landbouwgerelateerde goederen
Bron: CBS.

6

6 Prijzen en volumes

6.1 Inleiding

Consumenten worden steeds vaker geconfronteerd met forse prijsveranderingen (CBS, 2025). Ook in de internationale handel in landbouwgoederen deden zich de afgelopen jaren sterke prijsschommelingen voor, onder meer door het ongelijkmatige herstel na de coronacrisis, klimaatveranderingen en geopolitieke spanningen, waaronder die als het gevolg van de oorlog in Oekraïne (zie ook hoofdstuk 9).

Sinds 2020 zijn zowel de in- en uitvoerwaarde van de Nederlandse handel in landbouwgoederen merkbaar gestegen. Zo lag de waarde van de Nederlandse uitvoer in 2021 10,3% hoger dan in 2020, terwijl de invoerwaarde met 10,1% groeide. In 2022 stegen de landbouwhandelswaarden in nominale termen opnieuw sterk, mede door de hoge inflatie. De goederenhandel wordt traditioneel in nominale termen (euro's) uitgedrukt, wat de werkelijke volumeontwikkeling verhuult. Stijgende of dalende handelswaarden kunnen immers het gevolg zijn van hoeveelheidsveranderingen, prijsveranderingen of een combinatie daarvan. Het is van belang om deze ontwikkelingen te kunnen onderscheiden, om zo de feitelijke dynamiek in de handelsstromen beter te kunnen begrijpen.

In dit hoofdstuk gebruiken we de nieuwe CBS-prijs- en volumecijfers, specifiek voor de internationale handel in landbouwgoederen. We tonen in dit hoofdstuk de waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen van de landbouwhandel enerzijds voor het eerste halfjaar van 2025 ten opzichte van het eerste halfjaar van 2024 en anderzijds voor een langere periode 2015-2024.¹

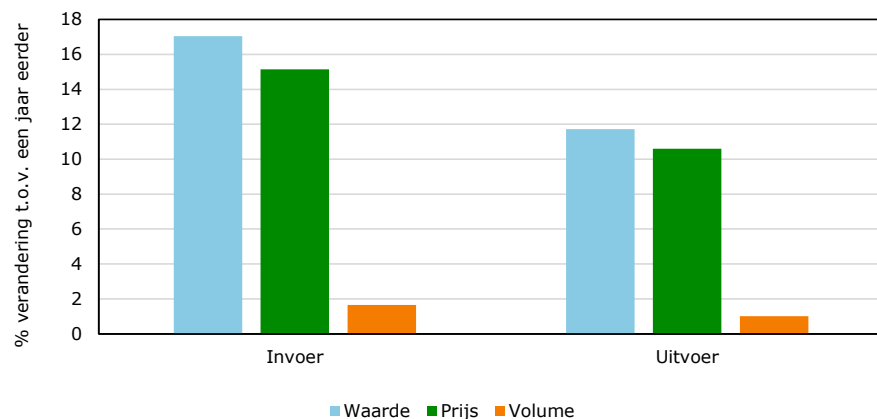
6.2 Ontwikkelingen handel in landbouwgoederen eerste halfjaar van 2025

De handelswaarden in dit hoofdstuk volgen het concept van grensoverschrijding en zijn exclusief quasi-doorvoer. Bij grensoverschrijding gaat het om goederenbewegingen waarbij de goederen fysiek de Nederlandse landsgrens passeren, zonder dat er hierbij altijd overdracht is van economisch eigendom. Quasi-doorvoer verwijst naar goederen die in buitenlands eigendom blijven en na aankomst in Nederland vrijwel direct weer worden uitgevoerd, zonder bewerking.

Hogere handelswaarde landbouwgoederen vooral door hogere gemiddelde prijzen

In het eerste halfjaar van 2025 lag de invoerwaarde circa 17% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder en de uitvoerwaarde bijna 12% (zie figuur 6.1). Deze stijging is grotendeels toe te schrijven aan hogere prijzen: de prijs van geïmporteerde landbouwgoederen lag gemiddeld zo'n 15% hoger dan in dezelfde periode in 2024, terwijl de uitvoerprijzen gemiddeld bijna 11% hoger lagen dan in 2024.

¹ Zie Rooyakkers & Creemers (2025) voor meer informatie en details over de totstandkoming van deze nieuwe CBS-cijfers.

Figuur 6.1 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen handel van landbouwgoederen, eerste halfjaar van 2025*

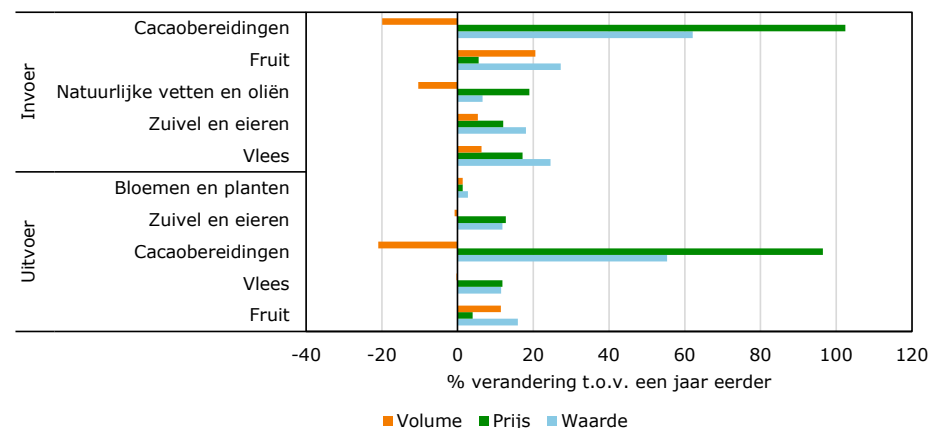
* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Hogere handelsprijzen met name terug te vinden bij cacaobereidingen

De sterke prijsontwikkeling van landbouwgoederen werd vooral gedreven door cacaobereidingen, zowel aan de invoer- als uitvoerzijde (zie figuur 6.2). De cacao prijs piekte in het tweede kwartaal van 2024 en lag in 2025 met name in het eerste kwartaal uitzonderlijk hoog. Dit was vooral het gevolg van tegenvallende oogsten door slecht weer en boomziektes in West-Afrika (Buech en Schreijen, 2025; FD, 2025).

Naast cacao lagen ook de invoerprijzen van natuurlijke vetten en oliën, zuivel en eieren, en vlees in het eerste halfjaar van 2025 fors hoger dan in de eerste zes maanden van 2024. De invoervolumes van cacao en vetten en oliën lagen in de eerste helft van 2025 lager dan een jaar eerder. Er werd in volume fors meer fruit ingevoerd, ook het invoervolume van zuivel en eieren, en vlees nam toe ten opzichte van een jaar eerder.

Figuur 6.2 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen van de belangrijkste in- en uitvoergoederen van de landbouw in het 1e halfjaar van 2025*

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

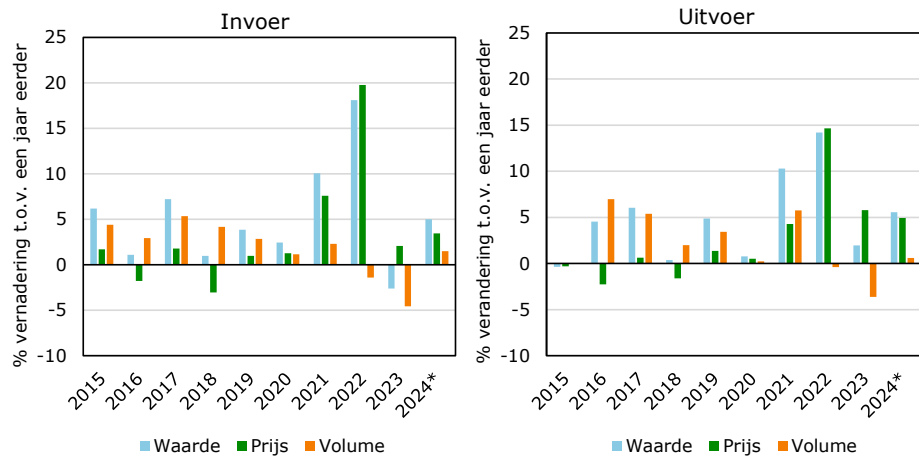
Bij cacaobereidingen geldt een vergelijkbaar beeld als aan de invoerzijde: hogere prijzen gingen samen met een lager uitvoervolume in de eerste helft van 2025. De uitvoerwaarde van fruit nam daarentegen fors toe, vooral door een hoger volume, met daarnaast licht hogere prijzen ten opzichte van een jaar eerder. Bij zuivel en eieren steeg de waarde als gevolg van hogere exportprijzen; het uitvoervolume daalde licht. Binnen deze categorie was met name boter in 2025 fors duurder dan een halfjaar eerder. Dat kwam volgens de brancheorganisatie door een tegenvallende melkproductie, een sterke vraag naar kaas en fors gestegen roomprijzen (ZuivelNL, 2025b). Voor eieren gold het omgekeerde: een hoger uitvoervolume bij stabiele prijzen. Tot slot steeg de uitvoerwaarde van kaas door hogere prijzen, terwijl het uitvoervolume stabiel bleef.

De stijging van de uitvoerwaarde van vlees in het eerste halfjaar van 2025 is vooral toe te schrijven aan hogere prijzen, met name van rundvlees. Dat hangt samen met een sterke vraag wereldwijd (Elemans, 2025) en een kleinere (melk)veestapel (AD, 2025). Tot slot nam de uitvoerwaarde van bloemen en planten met bijna 3% toe. Dat werd evenredig veroorzaakt door een hoger uitvoervolume en een hogere gemiddelde uitvoerprijs. Volgens de

branchevereniging nam het volume van planten toe, terwijl het volume van snijbloemen afnam (VGB, 2025a).

6.3 Ontwikkelingen handel in landbouwgoederen 2015-2024

In 2022 en 2023 daalden zowel het invoer- als uitvoervolume van landbouwgoederen, waarna het handelsvolume in 2024 weer toenam, zowel bij de invoer als de uitvoer (zie figuur 6.3). Na ongekend hoge prijsstijgingen in 2021 en 2022 stabiliseerden de prijzen gemiddeld genomen weer in 2023 en 2024, uitzonderingen zoals cacao en koffie daargelaten.

Figuur 6.3 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen handel van landbouwgoederen
* Voorlopige cijfers
Bron: CBS.

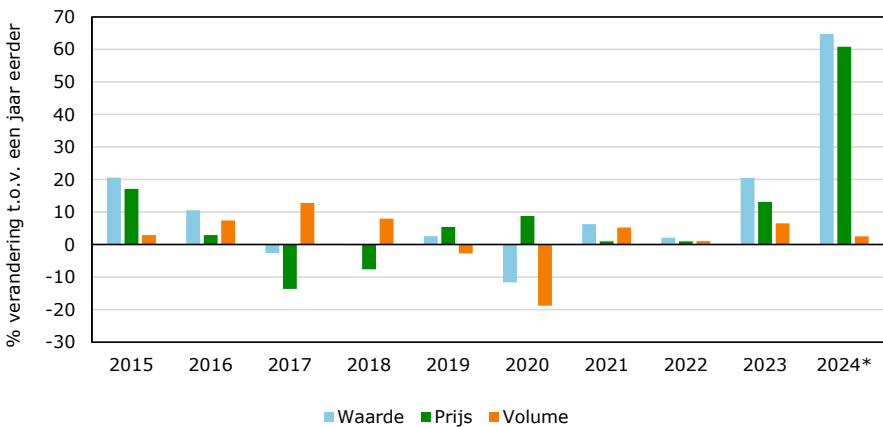
Het exportvolume van landbouwgoederen in 2025 lag circa 2,4% hoger dan in 2019, het jaar vóór de coronacrisis. Het importvolume was daarentegen in 2025

ongeveer 1,2% lager dan in 2019. In 2024 werd in volume meer uitgevoerd dan in 2019, terwijl het importvolume wat lager lag.

Figuren 6.4 tot en met 6.13 geven nogmaals de vijf meest verhandelde landbouwgoederen weer, maar dan uitgesplitst naar waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen voor de jaren 2015 tot en met 2024.

Invoer van cacaobereidingen

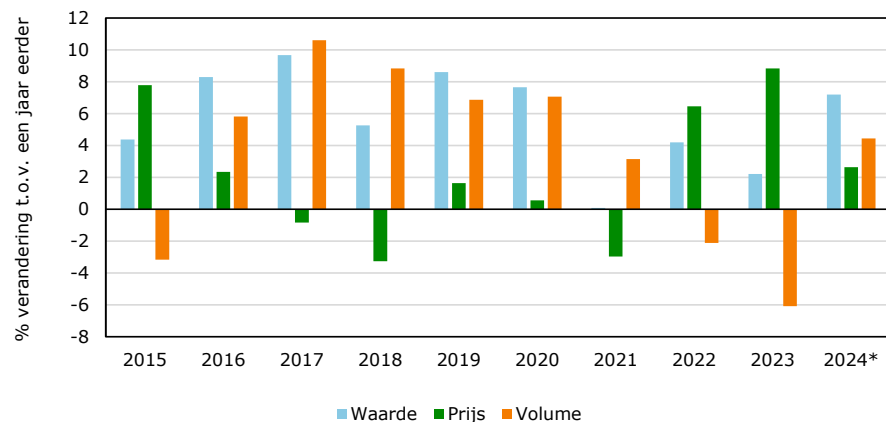
Cacaobereidingen, ten eerste, kenden relatief gematigde ontwikkelingen, totdat de prijzen fors stegen in 2023 en vooral in 2024 (figuur 6.4). Dat zorgde voor grote waardestijgingen in die jaren, bijna volledig bepaald door de hogere importprijzen. In de loop van 2025 zakten de prijzen weer (Buech en Schreijen, 2025; FD, 2025).

Figuur 6.4 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen invoer van cacaobereidingen
* Voorlopige cijfers
Bron: CBS.

Invoer van fruit

De invoer van fruit betreft voornamelijk tropisch fruit (Hiddink, 2024). Deze invoer hangt doorgaans sterk samen met de uitvoer van fruit, omdat een groot deel van de invoer weer uitgevoerd wordt. Energiekosten en klimaat leidden in 2022 en 2023 tot een lager volume, maar hogere prijzen (Hiddink, 2024). Na twee jaar van krimp in het invoervolume, lag het volume in 2024 weer hoger dan een jaar eerder (figuur 6.5). De forse prijsstijgingen van de jaren daarvoor stabiliseerden ook weer wat in 2024.

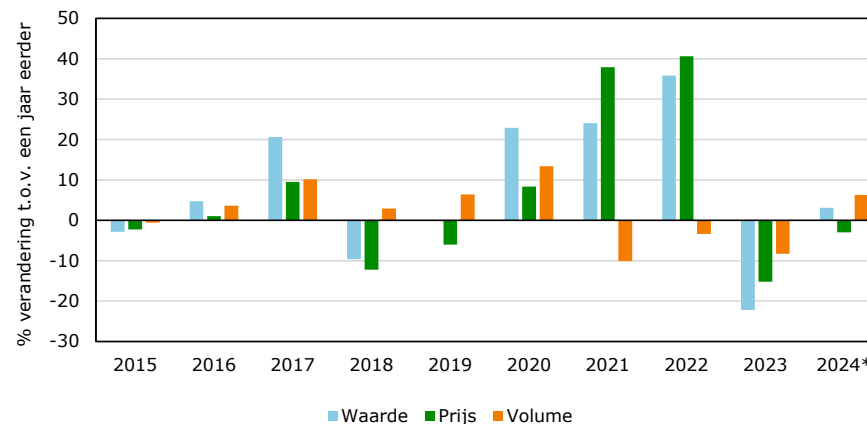
Figuur 6.5 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen invoer van fruit

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Invoer van natuurlijke vetten en oliën

De invoer van natuurlijke vetten en oliën kende een gematigde waarde-, prijs- en volumeontwikkeling tot in de jaren 2015-2020 (figuur 6.6). In 2021 en 2022 steeg de prijs en daarmee de waarde hard, terwijl 2023 dan weer een krimp kende. De prijsdalingen die in 2023 zichtbaar waren, zetten zich in 2024 door, zij het gematigder. Hiermee bleef ook de verandering in waarde en volume van de invoer van oliën en vetten in 2024 beperkt. Wat betreft de import van oliehoudende zaden blijft Nederland een van Europa's belangrijkste verwerkers van sojabonen (MVO, 2025). De oliën en vetten, waaronder soja-, palm-, koolzaad- en zonnebloemolie, worden bijvoorbeeld verwerkt in de voedselindustrie of dienen als biobrandstof. In 2025 begonnen de gemiddelde prijzen hiervan weer te stijgen.

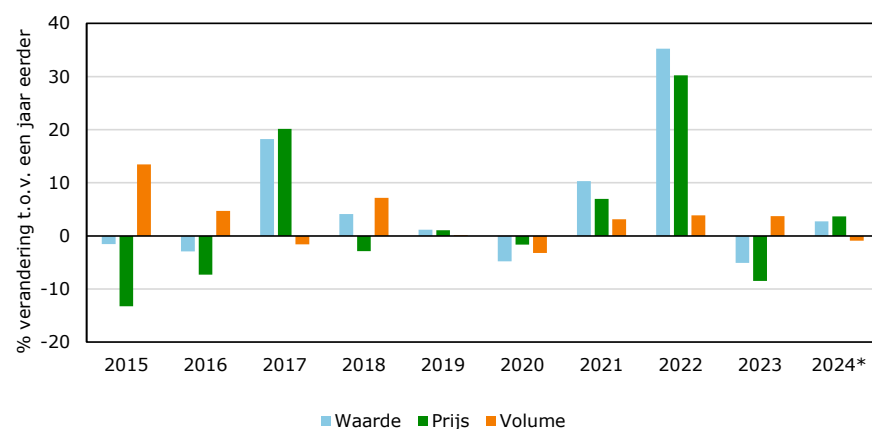
Figuur 6.6 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen invoer van natuurlijke vetten en oliën

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Invoer van zuivel en eieren

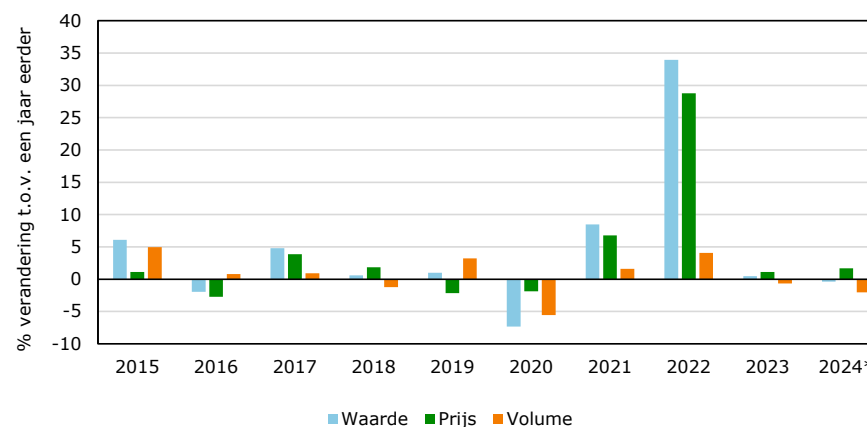
De handel in zuivel en eieren kende relatief veel volatiliteit in de jaren 2015-2024 (figuur 6.7). Na wederom in 2022 een grote prijs- en daarmee waardestijging van de invoer van deze productcategorie door hoge melkprices, daalde de gemiddelde prijs van zuivel en eieren in 2023. De invoerwaarde van zuivel en eieren steeg in 2024 met bijna 3% tot 5,8 miljard euro. Met name kaas liet een stijging van de importwaarde zien (ZuivelNL, 2025a). De importwaarde van boter en boterolie nam licht toe, voornamelijk door de sterk gestegen marktprijzen (ZuivelNL, 2025a).

Figuur 6.7 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen invoer van zuivel en eieren
* Voorlopige cijfers
Bron: CBS.

Invoer van vlees

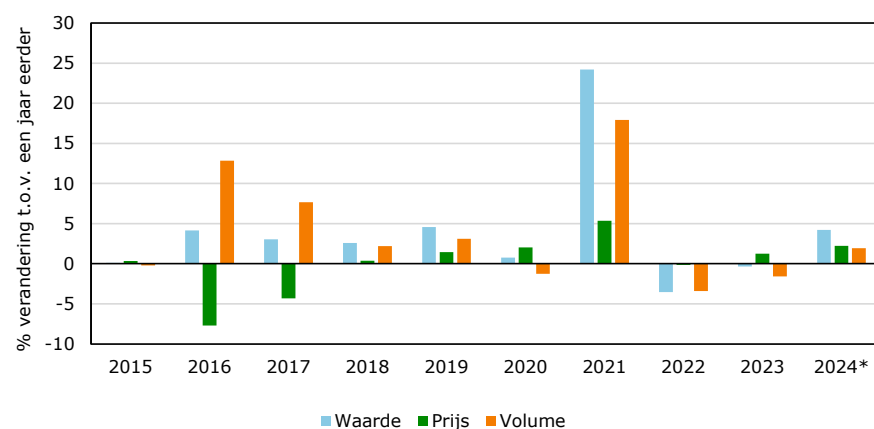
In 2022 werden vooral energie, brood, melk, kaas, eieren en vlees duurder vanwege de hoge inflatie (CBS, 2023a). De invoer van vlees, tot slot, kende weinig grote prijs-, waarde- of volumeontwikkelingen, op 2022 na (figuur 6.8). In dat jaar was de prijs en daarmee de waarde van ingevoerd vlees hoog. Vooral rund- en kalfsvlees werden in 2022 fors duurder (Duijkers, 2023). In de jaren daarna daalde het invoervolume van vlees weer wat, terwijl ook invoerprijzen stabiliseerden.

Figuur 6.8 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen invoer vlees
* Voorlopige cijfers
Bron: CBS.

Uitvoer van bloemen en planten

Bloemen en planten waren in het eerste halfjaar van 2025 het belangrijkste uitvoerproduct van de landbouwgoederen. De uitvoerwaarde van deze goederen groeide tussen 2015 en 2021 en was in 2021 fors hoger (24,2%) dan in 2020 (figuur 6.9). Dat kwam door zowel een hoger volume als hogere prijzen. Er was meer vraag naar bloemen en planten als gevolg van corona, en door hogere gasprijzen en minder aanbod namen de prijzen ervan toe (NOS, 2022; Wageningen Social & Economic Research, 2021). In 2022 en 2023 nam de uitvoerwaarde dan weer af, net als het volume. In 2024 nam de handelswaarde weer toe, wat vooral kwam door meer uitvoer van snijbloemen (VGB, 2025b).

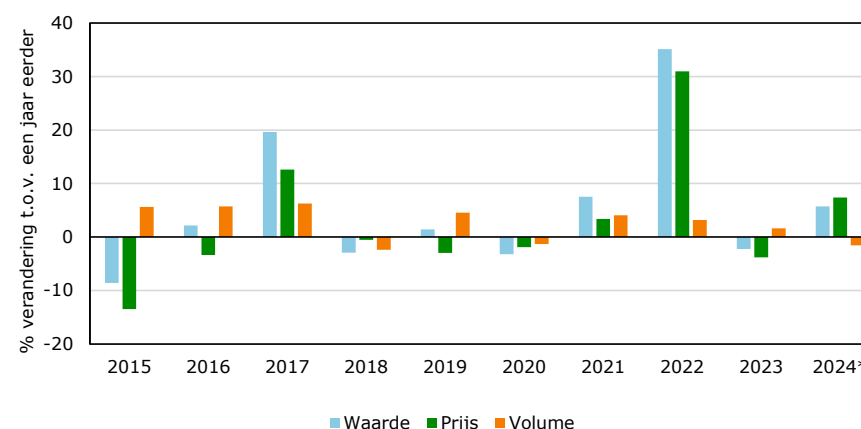
Figuur 6.9 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen uitvoer van bloemen en planten

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Uitvoer van zuivel en eieren

De uitvoerwaarde van zuivel en eieren kende, net als de invoer, veel schommelingen door de jaren heen (figuur 6.10). Dat komt vooral door relatief sterk wisselende prijzen van deze productgroep, met als uitschieter een forse prijsdaling in 2015 en grote prijsstijgingen in 2017 en 2022. Volgens de wereldvoedselorganisatie FAO zijn in 2015 wereldwijd de voedselprijzen, waaronder zuivel, graan en suiker, fors gedaald (FAO, 2016). In 2017 werd vooral meer betaald voor halfvolle en magere melk en eieren. Eieren waren mede door de vogelgriep en hoge graan- en energieprijzen in 2022 bijna 15% duurder (CBS, 2023b; CBS, 2025).

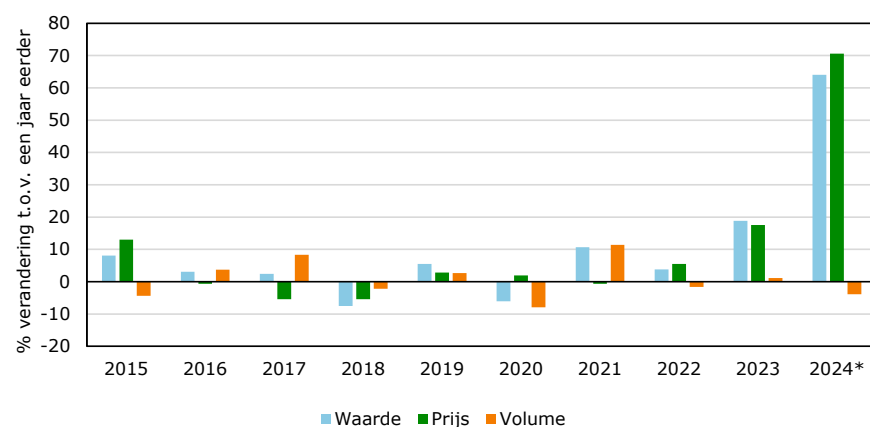
Figuur 6.10 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen uitvoer van zuivel en eieren

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Uitvoer van cacaobereidingen

Net als bij de invoer van cacaobereidingen, kende de uitvoer van deze productgroep grote prijs- en daarmee waardestijgingen in 2023 en vooral 2024 (figuur 6.11). Misoogsten van cacao bonen in landen als Ivoorkust en Ghana, maar ook hogere loon- en verpakkingskosten in Nederland, zorgen de afgelopen twee jaar voor hogere prijzen voor verwerkte cacao producten die vanuit Nederland geëxporteerd worden, zoals chocolade (McDonald, 2025).

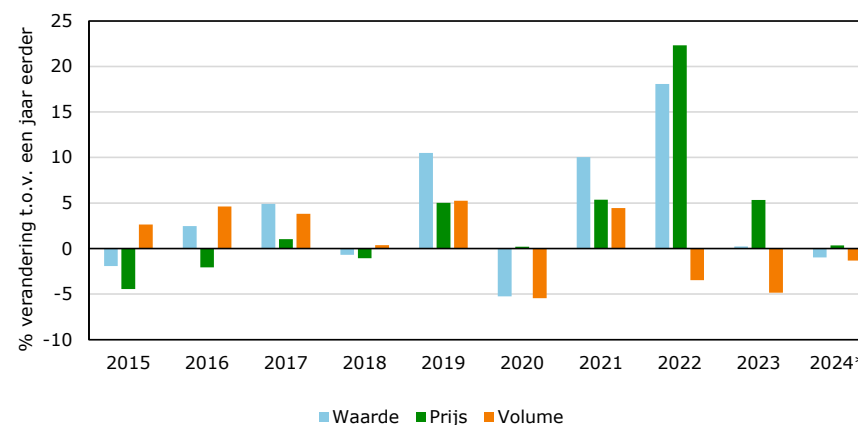
Figuur 6.11 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen uitvoer van cacaobereidingen

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Uitvoer van vlees

De uitvoer van vlees daalt al sinds 2022 in volume, waarbij de gestegen prijzen in 2021, 2022 en 2023 nog wel voor een hogere uitvoerwaarde zorgden (figuur 6.12). In 2024 stabiliseerden de prijzen, waarmee ook de uitvoerwaarde daalde ten opzichte van een jaar eerder. De exportwaarde van vlees uit Nederland is in 2024 afgenomen naar 11 miljard euro (-1%). China is een van de landen waaraan Nederland minder heeft verdiend als het gaat om (varkens)vlees (Bouwmeester, 2025; Jukema et al., 2025).

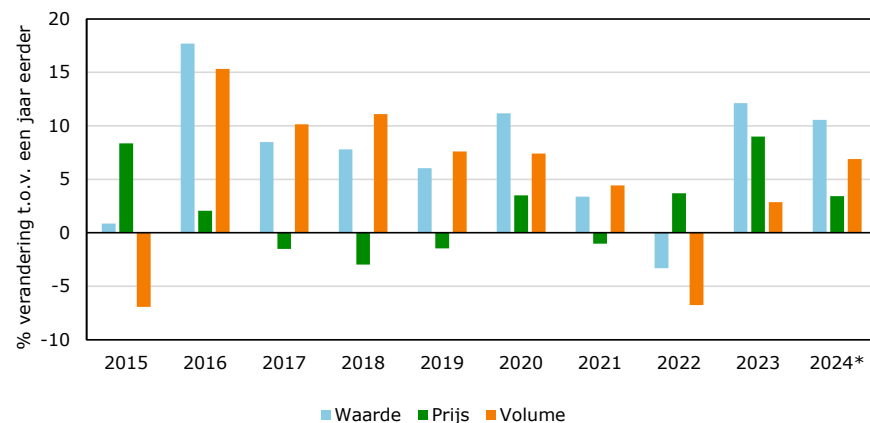
Figuur 6.12 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen uitvoer van vlees

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Uitvoer van fruit

Nederland is een belangrijke logistieke hub voor (tropisch) fruit dat naar het Europese achterland gaat, waardoor een groot deel van de uitvoer van fruit uit wederuitvoer bestaat (Jukema et al., 2025). De uitvoer van fruit groeide ieder jaar in volume, op 2015 en 2022 na (figuur 6.13). De groei in uitvoerwaarde van fruit in 2023 en 2024 was te danken aan een combinatie van gestegen prijzen en volumes. Vooral producten als blauwe bessen, druiven en komkommers zorgden voor een toenemende exportwaarde (AGF, 2025).

Figuur 6.13 Waarde-, prijs- en volumeontwikkelingen uitvoer van fruit

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

6.4 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de nieuwe CBS-prijs- en volumecijfers van de handel aan bod gekomen die meer inzicht geven in de internationale handel. Hoewel het CBS al prijs- en volume-indexen voor de internationale handel in goederen maakt, sluiten die niet goed aan bij de internationale handel volgens het concept van grensoverschrijding. Bovendien wordt daarin geen onderscheid gemaakt naar landen of naar het gewenste goederenniveau. Daarom zijn nieuwe prijs- en volume-indexen ontwikkeld volgens het concept van grensoverschrijding die wel uitgesplitst kunnen worden naar producten en landen.

Veranderingen in handelswaarden kunnen voortkomen uit volumeveranderingen, prijsveranderingen of een combinatie van beide. De prijzen van landbouwproducten zijn daarbij relatief volatiel, onder meer door weersomstandigheden en daaruit voortvloeiende schommelingen in oogsten en opbrengsten.

7 Het EU-handelsbeleid: van markttoegang tot duurzaamheid

7.1 Inleiding

De Europese Unie (EU) is wereldwijd de grootste exporteur én importeur van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen (UN Comtrade, 2025).² In 2024 voerde de EU voor 235 miljard euro uit en importeerde zij voor 172 miljard euro aan landbouwgoederen. Daarmee was de EU een netto-exporteur, met een handelsoverschot van circa 63 miljard euro (Europese Commissie, 2025a).

De omvang van deze handelsstromen illustreert het economische gewicht van de agrofoodsector. De primaire landbouwproductie droeg in 2024 circa 1,2% bij aan het Bruto Binnenlands Product (BBP) van de EU, terwijl de voedsel- en drankenindustrie in recente jaren goed was voor ongeveer 1,6% (Eurostat, 2025a; Tidjani et al., 2025). Wanneer ook toelevering, verwerking, logistiek en handel worden meegenomen, was de gehele agrofoodketen verantwoordelijk voor circa 7% van het BBP van de EU, wat neerkomt op meer dan 1.000 miljard euro aan bruto toegevoegde waarde (Havlik et al., 2025).

Als grootste wereldwijde speler heeft de EU de mogelijkheid om handelsinstrumenten te gebruiken om duurzaamheid, dierenwelzijn, voedselveiligheid en sociale normen te bevorderen in internationale waardeketens. Zo heeft de Europese Unie een reeks handelsgerelateerde maatregelen geïntroduceerd die verband houden met de ecologische duurzaamheid van de landbouw, als weerspiegeling van haar ambitie om het handelsbeleid op één lijn te brengen met haar milieudoelstellingen. Recente EU-handelsovereenkomsten bevatten daarom speciale hoofdstukken over duurzame voedselsystemen om verbeteringen van de prestaties van de sector te stimuleren (OECD, 2025). Daarnaast stelt de EU eisen aan de import van goederen vanuit het buitenland, onder meer via de EUDR-ontbossingswetgeving

en due-diligence verplichtingen. Het Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) voert een prijscorrectie uit aan de EU-grens, door een prijs op te leggen op de CO₂-uitstoot van geïmporteerde producten om gelijke behandeling te waarborgen ten opzichte van EU-producenten die onder het emissiehandelssysteem (ETS) vallen.

Dit katern bespreekt in paragraaf twee en drie de achtergrond van het EU-handelsbeleid en de meest recente ontwikkelingen daarin. In paragraaf vier wordt de Europese handel in landbouwgoederen besproken. De laatste paragraaf gaat vervolgens, in de vorm van een korte casestudy, dieper in op de handel met de Verenigde Staten (VS) en de mogelijke implicaties van de Amerikaanse handelstarieven voor de Nederlandse handel in landbouwgoederen.

7.2 Achtergrond

Kaders en multilaterale basis van het EU-handelsbeleid

Het handelsbeleid van de Europese Unie vormt een essentieel onderdeel van het bredere gemeenschappelijk handelsbeleid, het zogenoemde Common Commercial Policy.³ Binnen dit beleid hebben de lidstaten hun bevoegdheid om externe handelsrelaties vorm te geven gedelegeerd aan de Europese Commissie (EC), zodat zij namens hen kan onderhandelen over handelsakkoorden en handelsregels. In de landbouwcontext streeft de EU naar een zorgvuldige balans tussen markttoegang, consumentbescherming, concurrentievermogen en de bescherming van sensitieve sectoren die gevoelig zijn voor concurrentie.

De basis van het EU-handelsbeleid voor landbouw ligt in internationale afspraken die gemaakt zijn binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO). De

² De export en import van landbouwgoederen beslaat primaire, onbewerkte goederen en secundaire, bewerkte goederen. De hier gebruikte handelscijfers zijn gebaseerd op een andere

databron dan in de overige hoofdstukken, waardoor beperkte verschillen kunnen optreden als gevolg van uiteenlopende definities, methodologieën en statistische doelen.

³ Zie ook [Common commercial policy | EUR-Lex](#)

WTO-overeenkomst inzake landbouw (ofwel WTO Agreement on Agriculture)⁴ regelt de internationale handel in landbouwgoederen, met als doel een eerlijker, op de markt georiënteerd handelssysteem te creëren door het afbouwen van handelsbelemmeringen (zowel aan de import- als exportzijde), het afbouwen van de handelsverstorende steun en het harmoniseren van handelsregels.

Bilaterale en regionale handelsakkoorden als strategisch instrument van de EU

Naast multilaterale afspraken sluit de EU ook een toenemend aantal bilaterale en regionale vrijhandelsakkoorden (FTA's) (Europese Commissie, 2025b). Deze akkoorden vormen een belangrijk strategisch instrument om handelsbelemmeringen af te bouwen en nieuwe markten te openen voor Europese landbouwgoederen. Recente (onderhandelaars)akkoorden, zoals die met Mercosur, Indonesië en Nieuw-Zeeland, bevatten gedetailleerde afspraken over tariefverlagingen, bescherming van geografische aanduidingen en samenwerking op het gebied van voedselveiligheid, dierenwelzijn en antimicrobiële resistentie. Voor veel Europese landbouwgoederen leidt dit tot verbeterde toegang tot buitenlandse markten en daarmee tot extra exportmogelijkheden. Tegelijkertijd blijft de EU haar binnenlandse markt beschermen voor een aantal concurrentiegevoelige sectoren, zoals rundvlees, suiker en pluimvee, onder meer via tariefcontingenten, overgangsperioden of uitsluiting van volledige liberalisering.

Tabel 7.1 geeft een overzicht van de verschillende typen overeenkomsten die binnen het EU-handelsbeleid bestaan. De genoemde voorbeelden variëren van volledig in werking getreden handelsakkoorden tot onderhandelaarsakkoorden die nog ter goedkeuring aan de Europese Raad moeten worden voorgelegd.

⁴ Voor meer informatie, zie: [WTO | legal texts - Marrakesh Agreement](#)
⁵ Voor meer informatie, zie: [Vrijhandelsovereenkomsten | Access2Markets](#)
⁶ Voor meer informatie, zie: [Economische partnerschapsovereenkomsten | Access2Markets](#)

Tabel 7.1 *Overzicht typen handelsovereenkomsten binnen het EU-handelsbeleid*

Type akkoord	Omschrijving	Voorbeeld
Vrijhandelsovereenkomsten (FTA's) ⁵	Verdragen gericht op verminderen van handelsbelemmeringen	CETA (Canada), Indonesië, Nieuw-Zeeland
Economische partnerschapsovereenkomsten (EPO's) ⁶	Afspraken met ontwikkelingslanden gericht op handel en ontwikkeling	EPO met landen in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan (ACS)
Associatieovereenkomsten (AO's) ⁷	Overeenkomsten die bredere politieke en economische banden met een land of regio versterken	Albanië, Algerije, Oekraïne, Tunesië

Handelsstromen met preferentiële partners versterken de EU-export en importpositie

Op dit moment heeft de EU 44 actieve overeenkomsten met 76 landen en regio's verspreid over de wereld.⁸ Uit Het meest recente Implementation and Enforcement report, waarin de Europese Commissie (2025c) verslag uitbrengt van de uitvoering en handhaving van EU-handelsovereenkomsten, blijkt dat deze overeenkomsten zowel de exportgroei van de EU versnellen als de diversificatie van de handel bevorderen. In 2024 groeide de exportwaarde van goederen naar deze preferentiële handelspartners van de EU twee keer zo sterk als de export naar landen die niet onder een vrijhandelsovereenkomst (FTA) vallen: respectievelijk 1,4% tegenover 0,7%.

Export van EU-landbouwgoederen naar preferentiële partners

In 2024 exporteerde de EU voor 138 miljard euro aan landbouwgoederen naar preferentiële handelspartners. Dit kwam overeen met 58,7% van de totale EU-export van landbouwgoederen in dat jaar. Ten opzichte van 2023 nam de export naar deze partners met 3,6% toe, terwijl de export naar niet-FTA-partners met 1,6% groeide (Europese Commissie, 2025c).

⁷ Een vrijhandelsovereenkomst vormt doorgaans een kernonderdeel van een bredere associatieovereenkomst. Voor meer informatie, zie: [Associatieovereenkomst | Access2Markets](#)
⁸ De Europese Commissie (2025b) geeft een overzicht van landen waarmee de EU-handelsovereenkomsten heeft afgesloten.

Het Verenigd Koninkrijk (VK) was in 2024 de belangrijkste bestemming voor EU-export van landbouwgoederen, met een exportwaarde van 53,9 miljard euro, oftewel 23% van de totale EU-export. Sinds de inwerkingtreding van de EU-VK Trade and Cooperation Agreement in 2021 is de export naar het VK met 12 miljard euro toegenomen (+29%).

De EU-export naar Canada bedroeg in 2024 4,8 miljard euro (2% van het totaal). Sinds 2017 nam deze export toe met 1,6 miljard euro (+51%). De export naar Oekraïne kwam in 2024 uit op 3,6 miljard euro (eveneens 2%) en groeide sinds 2016 met 2,1 miljard euro (+139%). Zwitserland bleef in 2024 eveneens een belangrijke afzetmarkt met 12,3 miljard euro (5%) (Europese Commissie, 2025a).

Import van landbouwgoederen in de EU

Aan de importzijde was Brazilië in 2024 de grootste leverancier van landbouwgoederen aan de EU, met een importwaarde van 17,4 miljard euro, goed voor 10% van de totale EU-import. Het VK volgde met 15,4 miljard euro (9% van het totaal). Ook Oekraïne was een belangrijke leverancier voor de EU-voedselketen. In 2024 importeerde de EU voor 13,1 miljard euro aan landbouwgoederen uit Oekraïne (8% van het totaal). Ongeveer de helft van deze import bestond uit granen, die voornamelijk bestemd zijn voor diervoeder (Europese Commissie, 2025a; 2025c).

7.3 Duurzaamheidsafspraken in EU-handelsbeleid

De integratie van duurzaamheid in het EU-handelsbeleid

De afgelopen jaren zijn duurzaamheid en mensenrechten een prominenter rol gaan spelen in het EU-handelsbeleid. Deze ontwikkeling sluit aan bij brede EU-beleidskaders, waaronder de Green Deal, klimaatafspraken en de Sustainable Development Goals (SDG's), en weerspiegelt een groeiend besef dat handel nauw verbonden is met ecologische en sociale kwesties. Landbouwproductie en -handel hebben invloed op wereldwijde milieuproblemen – zoals ontbossing, verlies aan biodiversiteit, broeikasgasemissies, waterbeschikbaarheid en -kwaliteit – en kunnen daarnaast samenhangen met mogelijke schendingen van arbeidsrechten. Hierdoor zijn landbouwgoederen uitgegroeid tot een belangrijk beleidsterrein, waarbij de EU streeft naar een evenwicht tussen

handelsliberalisering en het bevorderen van duurzame ontwikkeling en het behoud van de natuurlijke leefomgeving (Matthews, 2022).

Sinds 2011 bevatten EU-handelsakkoorden daarom systematisch zogenaamde Trade and Sustainable Development (TSD)-hoofdstukken. Deze verplichten de gezamenlijke partijen tot naleving en bevordering van multilaterale milieu- en arbeidsverdragen, het principe van 'non-regressie' (geen afzwakking van bestaande beschermingsniveaus) en institutionele samenwerking. De bepalingen gelden expliciet ook voor landbouwgoederen en zijn bedoeld om te voorkomen dat handel leidt tot een zogenaamde 'race to the bottom' op milieu-, productie- of arbeidsnormen (Harrison et al., 2018). Bovendien is in recentere handelsakkoorden een zogenaamd Sustainable Food Systems-hoofdstuk opgenomen, waarin specifieke afspraken worden gemaakt over de verduurzaming van voedselketens; dit geldt bijvoorbeeld voor het recent gesloten akkoord met Nieuw-Zeeland en weerspiegelt de bredere inzet van de EU om duurzaamheid explicieter in de hele agro-voedselketen te verankeren. Daarnaast blijft het EU-kader voor sanitaire en fytosanitaire (SPS) maatregelen altijd van toepassing, ongeacht de specifieke bepalingen in afzonderlijke handelsakkoorden, wat een basisniveau aan voedselveiligheids- en gezondheidsnormen garandeert.

Op dit moment zijn er 14 landen of regio's verspreid over de wereld waarmee de EU-handelsverdragen heeft die TSD-afspraken bevatten en al in werking zijn. Daarnaast zijn er drie verdragen die nog in afwachting van ratificatie zijn, zes partners waarmee de EU onderhandelt over akkoorden met TSD-hoofdstukken, en zes andere partners waarmee minder uitgebreide maar wel relevante duurzaamheidsafspraken bestaan (Europese Commissie, 2025d).

Unilaterale duurzaamheidseisen in het EU-handelsbeleid voor landbouwgoederen

Het recente EU-handelsbeleid laat een duidelijke verschuiving zien richting unilaterale maatregelen die duurzaamheidseisen koppelen aan de toegang tot de interne markt. Een belangrijk voorbeeld is de EU-Ontbossingsverordening (EUDR), die vereist dat landbouw- en houtproducten die de interne markt binnenkomen niet tot ontbossing of bosdegradatie hebben geleid in het productieproces. Deze maatregel koppelt dus geen directe markttoegang aan

duurzaamheid, maar legt wel voorwaarden op voor producenten buiten de EU die de markt willen betreden. De EUDR geldt vanaf 30 december 2026.⁹

Daarnaast zijn er maatregelen zoals het Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) en de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). Het CBAM legt een prijs op de CO₂-uitstoot van geïmporteerde producten om gelijke behandeling te waarborgen ten opzichte van EU-producenten die onder het emissiehandelssysteem (ETS) vallen; dit is hiermee een instrument om 'carbon leakage' te voorkomen en het ETS effectief te laten werken. De CSDDD verplicht EU-producenten en importeurs tot zorgvuldigheid in hun toeleveringsketens op het gebied van milieu en mensenrechten, zonder direct markttoegang van buiten de EU te koppelen aan deze normen.

Van unilaterale maatregelen naar een hybride aanpak van mondiale duurzaamheidsnormen

De unilaterale aard van maatregelen zoals CBAM heeft geleid tot kritiek vanuit onder meer de VS, India, Brazilië, Zuid-Afrika en China. De toekomst van duurzaamheidsafspraken ligt mogelijk in een zogenaamde hybride strategie die bindende interne markttoegangsnormen (zoals EUDR) combineert met multilaterale diplomatie. Volgens een rapport van de Europese Jaques Delors stichting (Lamy et al., 2024) is deze aanpak het meest effectief, omdat Europese regels dan niet geïsoleerd blijven maar worden versterkt door afspraken met handelspartners, wat wereldwijd duurzamere ketens voor landbouwgoederen kan stimuleren.

Een recent voorbeeld van zo'n hybride benadering is de lancering van de Open Coalitie voor Compliance Carbon Markets door onder andere Brazilië, China en de EU tijdens de COP30-klimaatop in Brazilië. Dit wijst op een gezamenlijke intentie om mondiale koolstofmarkten te standaardiseren en te integreren.

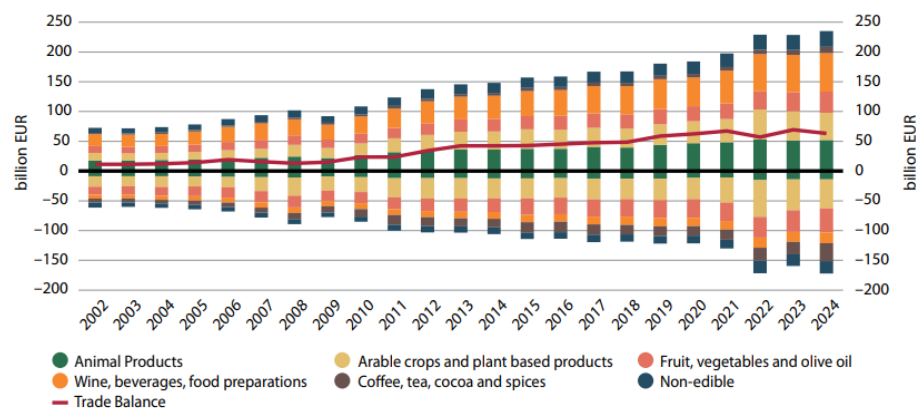
7.4 De Europese handel in landbouwgoederen

De EU als netto-exporteur van landbouwgoederen

De EU heeft zich in de afgelopen twintig jaar ontwikkeld van een relatief beschermde en door interventies gestuurde landbouwmarkt naar één van de meest competitieve en gediversifieerde spelers in de mondiale handel in landbouwgoederen. Deze transformatie is nauw verbonden met opeenvolgende hervormingen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), die onder druk van WTO-verplichtingen leidden tot een sterke verschuiving richting ontkoppelde inkomenssteun voor boeren en een veel grotere marktorientatie. Dit heeft bijgedragen aan een aanzienlijke verbetering van de concurrentiekracht van de Europese landbouw- en voedingsector.

Tussen 2002 en 2024 steeg de EU-export van landbouwgoederen met circa 220% tot 235 miljard euro, terwijl de import in diezelfde periode met 170% toenam tot 172 miljard euro (figuur 7.1). Ter vergelijking: de VS waren in 2024 de tweede grootste exporteur van landbouwgoederen, met een exportwaarde van 163 miljard euro (176 miljard dollar; USDA, 2025). De sterke groei van de EU-export resulteerde in een substantieel handelsoverschot, dat in 2024 werd geschat op circa 63 miljard euro. Belangrijke productcategorieën die aan dit overschot bijdragen zijn graanbereidingen (onder andere brood, pasta en tarwebloem), zuivelproducten en wijn, samen goed voor meer dan een kwart van de totale exportwaarde. Aan de importzijde waren de belangrijkste productgroepen koffie, cacao en thee, fruit en noten, en oliehoudende zaden en eiwitrijke gewassen, met een gezamenlijk aandeel van iets meer dan 40% van de totale importwaarde (Eurostat, 2025b).

⁹ Voor meer informatie, zie: [Over de EUDR | EUDR - Ontbossingsverordening | NVWA](#)

Figuur 7.1 Europese handelsbalans voor landbouwgoederen (waarde, mld. euro)

Bron: Eurostat (2025b).

De exportkant wordt gekenmerkt door een hoger aandeel toegevoegde waarde-producten in vergelijking met bulkgoederen, terwijl de verhouding tussen toegevoegde waarde- en bulkproducten aan de importkant in de EU meer in balans is. Dit verklaart het toenemende handelsoverschot van de EU in landbouwgoederen. Volgens Haniotis (2025) – op basis van de internationaal veel toegepaste NOVA-classificatie¹⁰ – bestond in 2023 63% van de EU-export van landbouwgoederen uit bewerkte producten, 19% uit halffabricaten, 8% uit tuinbouwproducten en 10% uit bulkgoederen. Aan de importzijde waren de aandelen respectievelijk 40%, 23%, 17% en 19%.

Aan de importzijde is de EU afhankelijk van invoer van bepaalde grondstoffen die binnen Europa schaars zijn of niet in voldoende hoeveelheden geproduceerd kunnen worden, zoals soja en andere eiwithoudende gewassen voor diervoeding, tropische producten zoals cacao en koffie, en tropisch fruit. Deze importen zijn belangrijk voor het functioneren van Europese voedselketens. Handel vergroot zo de leveringszekerheid en maakt het mogelijk om tekorten of

prijsvolatiliteit in de interne markt te beperken door te diversifiëren in herkomstlanden en handelsroutes. In een context van geopolitieke spanningen, klimaatscenario's en verstoringen in mondiale waardeketens heeft internationale handel daardoor een belangrijke stabiliserende functie (Haniotis, 2025).

Handelsakkoorden als sleutel voor Europese landbouwexport en mondiale positie

Zoals eerder beschreven in dit katern, spelen handelsakkoorden een rol in het bevorderen van de export van Europese landbouwgoederen naar landen buiten de EU. Ze creëren niet alleen directe economische voordelen door markttoegang te vergroten en handelsbarrières te verlagen, maar versterken ook de strategische positie van de EU in een steeds complexere wereldhandel. Door afspraken over SPS-normen worden handelsstromen gestroomlijnd en juridische onzekerheden verminderd, waardoor Europese bedrijven efficiënter kunnen handelen in internationale waardeketens.

Een in 2024 verschenen studie door het Joint Research Centre (JRC) van de Europese Commissie naar de cumulatieve effecten van handelsakkoorden toont aan dat tien nieuwe of lopende EU-vrijhandelsovereenkomsten – onder meer met Mercosur, Nieuw-Zeeland, Chili, Mexico, Australië, India, Indonesië, Maleisië, de Filipijnen en Thailand – de handel van de EU in landbouwgoederen aanzienlijk kunnen stimuleren (Ferrari et al., 2024). In een conservatief scenario, waar bijna alle invoertarieven van de betrokken landen worden afgeschaft maar tarieven op gevoelige producten blijven bestaan, zouden de EU-exporten naar deze partners tegen 2032 kunnen stijgen met 27% (3,5 miljard euro). In een meer geliberaliseerd scenario, waar nog iets meer tarieven worden afgeschaft en heffingen op gevoelige producten verder worden verlaagd, kan de exportgroei oplopen met 38% (4,8 miljard euro), vergeleken met een situatie zonder de akkoorden. Het JRC-onderzoek laat zien dat sectoren zoals zuivel, varkensvlees, wijn en bewerkte voedingsmiddelen het meest profiteren van de handelsakkoorden, terwijl gevoelige sectoren als rundvlees, schapenvlees, pluimveevlees, en suiker te maken kunnen krijgen met meer importconcurrentie. Voor de concurrentiegevoelige sectoren kunnen importtoenames gepaard gaan met prijsdalingen en een lichte afname van de

¹⁰ Voor meer informatie over de NOVA-classificatie, zie: [WTO Blog | Data Blog - Food processing and global trade flows: What are the trends?](#) en <https://www.fsp.usp.br/nupens/en/food-classification-nova/>

binnenlandse productie. De gevolgen voor de EU-productie en producentenprijzen blijven naar verwachting echter relatief beperkt. Door nieuwe markten te openen en bestaande relaties te versterken, dragen deze akkoorden bij aan een grotere diversificatie van afzetmarkten en versterken ze de veerkracht van de EU-handelsbalans tegen geopolitieke en economische schokken.

Naast economische voordelen dragen handelsakkoorden ook bij aan de strategische autonomie van de EU. Ze helpen risico's van afhankelijkheid van enkele leveranciers of markten te verminderen, verbeteren de voorspelbaarheid van handelsstromen en ondersteunen op die manier de stabiliteit van de voedselvoorzieningsketen. Bovendien stimuleren ze duurzaamheidsinitiatieven, doordat normafspraken, milieueisen en productiepraktijken onderdeel worden van de handelsafspraken.

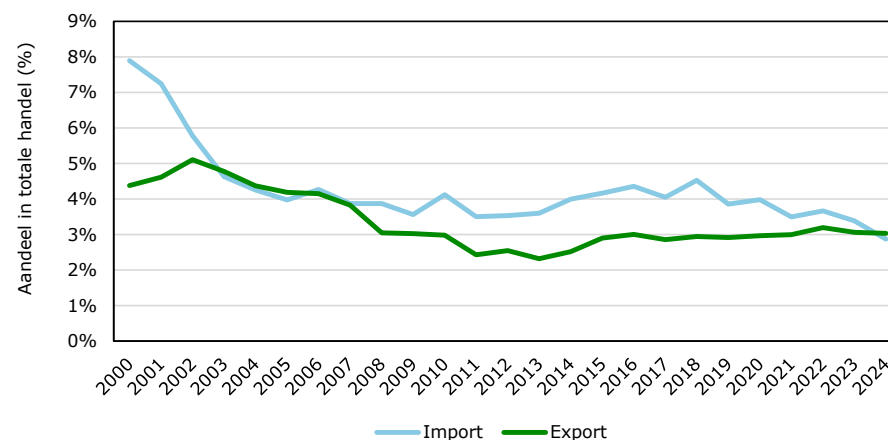
7.5 Overeenkomst tussen de VS en de EU

Nieuwe handelstarieven en het afnemende gewicht van de VS in de Nederlandse landbouwhandel

Begin 2025 kondigde de regering-Trump importtarieven aan op producten uit een groot aantal landen waarvan de VS goederen betreft. Op 27 juli 2025 bereikten de EU en de VS een akkoord over de hoogte van deze handelstarieven, gevolgd door een gezamenlijke verklaring op 22 augustus 2025 waarin de afspraken nader werden uitgewerkt.¹¹ Sindsdien geldt voor de meeste EU-goederen één importtarief naar de VS van 15%. Als onderdeel van de overeenkomst zal de EU ook enkele tariefverlagingen doorvoeren op Amerikaanse landbouwgoederen. Zo krijgt een breed scala aan Amerikaanse zeevruchten en landbouwgoederen voorkeursmarkttoegang, waaronder noten, zuivelproducten, verse en bewerkte groenten en fruit, bewerkte voedingsmiddelen, zaden, sojaolie en varkens- en bizonvlees, evenals kreeftproducten (Europese Commissie, 2025e). In deze paragraaf wordt de Nederlandse handel in landbouwgoederen met de VS nader belicht en wordt kort ingegaan op de mogelijke impact van de Amerikaanse handelstarieven.

¹¹ Voor meer informatie, zie: [Kamerbrief gezamenlijke EU-VS verklaring over handel](#) | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

De VS vormen al jaren een belangrijke, zij het dalende, afzetmarkt voor Nederlandse landbouwgoederen. In 2024 was de VS de achtste grootste bestemming voor Nederlandse landbouwgoederenexport, goed voor 4,5 miljard euro aan totale exportwaarde (zie hoofdstuk 3). Hoewel de VS daarmee de belangrijkste niet-Europese afnemer blijft, is het relatieve belang de afgelopen decennia sterk afgenomen: van 5,1% in 2002 naar 3,0% in 2024. De grootste terugval deed zich voor tussen 2002 en 2013; daarna stabiliseerde het aandeel weer (zie figuur 7.2). Deze periode valt samen met de sterke uitbreiding van de EU, waardoor de Nederlandse export zich in toenemende mate is gaan richten op de aanzienlijk vergrote interne markt. Ook aan de importzijde is het gewicht van de VS afgenomen, van 7,9% in 2000 naar 2,9% in 2024 (2,7 miljard euro), met name door een scherpe daling tussen met name de jaren 2000 en 2005.

Figuur 7.2 Aandeel VS in Nederlandse handel van landbouwgoederen (in termen van waarde)

Bron: UN Comtrade (2025).

Belangrijkste Nederlandse export- en importproducten in de handel met de VS

Tabel 7.2 geeft de vijf belangrijkste landbouwgoederen naar waarde in het Nederlandse exportpakket voor de VS weer. Binnen de huidige handelspatronen nemen dranken een prominente plaats in. In 2024 bestond 19% van de Nederlandse export aan de VS uit dranken, waarmee de VS wereldwijd de tweede belangrijkste afnemer van Nederlandse dranken was. Vis- en zeevruchten (onder andere filets van zalm, bevroren tong en verse zeebaars) volgen met 9% van de totale Nederlandse export naar de VS. Opvallend is dat deze categorie sinds 2015 in waarde meer dan is verviervoudigd. Deze ontwikkeling is het resultaat van een combinatie van een toegenomen exportvolume, een verschuiving richting hoogwaardigere vis- en zeevruchten en gestegen prijzen, en duidt op een sterk toenemende vraag en betere markttoegang. De top vijf exportproducten — dranken, vis- en zeevruchten, sierteelt, levende dieren en cacao — vertegenwoordigen samen bijna de helft van de Nederlandse landbouwgoederenexport naar de VS (48%).

Aan de importkant voert Nederland vooral oliehoudende zaden en vruchten, overige landbouwgoederen, dranken, overige voeding (onder andere sauzen, eiwitconcentraten en extracten van thee en koffie) en fruit uit de VS in. Oliehoudende zaden en vruchten waren in 2024 goed voor 18% van de totale importwaarde (tabel 7.2). Opvallend is de sterke stijging van de import van dranken vanuit de VS: deze is in acht jaar tijd ongeveer verviervoudigd. Tegelijkertijd zijn de importwaarden van oliehoudende zaden, vruchten en fruit juist afgenomen.

Tabel 7.2 Top 5 landbouwgoederen in Nederlandse handel met de VS, 2024

Export 2024			Import 2024		
Productgroep	Waarde (mln. euro)	Aandeel (%)	Productgroep	Waarde (mln. euro)	Aandeel (%)
Dranken	856	19	Oliehoudende zaden en vruchten	496	18
Vis en zeevruchten	391	9	Overige landbouwgoederen	400	15
Sierteelt	310	7	Overige voeding	307	11
Dieren	308	7	Fruit	274	10
Cacao en cacaobereidingen	302	7	Dranken	274	10

Bron: UN Comtrade (2025)

Sterke positie van de VS als afzetmarkt voor Nederlandse landbouwgerelateerde export

In 2024 waren de VS een van de belangrijkste bestemmingen voor de Nederlandse export van landbouwgerelateerde goederen, met een exportwaarde van 0,77 miljard euro (zie hoofdstuk 5). Daarmee stond de VS op de vierde plaats onder de belangrijkste exportbestemmingen. De export naar de VS bestaat vooral uit kasmaterialen en landbouwmachines en kenmerkt zich door een uitzonderlijk hoog aandeel goederen van Nederlandse makelij. Wanneer wederuitvoer buiten beschouwing wordt gelaten, nemen de VS zelfs een nog prominentere positie in, wat onderstreept dat de exportstromen naar de VS voornamelijk gaat om direct door Nederlandse bedrijven geproduceerde goederen. Voor 2025 wordt een sterke verdere groei verwacht: op basis van ramingen stijgt de exportwaarde naar circa 1,18 miljard euro, wat duidt op een aanhoudend sterke vraag en gunstige marktontwikkelingen in de Verenigde Staten.

Mogelijke implicaties op de Nederlandse handel landbouwgoederen met de VS

Wat de impact van de recent ingevoerde en aangepaste Amerikaanse handelstarieven precies zal zijn, is op dit moment lastig te voorspellen. Een verdere daling van het aandeel van de VS in de Nederlandse export ligt echter voor de hand wanneer Nederlandse producten duurder worden voor de Amerikaanse markt. Vooral voor producten die relatief prijselastisch zijn – dat

wil zeggen: waarvan de vraag sterk reageert op prijsveranderingen – zal dit effect naar verwachting het grootst zijn.

Het concept van prijselasticiteit van de vraag is hierbij belangrijk. Voor sommige landbouwgoederen, zoals een luxeproduct als sterke drank, kan de vraag relatief elastisch zijn. Een prijsstijging door invoertarieven kan Amerikaanse afnemers ertoe bewegen goedkopere alternatieven te zoeken, bijvoorbeeld binnen de eigen markt of uit landen zonder of met lagere heffingen. Voor andere producten, zoals bepaalde vis- en zeevruchten die in de VS beperkt worden geproduceerd, kan de vraag vanuit de VS juist inelastisch zijn. Hiervoor zullen consumenten of importeurs minder snel uitwijken naar alternatieven, waardoor de negatieve effecten van de tarieven beperkter kunnen blijven.

Ook het type afnemer speelt een rol. Groothandels en voedselverwerkers reageren doorgaans sterker op prijsverhogingen dan consumenten, omdat zij opereren met marges en prijsconcurrentie. Bovendien kunnen Nederlandse exporteurs te maken krijgen met hogere administratieve lasten of vertragingen door aangepaste douaneregels, wat de kosten verder kan opdrijven en de concurrentiepositie kan verslechteren.

Onlangs heeft ABN AMRO (Schreurs, 2025) een schatting gemaakt van de mogelijke impact van de Amerikaanse tarieven op de Nederlandse export van landbouwgoederen naar de VS. Op basis van tarief- en prijselasticiteiten raamt ABN AMRO dat de Nederlandse export van landbouwgoederen naar de VS tot

35% kan dalen. Met name vis (-152 miljoen euro), groente & fruit (-93 miljoen euro) en zuivel (-46 miljoen euro) worden geraakt, zie tabel 7.3. Dit staat gelijk aan 0,5% van de totale Nederlandse landbouwexport. De impact op de totale sector lijkt daarmee beperkt, al kunnen de gevolgen voor individuele bedrijven met een grote afhankelijkheid van export naar de VS groot zijn.

Tabel 7.3 *Verwachte impact Amerikaanse handelstarieven op Nederlandse export van landbouwgoederen*

Productgroep	Aandeel (%) totale Nederlandse export naar VS, 2024	Raming exportdaling VS	
		Procentuele daling	Daling waarde bij vast tarief per jaar (mln. euro)
Vlees en vleesproducten	0,4	31	18
Zuivel	1,3	27	46
Vis, schaal- en weekdieren	5,7	43	152
Graan(producten)	2,8	24	30
Groenten en fruit	1,1	31	93

Bron: Schreurs (2025).

8

8 Nederlandse landbouwhandel met Aziatische landen

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de Nederlandse handel in landbouwgoederen met Aziatische landen beschreven voor de periode 2010 tot en met 2024 en voor de eerste acht maanden van 2025. Daarbij is er speciale aandacht voor de landbouwexport naar ASEAN-landen. ASEAN staat voor de Associatie van Zuidoost-Aziatische Naties en is in 1967 door vijf landen opgericht om de handel en economische groei in de regio te bevorderen. Het betreft een vrijhandelszone waarin de deelnemende landen onderlinge handelsbelemmeringen hebben afgeschaft (RVO, 2024). ASEAN bestond lange tijd uit tien landen (Brunei, Cambodja, Filipijnen, Indonesië, Laos, Maleisië, Myanmar, Singapore, Thailand en Vietnam), maar in oktober 2025 is Oost-Timor als elfde lid toegetreden (ASEAN, 2025a).

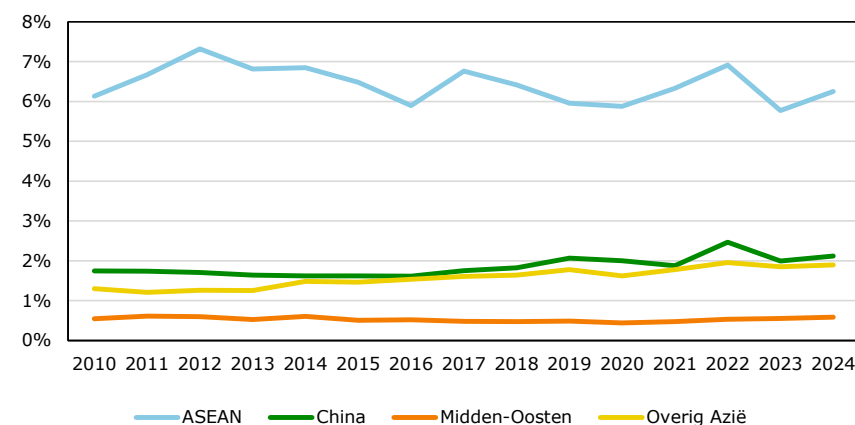
De export naar ASEAN-landen heeft de aandacht omdat het een snelgroeiende markt is: naar verwachting vormen de elf landen gezamenlijk in 2030 de vierde economie van de wereld (WEF, 2025). Daarnaast wint ASEAN aan belang doordat Nederland minder kan vertrouwen op verdere exportgroei richting China, gezien China's streven om zelf meer zelfvoorzienend te worden. In 2022 verklaarde president Xi voedselzekerheid en -veiligheid tot topprioriteit en ook dat China minder afhankelijk moet worden van het importeren van voedsel (Huijgen, 2023). De import uit ASEAN-landen is ook van belang voor Nederland. Zo zijn er importafhankelijkheden van ASEAN-landen zoals palmolie(fracties) uit Indonesië en Maleisië of merantihout uit Maleisië (Jukema et al., 2025).

8.2 Nederlandse landbouwimport uit Azië

Figuur 8.1 toont de ontwikkeling van het aandeel van de Aziatische regio's in de totale Nederlandse landbouwimport; gedurende de periode 2010-2024 nam de import uit de ASEAN-landen toe van 2,4 miljard euro in 2010 tot 5,3 miljard euro

in 2024. De aandelen van de Aziatische regio's in de totale landbouwimport verschillen in 2024 niet veel van 2010. Enkel bij de regio ASEAN schommelt het aandeel enigszins, hoewel het nooit lager is geweest dan 5,8% (in 2023) en nooit hoger dan 7,3% (in 2012). In 2024 lag het aandeel met 6,3% iets hoger dan in 2010 met 6,1%. Dat is vergelijkbaar met de omvang van de Nederlandse landbouwimport uit Frankrijk (Jukema et al., 2025).

De andere Aziatische regio's laten een nog stabielere ontwikkeling zien, met aandelen die een stuk lager liggen dan bij de ASEAN-regio. De aandelen van de Aziatische landen buiten ASEAN zijn gegroeid sinds 2010, maar zijn nog altijd bescheiden. Het aandeel van Azië als geheel is toegenomen van 9,7% in 2010 tot 10,9% in 2024.

Figuur 8.1 Aandelen van Aziatische regio's in de totale Nederlandse landbouwimport (waarde)

Bron: CBS.

Box 8.1 Geografische afbakening

Naast de ASEAN-regio zal dit hoofdstuk de volgende onderverdeling van het Aziatische continent volgen:

- **Midden-Oosten:** is onderdeel van Azië, maar wordt vanwege de geografische ligging vaak apart beschreven. Het betreft in de statistiek (Tulli, 2025) de volgende 17 landen en gebieden: Verenigde Arabische Emiraten (VAE), Armenië, Azerbeidzjan, Bahrein, Georgië, Israël, Irak, Iran, Jordanië, Koeweit, Libanon, Oman, Palestijnse gebieden, Qatar, Saoedi-Arabië, Syrië en Jemen.
- **China:** dit land wordt apart beschreven gezien de grote omvang van de Nederlandse handel met dit land.
- **Overig Azië:** alle landen buiten China die niet onderdeel zijn van ASEAN of het Midden-Oosten. Het betreft de volgende 20 landen en gebieden: Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, Hongkong,¹² India, Japan, Kazachstan, Kirgizië, Noord-Korea, Zuid-Korea, Macau, Maldiven, Mongolië, Nepal, Oezbekistan, Pakistan, Sri Lanka, Tadzjikistan, Taiwan en Turkmenistan.

Belangrijkste Aziatische leveranciers van landbouwgoederen

Tabel 8.1 toont de tien belangrijkste Aziatische leveranciers van landbouwgoederen voor Nederland in Azië. De top tien van agrarische leveranciers uit Azië is goed voor 90% van de totale Nederlandse landbouwimport uit Azië. Dat betekent dat de hier niet genoemde 39 overige landen samen een aandeel van 10% vertegenwoordigen; uit twee landen ontvangt Nederland helemaal geen producten: Noord-Korea en Turkmenistan. ASEAN is ruim vertegenwoordigd in de top tien van leveranciers voor Nederland met Maleisië, Indonesië, Vietnam, Thailand en de Filipijnen.

Tabel 8.1 Belangrijkste Aziatische leveranciers van landbouwgoederen

Land	Regio	Belangrijke producten	Aandeel in landbouw-import uit Azië	2021 (mld. euro)	2024 (mld. euro)	Ontw. 2021-24 (hele jaar)	Ontw. 2024-25 (jan-aug)
1 China	China	Bereidingen dierlijke vetten en oliën, dierlijke organen, bereidingen kippenvlees, gember	20%	0,7	1,8	160%	23%
2 Maleisië	ASEAN	Palmolie, palmoliefracties, gedestilleerde vetzuren	19%	0,8	1,8	127%	-8%
3 Indonesië	ASEAN	Zie Maleisië en verder perskoeken na winning palmolie, cacaobereidingen	17%	0,8	1,6	90%	-9%
4 India	Overig	Druiven, garnalen, rijst, passievruchten, cashewnoten	9%	0,3	0,8	148%	24%
5 Vietnam	ASEAN	Cashewnoten, ongebrande koffie	8%	0,2	0,7	203%	24%
6 Thailand	ASEAN	Bereidingen kippenvlees, gezouten, gerookt en gedroogd vlees	7%	0,3	0,7	108%	74%
7 Filipijnen	ASEAN	Kokosnoten en -olie	5%	0,2	0,4	75%	76%
8 Israël	M-O	Avocado's, groentezaad, dadels	3%	0,2	0,3	42%	1%
9 Japan	Overig	Whisky, sojasaus, groentezaad, thee	2%	0	0,2	296%	7%
10 Zuid-Korea	Overig	Deegwaren	2%	0	0,2	1746%	11%

Bron: CBS.

¹² Hongkong en ook Macau worden in de statistiek van de internationale handel in goederen als aparte gebieden beschreven.

8.3 Nederlandse landbouwexport naar Azië

Figuur 8.2 toont de aandelen van de Aziatische regio's (ASEAN, China, Midden-Oosten en overig Azië) in de totale Nederlandse landbouwexport in de periode 2010-2024. In deze jaren steeg de export naar de ASEAN-landen van 0,7 miljard euro in 2010 tot 1,5 miljard euro in 2024. De Nederlandse landbouwexport vertoont daarbij duidelijk grotere schommelingen dan de import (figuur 8.1). Meest opvallend is de ontwikkeling van de landbouwexport naar China: na een sterke toename van het aandeel tussen 2010 en 2020 (ruim verviervoudiging van 0,9% tot 4,0%) daalde het aandeel weer tot 2,3% in 2024.

Algemeen speelt de bredere Chinese inzet op het verminderen van de afhankelijkheid van buitenlandse voedselstromen een rol. In 2022 verklaarde president Xi voedselzekerheid en -veiligheid tot topprioriteit (Huijgen, 2023).

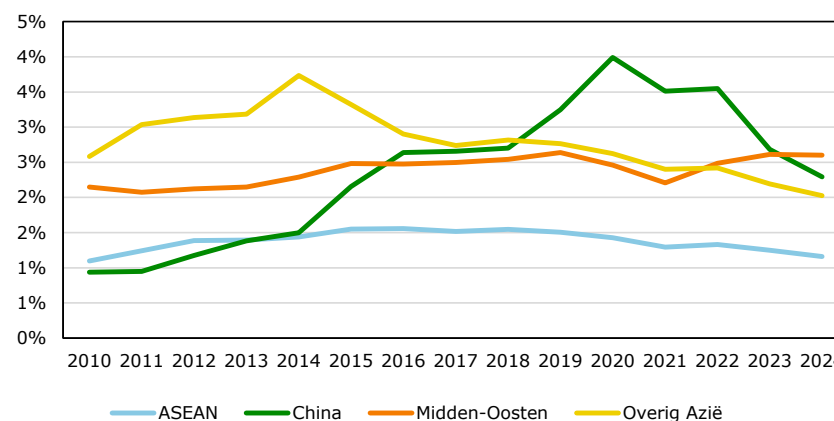
Op productniveau gaat het met name om een afnemend belang van de export van Nederlands babymelkpoeder en, in tweede instantie, lagere exportvolumes van varkensvlees(resten). China startte op 17 juni 2024 een antidumpingonderzoek naar varkensvlees en varkensbijproducten die uit de EU werden geïmporteerd. In afwachting van een definitief oordeel heeft China in september 2025 invoerheffingen aangekondigd voor varkensvlees uit de EU van 15,6% tot 62,4% (Gu & Bergin, 2025). Uiteindelijk heeft China in december 2025 voor de komende vijf jaar invoerheffingen voor de import van varkensvlees vastgesteld van 4,9 tot 19,8% (NOS, 2025).

Daarnaast startte China op 21 augustus 2024 een antisubsidie-onderzoek naar zuivelproducten uit de EU (WTO, 2024). Het onderzoek is door China onder WTO-procedure inmiddels verlengd tot 21 februari 2026 (EU-SME, 2025). De export van babymelkpoeder staat verder onder druk door een lager geboortecijfer in China, een dalende voorkeur voor middensegment-spelers en het populairder worden van goedkope Chinese alternatieven vanwege de binnenlandse economische situatie (Jukema et al., 2025).

Het relatieve belang van 'overig Azië' is de afgelopen jaren afgenomen, na een sterke opleving tussen 2010 en 2014. Het Midden-Oosten en ASEAN laten vlakkere trends zien als het gaat om hun aandeel in de Nederlandse

landbouwexport. De export naar het Midden-Oosten is in de tijd licht gestegen en is, in 2024, voor het eerst de belangrijkste Aziatische regio voor de Nederlandse landbouwexport.

De ASEAN-regio is de minst belangrijke Aziatische regio in de landbouwexport met een aandeel van 1,2% in 2024 (1,1% in 2010). Het gezamenlijke aandeel van het continent Azië is wel iets in belang toegenomen voor de Nederlandse export, met een groeiend aandeel van 6,8% in 2010 tot 8,1% in 2024. Deze stijging is echter toe te schrijven aan China: zonder China zou het aandeel nagenoeg gelijk zijn gebleven.

Figuur 8.2 Aandelen van Aziatische regio's in de totale Nederlandse landbouwexport (waarde)

Bron: CBS.

Belangrijkste Aziatische bestemmingen van landbouwgoederen

Tabel 8.2 toont de tien belangrijkste bestemmingen van landbouwgoederen voor Nederland in Azië. De top tien van agrarische bestemmingen in Azië is goed voor 73% van de totale Nederlandse landbouwexport naar Azië. De hier niet getoonde 39 overige Aziatische landen vertegenwoordigen daarmee samen een aandeel van 27%. ASEAN is beperkt vertegenwoordigd in de top tien van bestemmingen met enkel de Filipijnen en Singapore. Het is wel zo dat Maleisië

(elfde), Indonesië (twaalfde) en Vietnam (dertiede) net buiten de top tien vallen. Elk van deze landen heeft een aandeel van 2% in de Nederlandse landbouwexport naar Azië.

Tabel 8.2 Belangrijkste Aziatische bestemmingen van landbouwgoederen

Land	Regio	Belangrijke producten	Aandeel in landbouw- export naar Azië	2021 (mld. euro)	2024 (mld. euro)	Ontw. 2021- 24 (hele jaar)	Ontw. 2024- 25 (jan- aug)
1 China	China	Babymelkpoeder, varkensvlees en slachtafvallen	28%	0,6	3	368%	4%
2 Japan	Overig	Goudakaas, cacaopoeder, cacaopasta, buikspek, aardappelen, huisdiervoeding, bloembollen	8%	0,7	0,8	7%	-5%
3 Soedi- Arabië	M-O	Aardappelbereidingen, groente-zaad, melk en room, babymelkpoeder, chocolade	8%	0,3	0,8	144%	-4%
4 VAE	M-O	Melk en room, chocolade, aardappelbereidingen, koffie, groenten, bloemen	7%	0,3	0,7	137%	-1%
5 Zuid- Korea	Overig	Buikspek, melk, mozzarella, cacaopoeder, zetmeel	6%	0,2	0,6	219%	-6%
6 Israël	M-O	Zalmfilets, babymelkpoeder, groentezaad, chocolade, suiker, uien, aardappelen	4%	0,2	0,5	192%	4%
7 Hongkong	Overig	Babymelkpoeder, varkensvlees, slachtafvallen	3%	0,4	0,3	-15%	-3%
8 Filipijnen	ASEAN	Buikspek, slachtafvallen, melkbereidingen	3%	0,1	0,3	351%	-14%
9 Singapore	ASEAN	Cacaopasta, chocolade, buikspek, whisky, boter	3%	0,1	0,3	137%	-22%
10 Koeweit	M-O	Melk en room, chocolade, aardappelbereidingen, groenten, bloemen	2%	0,1	0,3	166%	-4%

Bron: CBS.

8.4 Exportkansen in ASEAN

In deze paragraaf wordt nader gekeken naar exportkansen voor het Nederlandse agrocomplex voor specifiek de ASEAN-regio. Daarvoor zijn er drie hoofdredenen.

- Economische groei en marktpotentieel.** Zuidoost-Azië maakt een sterke groei door en zal naar verwachting in 2030 de vierde grootste markt in de wereld vormen; deze regio is nu al de derde grootste handelspartner van de EU (RVO, 2024). Na China en India wonen de meeste mensen in de wereld in één van de ASEAN-landen (ASEAN Stats, 2024). Bovendien wordt er een gestage bevolkingsgroei voorspeld, van 692 miljoen mensen in 2025 tot 719 miljoen in 2030 (Clark, 2025); dit is sneller dan bijvoorbeeld China, Japan of Zuid-Korea. Met een relatief jonge bevolking, moderniserende steden en snelgroeiende economieën is de ASEAN-regio aantrekkelijk voor investeerders en innovatieve bedrijven (WEF, 2025). Dit biedt dus ook kansen voor groei van de Nederlandse agrarische export.
- Achterblijvende export en groeipotentieel voor landbouwproducten.** Anderzijds schetst de analyse hierboven dat de export van landbouwgoederen naar de ASEAN-landen op dit moment achterblijft bij de rest van Azië. Gezien een relatief bescheiden export naar de ASEAN-landen en de relatief snelle economische groei in de ASEAN-landen – in vergelijking met de meer ontwikkelde Aziatische landen, zoals Zuid-Korea of Japan, of in de naastgelegen landen Australië en Nieuw-Zeeland (Pescatori en Srinivasan, 2025) – duidt dit op onbenut potentieel voor Nederlandse exporteurs. De stijgende welvaart in de ASEAN-landen gaat samen met toenemende vraag naar relatief dure voeding, zoals rood vlees. Voor dit marktsegment wordt tot aan 2033 een omzetgroei verwacht van 57% verwacht (Blake, 2024).
- Aankomend vrijhandelsakkoord met Indonesië.** Tussen de EU en Indonesië is in september 2025 een onderhandelaarsakkoord gesloten voor een vrijhandelsakkoord. Dit akkoord is nog niet aan de Raad van de EU voorgelegd en ook nog niet in werking. Zodra het handelsakkoord in werking treedt, ontstaan er nieuwe exportkansen omdat 98,5% van alle invoerheffingen zullen verdwijnen en ook de procedures om te exporteren naar Indonesië worden vereenvoudigd (EC, 2025).

De mogelijke toename van de handel wordt hieronder verder geanalyseerd vanuit drie perspectieven. Allereerst speelt de economische omvang een rol: grotere economieën bieden, *ceteris paribus*, meer afzetpotentieel dan kleinere markten. Daarnaast is de verwachte economische groei relevant, aangezien snelgroeïende economieën doorgaans meer ruimte creëren voor uitbreiding van de Nederlandse export dan economieën met gematigde groei of stagnatie. Ten slotte liggen er extra exportkansen indien een economie op dit moment nog weinig producten van Nederland koopt die in de rest van Azië wel al afgezet worden.

Tegelijkertijd geven deze macro-economische indicatoren op zichzelf nog geen definitief beeld van de mate waarin Nederlandse bedrijven deze potentiële exportkansen daadwerkelijk kunnen benutten. Daarvoor is inzicht nodig in de relatieve concurrentiepositie van het Nederlandse handel in primaire en secundaire handelsgoederen en agrarische diensten ten opzichte van aanbieders uit andere landen. In eerdere studies naar de internationale concurrentiekracht van de Europese en Nederlandse agro- en voedingssector, wordt benadrukt dat exportprestaties niet alleen worden bepaald door marktomvang en groei, maar ook door factoren zoals kostprijsniveau, productiviteit, mate van verwerking en toegevoegde waarde, markttoegang en aanwezigheid in afzetmarkten (Wijnands et al., 2006). Een analyse van de bovengenoemde factoren is noodzakelijk om te beoordelen in hoeverre de geschetste marktpotentie in de ASEAN-regio zich ook daadwerkelijk vertaalt in duurzame exportgroei voor Nederlandse bedrijven maar valt buiten de scope van de analyse in dit hoofdstuk.

Economiegrootte

Vanuit de zwaartekrachttheorie van de internationale handel (Tinbergen, 1963) weten we dat de omvang van de economie sterk samenhangt met exportgrootte: Nederland handelt meer met grote dan met kleine economieën, simpelweg omdat de potentiële afzetmarkt groter is. Grotere economieën hebben een grotere invloed op handel, doordat zij vaak meer goederen produceren en consumeren en daarmee aantrekkelijker worden voor andere landen om mee te handelen.

Tabel 8.3 laat voor 2024 de omvang van het bruto binnenlands product (bbp) van de 11 ASEAN-landen zien, naast de omvang van de Nederlandse landbouwexport naar deze landen. Een relatief hoge ratio (hier bbp/Nederlandse

landbouwexport) duidt op mogelijk onbenutte exportkansen. Myanmar laat de hoogste ratio zien, maar vormt vanwege voortdurend en extreem conflict (Lecluyse, 2024) niet een voor de hand liggende nieuwe afzetmarkt. Op plek 2 en 3 staan Brunei en Indonesië. Met name Indonesië lijkt op basis van deze analyse een interessante markt om verder te onderzoeken: het is namelijk ook een grote afzetmarkt en vertegenwoordigt 34% van het totale bbp van ASEAN (ASEAN, 2025b).

Tabel 8.3 Economiegrootte ASEAN-landen en de Nederlandse landbouwexport naar die landen, 2024

	Bbp (miljard dollar)	Bbp (aandeel van ASEAN)	Nederlandse landbouwexport (miljard euro)	Ratio (bbp/export)
Myanmar	72	2%	0,00	30.850
Brunei	15	0,4%	0,00	7.413
Indonesië	1.357	34%	0,21	6.356
Laos	15	0,4%	0,00	3.961
Thailand	527	13%	0,18	2.952
Cambodja	46	1%	0,02	2.342
Vietnam	476	12%	0,21	2.237
Maleisië	420	11%	0,22	1.886
Singapore	548	14%	0,29	1.856
Filipijnen	462	12%	0,32	1.438
Oost-Timor	2	0,1%	0,00	979
Totaal	3.940	100%	1,47	2.674

Bron: ASEAN (2025b) en CBS.

Verwachte economische groei

Naast het niveau van de ASEAN-economieën is de groei van deze economieën ook belangrijk. Het IMF maakt voorspellingen van de reële economische groei van elk land in de wereld tot en met 2030 (zie tabel 8.4). Deze data geven nieuwe aanknopingspunten voor wat betreft de exportkansen van de Nederlandse landbouwexport in de nabije toekomst. Filipijnen (gemiddeld 5,9% economische groei per jaar), Vietnam (5,7%), Indonesië (5,0%) en Cambodja

(4,9%) laten de hoogste groeiverwachting zien. Indonesië is zowel economisch groot als snelgroeiend en lijkt daarmee de meest kansrijke markt om nader te verkennen voor uitbreiding van de Nederlandse landbouwexport.

Tabel 8.4 Voorspelling reële economische groei (%) voor de ASEAN-landen

	2025	2026	2027	2028	2029	2030	Gemiddeld
Filippijnen	5,4	5,7	6	6	6	6	5,9
Vietnam	6,5	5,6	5,8	5,6	5,3	5,3	5,7
Indonesië	4,9	4,9	5	5	5,1	5,1	5,0
Cambodja	4,8	4	4,5	5	5,3	5,5	4,9
Maleisië	4,5	4	4	4	4	4	4,1
Timor-Leste	3,9	3,3	3,2	3,2	3,2	3,2	3,3
Laos, Democratische Volksrepubliek	3,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,7
Brunei	1,8	2,4	2,6	2,9	3,1	2,9	2,6
Singapore	2,2	1,8	2,5	2,5	2,5	2,5	2,3
Thailand	2	1,6	2,2	2,3	2,5	2,5	2,2
Myanmar	-2,7	3	3	2,5	2,2	1,8	1,6

Bron: IMF (2025).

Productkansen

Naast de vraag ‘waarheen te exporteren’ is er ook de vraag ‘wat te exporteren’. Om deze vraag te beantwoorden kan gebruik worden gemaakt van informatie over de huidige interesse in de Nederlandse landbouwexport in heel Azië.

De meest naar Azië geëxporteerde landbouwgoederen staan weergegeven (van hoog naar laag) in tabel 8.5 (eerste kolom) en in de overige kolommen staat weergegeven wat het percentage van die producten in het totaal per land is.¹³ Zo is bijvoorbeeld 22% van de Nederlandse landbouwexport naar de Filipijnen varkensvlees. Daarmee lijkt deze exportmogelijkheid al goed benut te worden.

In landen met een islamitische meerderheid, zoals Indonesië, ligt deze export minder voor de hand, hoewel er in de Hindoestaanse gebieden zoals Bali wel varkensvleesgerechten worden geserveerd. Aan het einde van de tabel worden per land de aandelen van de negen meest populaire Nederlandse landbouwgoederen in Azië opgeteld. Dan zien we relatief grote verschillen. Zo worden deze producten al relatief veel geëxporteerd naar de Filipijnen, Vietnam, Cambodja, Maleisië, Oost-Timor, Brunei en Thailand. Deze producten worden juist nog relatief weinig geëxporteerd naar de overige ASEAN-landen: Indonesië, Laos, Singapore en Myanmar.

Tabel 8.5 Meest uitgevoerde landbouwgoederen naar Azië en hun aandelen per ASEAN-land

	FIL	VIE	IND	CAM	MAL	TIM	LAO	BRU	SIN	THA	MYA
Babymelkpoeder	0%	3%	0%	23%	16%	0%	0%	0%	1%	3%	0%
Melk en room	3%	8%	4%	0%	6%	0%	0%	0%	2%	6%	0%
Aardappelbereidingen	6%	2%	5%	1%	11%	0%	2%	6%	2%	5%	4%
Varkensvlees	22%	1%	0%	0%	3%	43%	0%	14%	4%	0%	0%
Chocolade	3%	0%	0%	0%	4%	0%	0%	10%	8%	2%	0%
Groentezaad	1%	1%	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%	2%	4%
Huisdiervoedsel	4%	12%	3%	12%	3%	0%	3%	13%	1%	15%	9%
Bloembollen	0%	18%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Kaas	1%	2%	2%	3%	0%	0%	3%	0%	1%	2%	0%
Totaal	41%	47%	15%	39%	45%	44%	8%	44%	19%	35%	17%

Bron: CBS.

¹³ De landennamen zijn in tabel 8.5 ingekort tot de eerste drie letters (bijvoorbeeld: Filipijnen = FIL).

9

9 Handel met Oekraïne en Rusland

9.1 Inleiding

Rusland en Oekraïne zijn wereldwijd belangrijke producenten en exporteurs van verschillende grondstoffen, waaronder tarwe, maïs, zonnebloemolie en kunstmest (USDA, 2025).

Oekraïne is voor Nederland een belangrijke, zij het niet dominante, handelspartner in de landbouwsector. Zonder doorvoer lag de invoerwaarde uit Oekraïne in 2024 hoger dan in het eerdere recordjaar 2021. De belangrijkste Oekraïense goederen voor de Nederlandse import waren mais en oliehoudende zaden, zoals kool- en raapzaad en sojabonen (CBS, 2025). De Russische inval in Oekraïne in februari 2022 heeft de internationale voedselmarkten (en dus ook die in Nederland) merkbaar ontregeld. Oekraïne was voor de oorlog een van de grootste exporteurs van landbouwproducten ter wereld en beschikt over uitzonderlijk vruchtbare landbouwgronden (Europese Raad & Raad van de EU, 2025a). De aanhoudende gevechten beperken de productie van jaarlijkse gewassen en verstoren logistieke ketens. Ook de prijzen van energie en kunstmest zijn flink gestegen. Dit alles leidt tot hogere voedselprijzen (Smit, 2025; Van Meijl et al., 2024).

Hoewel Rusland voor Nederland niet de grootste handelspartner is in de landbouwsector, blijft het land van belang, vooral in nichemarkten zoals bloemen, kunstmest en bepaalde grondstoffen zoals graan (Jukema et al., 2024; Menkveld et al., 2022). De landbouwhandel tussen Nederland en Rusland is beperkt en gecompliceerd door sancties. Naar aanleiding van de annexatie van de Krim in 2014 voerde de EU restrictieve maatregelen (sancties) in tegen Rusland. Rusland reageerde door tegensancties te nemen die de import van landbouw- en voedingsproducten uit onder meer de EU moesten tegenhouden

(Menkveld et al., 2022; OESO, 2022). Dit alles heeft een grote impact gehad op de export naar Rusland in de daaropvolgende jaren. De Russische inval in Oekraïne in februari 2022 heeft geleid tot een verscherping van de sancties tegen Rusland, verstoringen van handelsroutes en (tijdelijk) stijgende prijzen voor grondstoffen (Europese Raad & Raad van de EU, 2025a; Glauben et al., 2022). Dit heeft de landbouwhandel tussen Nederland, Oekraïne en Rusland sterk beïnvloed.¹⁴ Daarnaast is Oekraïne geen EU-lidstaat, waardoor de handel met de EU onder specifieke handelsregimes met importtarieven en quota valt. Na de Russische inval zijn deze tijdelijk opgeschort om Oekraïense export te ondersteunen, maar voor gevoelige landbouwproducten deels weer ingevoerd. Hierdoor wordt de toegang tot de EU- en Nederlandse markt mede bepaald door fluctuerende tarieven en quota.

In dit hoofdstuk wordt een analyse van de import- en exportstromen van Nederland met Oekraïne en Rusland gepresenteerd. De maandelijkse handelscijfers zijn beschikbaar tot en met augustus 2025. De handelswaarden in dit hoofdstuk volgen het concept van grensoverschrijding, waarbij quasi-doorvoer niet meegenomen wordt.¹⁵

9.2 Ontwikkeling landbouwhandel met Oekraïne en Rusland

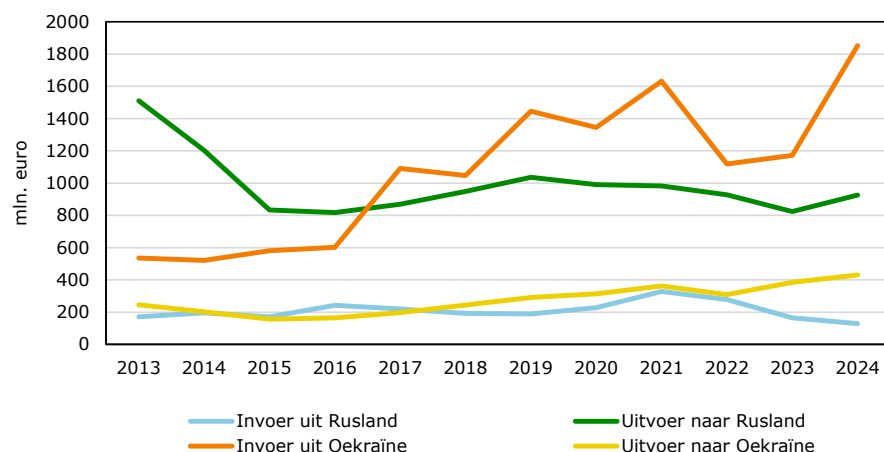
Handel met Oekraïne herstelt na sterke daling in het jaar van de Russische inval

De Nederlandse invoer van landbouwgoederen uit Oekraïne is in het afgelopen decennium sterk toegenomen. In 2024 bedroeg de invoerwaarde 1,85 miljard euro, nominaal ruim drie keer zoveel als in 2013 (zie figuur 9.1). Oekraïne heeft

¹⁴ Zie ook Creemers et al. (2023) en Voncken (2024).

¹⁵ Quasi-doorvoer verwijst naar goederen die na aankomst in Nederland, vrijwel direct weer worden uitgevoerd zonder dat het product bewerkt is.

een bescheiden aandeel van 2,3% in de totale waarde van de Nederlandse landbouwimport. De importwaarde lag in 2024 voor het eerst weer boven het niveau van 2021. In 2022 daalde de Nederlandse import met ongeveer 500 miljoen euro. Dit komt overeen met een afname van ruim 30% ten opzichte van 2021. Deze daling werd voornamelijk veroorzaakt door een terugval in de import van natuurlijke vetten en oliën, oliehoudende zaden en vruchten, en graan. In 2023 nam de graanimport nog verder af, mede door een afname in de Oekraïense graanproductie (Quinn, 2023). Belemmeringen in de scheepvaart, zoals de blokkades van de havens in Odessa, en beperkingen in het vrachtvervoer, onder andere door beperkte capaciteit en de afsluiting van het Oekraïense luchtruim, droegen eveneens bij aan de afname in de graanimport (Krasnolutska, 2022; Tan, 2022).

Figuur 9.1 In- en uitvoerwaarden van landbouwhandel met Rusland en Oekraïne
Bron: CBS.

De daling van de Nederlandse graanimport uit Oekraïne in 2023 was vooral toe te schrijven aan een afname van de import van mais. Desondanks steeg de totale Nederlandse import dat jaar licht in waarde. In 2024 nam de totale Nederlandse importwaarde verder toe met ruim 700 miljoen euro, wat duidt op een breed herstel over veel productgroepen vergeleken met 2022. Vooral de

Nederlandse import van natuurlijke vetten en oliën en van oliehoudende zaden en vruchten steeg aanzienlijk, van respectievelijk 230 naar 469 miljoen euro en van 93 naar 403 miljoen euro. De Nederlandse import van graan uit Oekraïne nam in 2024 eveneens toe ten opzichte van 2022, vooral door een stijging in de maisimport.

Ook de Nederlandse landbouwexport naar Oekraïne nam toe. In 2024 werd voor 430 miljoen euro aan Nederlandse landbouwgoederen naar Oekraïne geëxporteerd, het hoogste niveau sinds 2013. Net als bij de import viel in 2022 de export terug ten opzichte van 2021, maar deze daling bleef relatief beperkt: een afname van 15%, van 363 naar 308 miljoen euro. In 2024 nam vooral de Nederlandse export van cacao en bereidingen toe vergeleken met 2022. De waarde hiervan groeide van 59 miljoen euro naar 132 miljoen euro.

Uitvoer naar Rusland stijgt, terwijl import blijft dalen

In 2024 bedroeg de Nederlandse exportwaarde 925 miljoen euro, een stijging van ruim 100 miljoen euro ten opzichte van 2023; daarmee kwam een einde aan de dalende trend die sinds 2019 zichtbaar was. Rusland had in beide jaren een gering aandeel van 0,7% in de totale Nederlandse landbouwexport. Ten opzichte van 2023 nam de Nederlandse landbouwexport naar Rusland in 2024 vooral toe door een stijging in de exportwaarde van sierteelt, van 227 naar 281 miljoen euro, en van cacao en cacaobereidingen, van 67 naar 124 miljoen euro. De Nederlandse exportwaarde van sierteelt steeg van 227 miljoen euro naar 281 miljoen euro, terwijl de export van cacao en cacaobereidingen toenam van 67 miljoen euro naar 124 miljoen euro.

De Nederlandse import van landbouwgoederen uit Rusland nam na een piek van 329 miljoen euro in 2021 in 2022 af tot 278 miljoen euro. In 2023 daalde de import verder tot 165 miljoen euro, waarna deze in 2024 nog eens daalde naar 129 miljoen euro, het laagste niveau sinds 2013.

Exportverdiensten lager dan voor de Russische inval

Om te bepalen wat Nederland verdiende aan de export van landbouwgoederen naar Rusland en Oekraïne, wordt op de bruto-exportwaarde het verbruik van de benodigde ingevoerde goederen en diensten in mindering gebracht. De Nederlandse exportverdiensten aan landbouwgoederen naar zowel Rusland als Oekraïne waren in 2024 lager dan in 2021, 328 miljoen euro versus ruim 180 miljoen euro. De verdiensten uit de landbouwexport naar Oekraïne namen

in dezelfde periode licht af, van 166 miljoen euro in 2021 naar 157 miljoen euro in 2024.

Tabel 9.1 toont de exportverdiensten van de voor Nederland meest winstgevende landbouwproducten in de uitvoer naar Rusland en Oekraïne in 2021 en 2024. In 2024 verdiende Nederland het meest aan de export van sierteelt naar Rusland, met een waarde van 147 miljoen euro; dat is 58 miljoen euro minder dan in 2021. De verdiensten aan cacao en cacaobereidingen namen licht af. Fruit verscheen in 2024 voor het eerst in de top vijf met exportverdiensten van bijna 24 miljoen euro, tegen 10 miljoen euro in 2021 (plek 8). De verdiensten van oliehoudende zaden en vruchten daarentegen daalden van 44 miljoen euro in 2021 naar 2 miljoen euro in 2024. De wereldwijde prijsdalingen van oliehoudende zaden tussen 2021 en 2024 hebben mogelijk hieraan bijgedragen (FAO, 2025).

Ook de exportverdiensten aan de uitvoer naar Oekraïne lagen voor veel producten in 2024 lager dan in 2021. De verdiensten aan sierteelt daalden van 42 miljoen euro in 2021 naar 29 miljoen euro in 2024, de verdiensten aan cacao en bereidingen bleven vrijwel gelijk. De exportverdiensten van zuivel en eieren, goed voor de derde plek, stegen van 16 miljoen euro in 2021 naar 21 miljoen euro in 2024.

Tabel 9.1 Belangrijkste landbouwgoederen naar exportverdiensten

Rusland 2021		Rusland 2024	
1 Sierteelt	205,3 mln. euro	1 Sierteelt	147,3 mln. euro
2 Oliehoudende zaden en vruchten	44,0 mln. euro	2 Cacao en cacaobereidingen	23,8 mln. euro
3 Cacao en bereidingen	25,5 mln. euro	3 Fruit	23,6 mln. euro
4 Bereidingen van graan, meel, melk	17,9 mln. euro	4 Overige voeding	13,1 mln. euro
5 Bereidingen van groente en fruit	16,5 mln. euro	5 Bereidingen van graan, meel, melk	11,4 mln. euro
Oekraïne 2021		Oekraïne 2024	
1 Sierteelt	42,3 mln. euro	1 Sierteelt	28,7 mln. euro
2 Cacao en bereidingen	22,5 mln. euro	2 Cacao en bereidingen	22,4 mln. euro
3 Zuivel en eieren	16,3 mln. euro	3 Zuivel en eieren	20,7 mln. euro
4 Oliehoudende zaden en vruchten	9,9 mln. euro	4 Oliehoudende zaden en vruchten	11,3 mln. euro
5 Overige voeding	7,1 mln. euro	5 Groenten	7,3 mln. euro

Bron: CBS.

9.3 Landbouwhandel met Oekraïne

Aandeel landbouwgoederen groeit in totale handel met Oekraïne

In de eerste acht maanden van 2025 steeg de waarde van de Nederlandse landbouwimport uit Oekraïne tot zo'n 1,1 miljard euro, een toename van ruim 120 miljoen euro ten opzichte van dezelfde periode in 2021 (tabel 9.2). Landbouwgoederen vormen daarmee het overgrote deel van de totale Nederlandse import uit Oekraïne: het aandeel nam toe van 86% in 2021 naar 91% in 2025. Voor de Nederlandse landbouwexport naar Oekraïne geldt een vergelijkbare ontwikkeling: deze steeg tussen 2021 en 2025 met circa 140 miljoen euro tot 362 miljoen euro, en het aandeel van de landbouwexport in de totale Nederlandse export naar Oekraïne nam toe van 31 naar 37%.

Oekraïne had in de eerste acht maanden van 2025 een aandeel van slechts 1,7% in de totale Nederlandse landbouwimport, tegenover 2,1% in dezelfde periode van 2021. Hiermee nam het land de 14^e positie in, drie plaatsen lager dan in 2021.

Tabel 9.2 Nederlandse landbouwhandel met Oekraïne

	jan-aug 2021	jan-aug 2025*
Invoer		
NL landbouwimport uit Oekraïne (mln. euro)	936,8	1059,7
Landbouwimport uit Oekraïne t.o.v. totale NL import uit Oekraïne	86,2%	91,1%
Landbouwimport uit Oekraïne t.o.v. totale NL landbouwimport	2,1%	1,7%
Rangorde Oekraïne in NL landbouwimport	11	14
Uitvoer		
NL landbouwuitvoer naar Oekraïne (mln. euro)	223,0	362,4
Landbouwuitvoer naar Oekraïne t.o.v. totale NL uitvoer naar Oekraïne	30,7%	37,0%
Landbouwuitvoer naar Oekraïne t.o.v. totale NL landbouwuitvoer	0,3%	0,4%
Rangorde Oekraïne in NL landbouwuitvoer	35	32

* Voorlopige cijfers
Bron: CBS.

Zonnebloemolie en mais domineren landbouwimport uit Oekraïne

De Nederlandse landbouwimport uit Oekraïne bestond in de eerste acht maanden van 2025 vooral uit natuurlijke vetten en oliën, overwegend zonnebloemolie, met een importwaarde van 385 miljoen euro (zie tabel 9.3). Graan, overwegend mais, stond met een importwaarde van 305 miljoen euro op de tweede plaats. In dezelfde periode van 2021 had graan nog de hoogste importwaarde met 384 miljoen euro, terwijl natuurlijke vetten en oliën op de tweede plaats stonden met 336 miljoen euro. Dit komt neer op een stijging van 15% voor natuurlijke vetten en oliën, terwijl de importwaarde van graan met 20% is gedaald. Naast de daling in waarde, is ook het volume van de graanimport tussen 2021 en 2025 afgenomen. Dit lijkt gedeeltelijk samen te hangen met de terugval in de Oekraïense graanproductie, die in het oogstjaar 2024/2025 zo’n 34% lager lag dan in 2021/2022 (Braun, 2025). Van de totale Nederlandse import van natuurlijke vetten en oliën kwam in 2025 ongeveer 7% uit Oekraïne, terwijl het

aandeel van Oekraïne in de totale Nederlandse graanimport 14% bedroeg. De top vijf werd aangevuld met vlees (181 miljoen euro), oliehoudende zaden en vruchten (93 miljoen) en resten van de voedselindustrie/veevoer (32 miljoen euro). De importwaarde van vlees is verdriedubbeld ten opzichte van 2021.

Tabel 9.3 Top 5 landbouwproducten ingevoerd uit Oekraïne

	Waarde (mln. euro)	Aandeel Oekraïne in totale Nederlandse importwaarde product (%)	Rangorde Oekraïne
jan-aug 2025*			
1 Natuurlijke vetten en oliën	384,7	7	4
2 Graan	304,8	14	3
3 Vlees	181,4	4	7
4 Oliehoudende zaden en vruchten	92,8	3	10
5 Resten voedselindustrie, veevoer	32,3	1	14
jan-aug 2021			
1 Graan	384,3	18	3
2 Natuurlijke vetten en oliën	336,4	8	3
3 Oliehoudende zaden en vruchten	88,9	3	8
4 Vlees	60,6	3	11
5 Resten voedselindustrie, veevoer	30,7	2	14

* Voorlopige cijfers
Bron: CBS

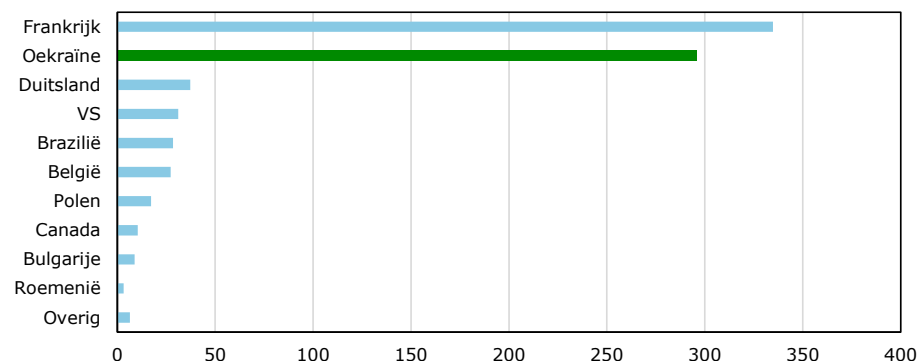
Wat betreft de positie van Oekraïne als leverancier van landbouwgoederen, stond het land in de eerste acht maanden van 2025 bij de import van graan en natuurlijke vetten en oliën respectievelijk op de derde en vierde plaats ten opzichte van andere herkomstlanden. Frankrijk en Duitsland leverden het meeste graan aan Nederland. Frankrijk leverde hierbij voornamelijk mais en tarwe, terwijl Duitsland vooral tarwe en gerst aan Nederland exporteerde. Duitsland was ook de grootste leverancier van natuurlijke vetten en oliën, gevolgd door Maleisië en België. Voor vlees en oliehoudende zaden en vruchten stond Oekraïne in de eerste acht maanden van 2025 respectievelijk op de zevende en tiende plek. Het aandeel van Oekraïne in de totale Nederlandse vleesimport bedroeg 4%. Voor oliehoudende zaden en vruchten was dit aandeel 3%. Duitsland was de grootste leverancier van vlees voor Nederland, met een

aandeel van 21%. Oliehoudende zaden en vruchten kwamen voornamelijk uit Brazilië en Australië.

Oekraïne niet meer het belangrijkste herkomstland voor mais

Van de totale Nederlandse graanimport uit Oekraïne in de eerste acht maanden van 2025 bestond 296 miljoen euro uit mais. Daarmee had mais een aandeel van 97% in de graaninvoer uit Oekraïne. Dat aandeel was in dezelfde periode van 2021 vergelijkbaar, al lag de importwaarde van mais toen ruim 70 miljoen euro hoger. In die periode was mais bovendien het meest ingevoerde landbouwproduct uit Oekraïne, en was Oekraïne met een aandeel van 46% in de totale Nederlandse maisinvoer het belangrijkste herkomstland. Frankrijk volgde destijds op ruime afstand, met een importwaarde van 122 miljoen euro.

In 2025 is dit beeld echter veranderd en heeft Frankrijk Oekraïne ingehaald als belangrijkste leverancier van mais (zie figuur 9.2). De Franse importwaarde bedroeg 335 miljoen euro, een aanzienlijke stijging ten opzichte van 2021. Mogelijk speelt hierbij een rol dat het Franse areaal mais in 2024 naar schatting met circa 10% toenam ten opzichte van het voorgaande jaar (Reuters, 2024). Oekraïne staat op de tweede plaats, met een aandeel van 37% in de totale Nederlandse maisinvoer. Duitsland en de VS volgden op afstand, met importwaardes van respectievelijk 37 miljoen en 31 miljoen euro. Samen waren Frankrijk en Oekraïne in de eerste acht maanden van 2025 goed voor bijna 80% van de totale Nederlandse maisinvoer. In dezelfde periode van 2021 bedroeg dat gezamenlijke aandeel nog 61%.

Figuur 9.2 Invoer van mais, jan-aug 2025*

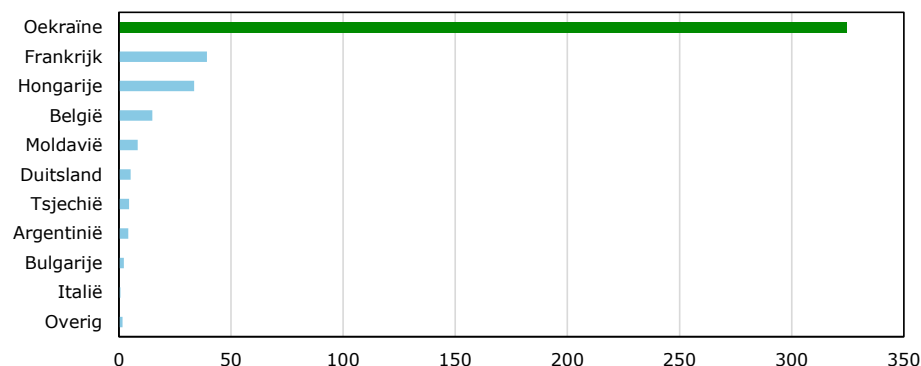
* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Zonnebloemolie passeert mais als meest ingevoerde landbouwproduct

In de eerste acht maanden van 2025 was zonnebloemolie het meest ingevoerde landbouwproduct uit Oekraïne, met een importwaarde van 325 miljoen euro. Mais, dat in dezelfde periode van 2021 nog de leidende positie had, werd hierdoor ingehaald. In de eerste acht maanden van 2021 bedroeg de importwaarde van zonnebloemolie uit Oekraïne 302 miljoen euro. Het aandeel van zonnebloemolie in de totale invoer van natuurlijke vetten en oliën uit Oekraïne lag in 2021 echter hoger, namelijk op 90%. Het merendeel van de ingevoerde zonnebloemolie werd direct of na verwerking opnieuw uitgevoerd, zo'n 15% bleef in 2021 in Nederland (CBS, 2022).

Oekraïne bleef in beide periodes het belangrijkste herkomstland voor zonnebloemolie, hoewel het aandeel in de totale Nederlandse import van dit product daalde van 85% in 2021 naar 74% in 2025. Op EU-niveau nam het belang van Oekraïne juist toe: het aandeel van Oekraïne in de totale EU-import van zonnebloemolie steeg tussen 2021 en 2024 van 87 naar 94% (Eurostat, 2025). Frankrijk nam in de eerste acht maanden van 2025 de tweede plaats in (zie figuur 9.3), met een importwaarde van 39 miljoen euro, terwijl het in die periode van 2021 nog op de achtste plaats stond.

Figuur 9.3 Invoer van zonnebloemolie, jan-aug 2025*

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

Cacaobereidingen aan kop in Nederlandse landbouwuitvoer naar Oekraïne

De Nederlandse landbouwuitvoer naar Oekraïne bestond in de eerste acht maanden van 2025 vooral uit door cacao en bereidingen, met een exportwaarde van 126 miljoen euro (zie tabel 9.4). Sierteelt stond met 39 miljoen euro op de tweede plaats, fruit met 31 miljoen euro op de derde plaats. In dezelfde periode van 2021 waren dit eveneens de drie belangrijkste productgroepen. Ondanks dat deze landbouwgoederen de Nederlandse landbouwuitvoer naar Oekraïne domineren, ging het merendeel van de export naar andere landen. Voor alle drie de productgroepen was Duitsland de belangrijkste afzetmarkt (zie hoofdstuk 4.3). België volgde voor cacao en bereidingen en fruit, terwijl het VK de tweede markt was voor sierteelt. Ten opzichte van andere afzetmarkten stond Oekraïne voor cacao en bereidingen op de 14e plaats, voor sierteelt op de 28e plaats en voor fruit op de 24e plaats.

Tabel 9.4 Top 5 landbouwproducten uitgevoerd naar Oekraïne

	Waarde (mln. euro)	Aandeel Oekraïne in totale Nederlandse importwaarde product (%)	Rangorde Oekraïne
jan-aug 2025*			
1 Cacaobereidingen	125,7	2	14
2 Sierteelt	38,6	1	28
3 Fruit	30,7	1	24
4 Zuivel en eieren	27,1	0	35
5 Oliehoudende zaden en vruchten	22,1	1	20
jan-aug 2021			
1 Cacaobereidingen	50,4	2	10
2 Sierteelt	41,6	1	24
3 Fruit	19,4	0	24
4 Zuivel en eieren	17,3	0	37
5 Overige voeding	13,8	0	35

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS.

9.4 Landbouwhandel met Rusland

Landbouwinvoer uit Rusland 4,5 keer kleiner dan in jan-aug 2021

In de eerste acht maanden van 2025 importeerde Nederland voor 1,4 miljard euro aan goederen uit Rusland. Hiervan betrof 46,5 miljoen euro landbouwgoederen (zie tabel 9.5). Het importaandeel van Rusland in de totale Nederlandse landbouwimport was in jan-aug 2025 0,1%, tegen 0,5% in jan-aug 2021. Hiermee was Rusland in rangorde de 83e leverancier van landbouwgoederen voor Nederland in 2025. Dat is 36 plaatsen lager dan in 2021. De krimp in invoerwaarde is met name te wijten aan een lagere invoerwaarde van overige primaire en secundaire landbouw. Denk hierbij aan houtpallets, sparhout en dennenhout. De import van hout of houtproducten uit Rusland is vanwege sanctiemaatregelen sinds april 2022 verboden (Europese Raad & Raad van de EU, 2025b; NVWA, 2022).

In jan-aug 2025 werd door Nederland voor 770,1 miljoen euro aan landbouwgoederen geëxporteerd naar Rusland (zie tabel 9.5). Dit is bijna een kwart meer dan in 2021. Er is vooral een hogere exportwaarde aan cacao bereidingen en fruit zichtbaar. Rusland speelt met een aandeel van 0,8% een bescheiden rol in de totale Nederlandse landbouwexport en staat op de 20e plaats van bestemmingen.

Tabel 9.5 NL handel met Rusland

	jan-aug 2021	jan-aug 2025*
Invoer		
NL landbouwimport uit Rusland (mln. euro)	208,6	46,5
Landbouwimport uit Rusland t.o.v. totale NL import uit Rusland	1,8%	3,2%
Landbouwimport uit Rusland t.o.v. totale NL landbouwimport	0,5%	0,1%
Rangorde Rusland in totale NL import	6	40
Rangorde Rusland in NL landbouwimport	47	83
Uitvoer		
NL landbouwuitvoer naar Rusland (mln. euro)	631,5	770,1
Landbouwuitvoer naar Rusland t.o.v. totale NL uitvoer naar Rusland	17,2%	46,4%
Landbouwuitvoer naar Rusland t.o.v. totale NL landbouwuitvoer	0,9%	0,8%
Rangorde Rusland in totale NL uitvoer	18	36
Rangorde Rusland in NL landbouwuitvoer	18	20

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS.

Vis belangrijkste landbouwimport uit Rusland in jan-aug 2025

In de eerste acht maanden van 2025 vormde vis de hoofdmoot, goed voor 95% van de landbouwimport uit Rusland (zie tabel 9.6). Rusland is onze 16e leverancier van vis. Voor de oorlog in Oekraïne bestond het Nederlandse landbouw importpakket uit Rusland vooral uit overige primaire en secundaire landbouw (zoals hout), vis en oliehoudende zaden. De lagere import van hout uit Rusland is een gevolg van geopolitieke spanningen en sancties.

Tabel 9.6 Top 5 landbouwproducten ingevoerd uit Rusland

	Waarde (mln euro)	Aandeel product in NL landbouw- import uit Rusland (%)	Rangorde Rusland
jan-aug 2025*			
1 Vis en zeevruchten	44,1	95	16
2 Bereidingen van groente en fruit	1,3	3	56
3 Oliehoudende zaden en vruchten	0,6	1	62
4 Koffie, thee, specerijen	0,3	1	69
5 Resten voedselindustrie, veevoer	0,1	0	61
jan-aug 2021			
1 Overige primaire en secundaire landbouw	106,2	51	10
2 Vis en zeevruchten	36,7	18	15
3 Oliehoudende zaden en vruchten	21,1	10	19
4 Natuurlijke vetten en oliën	13,8	7	32
5 Resten voedselindustrie, veevoer	11,6	6	19

* Voorlopige cijfers.

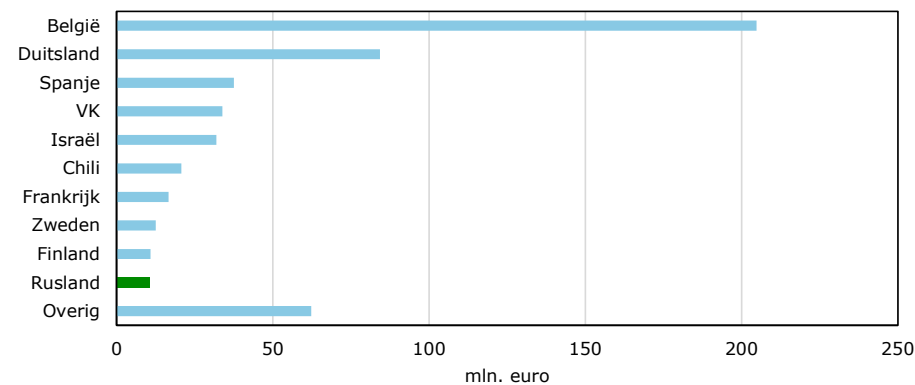
Bron: CBS.

Rusland belangrijker geworden als leverancier van meststoffen

Naast de primaire landbouwgoederen importeert Nederland ook landbouwgerelateerde goederen zoals kunstmest uit Rusland, circa 10,5 miljoen euro in de eerste acht maanden van 2025 (zie figuur 9.4). Dat is ruim een vijfde meer dan in dezelfde periode in 2021. Daarmee steeg Rusland een plaats op de ranglijst van belangrijkste herkomstlanden voor meststoffen. Met een aandeel van 2,0% in de totale Nederlandse import van meststoffen stond Rusland op een 10e plaats. In 2021 moest Rusland nog Polen en Egypte voor laten gaan.

Hoewel Rusland sinds de invasie in Oekraïne onderhevig is aan zware sancties, zijn er vaak uitzonderingen voor de levering van essentiële producten, zoals meststoffen. Meststoffen zijn strategisch belangrijk voor de wereldwijde voedselzekerheid. Inmiddels is het gebruik van Russische stikstofhoudende kunstmest in Europa flink gestegen. Dat er zoveel Russische kunstmest wordt gekocht, spekt de Russische oorlogskas en zorgt voor oneerlijke concurrentie met Europese kunstmestfabrikanten (Jackson, 2025). Op 12 juni 2025 nam de

Raad een verordening aan waarbij heffingen worden opgelegd op bepaalde meststoffen uit Rusland waarvoor nog geen extra douanerechten golden. Deze verordening trad uiterlijk op 1 juli 2025 in werking (Europese Raad & Raad van de EU, 2025c).

Figuur 9.4 Invoer van meststoffen, jan-aug 2025*
* Voorlopige cijfers
Bron: CBS.

Sierteelt nog steeds belangrijkste exportproduct, maar cacao in opmars
Sierteelt – waaronder chrysanten, rozen en lelies – is met 214,1 miljoen euro het grootste product in de Nederlandse landbouwexport naar Rusland in de eerste acht maanden van 2025 (zie tabel 9.7). Met een aandeel van 2,5% in de totale Nederlandse sierteeltexport staat Rusland op een 9e plaats als bestemming. Cacaobereidingen en fruit kenden in jan-aug 2025 een stevige opmars: voor beide productgroepen is de exportwaarde verviervoudigd ten opzichte van de eerste acht maanden in 2021. De export van fruit naar Rusland bestond in jan-aug 2025 onder andere uit avocado's, druiven, veenbessen, guaves en ananassen. De export van oliehoudende zaden en vruchten lag 93% lager, waardoor deze productgroep uit de top 5 verdween.

Tabel 9.7 Top 5 landbouwproducten uitgevoerd naar Rusland

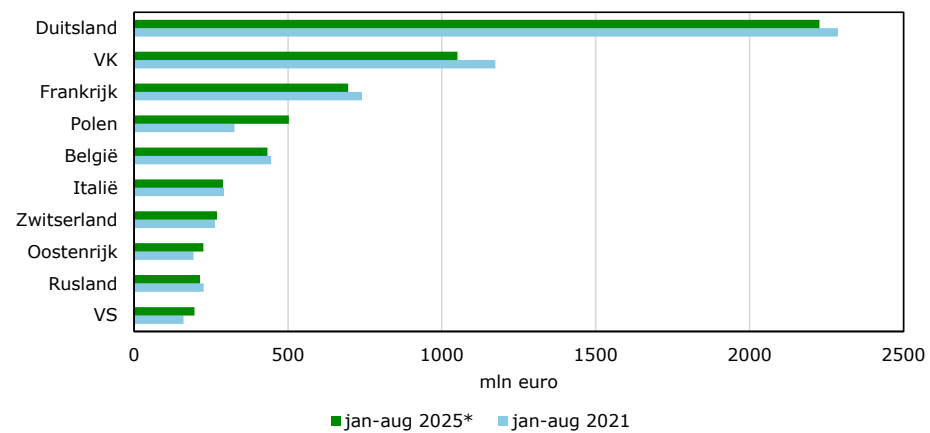
	Waarde (mln euro)	Aandeel product in NL landbouw- uitvoer uit Rusland (%)	Rangorde Rusland
jan-aug 2025*			
1 Sierteelt	214,1	28	9
2 Cacaobereidingen	175,1	23	10
3 Fruit	127,2	17	14
4 Overige primaire en secundaire landbouw	75,9	10	11
5 Overige voeding	42,5	6	22
jan-aug 2021			
1 Sierteelt	226,1	36	8
2 Oliehoudende zaden en vruchten	54,6	9	10
3 Overige primaire en secundaire landbouw	51,9	8	13
4 Cacaobereidingen	42,3	7	12
5 Bereidingen van graan, meel, melk	33,8	5	15

* Voorlopige cijfers.
Bron: CBS.

Rusland 9e bestemming voor sierteelt

Voor de oorlog in Oekraïne was sierteelt al het grootste exportproduct. Er is in de eerste acht maanden van 2025 wel een krimp in exportwaarde (-5%). Sinds 10 juli 2022 is een pakket sancties van kracht, gericht tegen Rusland. Het gaat om een verbod op de export van uitgangsmateriaal voor sierteelt (bijvoorbeeld bloembollen, vaste planten, boomkwekerijproducten en stekmateriaal) en een aantal houtsoorten (NVWA, 2022). Bijna 8% van de landbouwexport naar Rusland viel in de eerste acht maanden van 2021 onder de sancties die in maart of april 2022 in werking zijn getreden.

Oostenrijk heeft Rusland ingehaald als 8e bestemming voor sierteelt uit Nederland (zie figuur 9.5). Bedrijven in Nederland exporteerden 12,0 miljoen euro minder aan sierteelt naar Rusland in jan-aug 2025 vergeleken met jan-aug 2021. Bij de exportgroeiers valt Polen op. De Nederlandse export van sierteelt naar Polen nam toe met 177,0 miljoen euro, goed voor een stijging van 54,3%.

Figuur 9.5 Uitvoer van sierteelt, top 10 bestemmingen in jan-aug 2025*

* Voorlopige cijfers

Bron: CBS.

10

10 Uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector

10.1 Inleiding

Nederland is wereldwijd een belangrijke speler in de ontwikkeling, productie en export van plantaardig uitgangsmateriaal. Met uitgangsmateriaal worden alle plantvormen bedoeld die geen eindproduct vormen, zoals zaden, knollen, stekken en jonge planten. Dit materiaal is de basis voor de akkerbouw- en de tuinbouwproductie.

De uitgangsmaterialensector omvat zowel de vermeerdering en de productie van plantmateriaal, als de veredeling. Veredeling richt zich op het ontwikkelen van nieuwe rassen met hogere opbrengsten, betere geschiktheid voor bepaalde teeltomstandigheden en resistenties tegen ziekten en droogte. De sector is bovengemiddeld kennisintensief, gemiddeld wordt circa 15% van de omzet besteed aan onderzoek en ontwikkeling (R&D), oplopend tot ongeveer 30% bij groenteveredelaars (CBS, 2023; Louwaars et al., 2009).

De export van plantaardig uitgangsmateriaal groeide de afgelopen jaren sterk: sinds 2020 nam de exportwaarde met 31% toe tot bijna 5 miljard euro in 2024. De uitgangsmaterialen voor groentegewassen zijn met een aandeel van 45% de grootste exportcategorie, het overgrote deel wordt afgezet buiten de Europese Unie (EU). De importwaarde van groentezaden ligt aanzienlijk lager dan de exportwaarde. Traditionele leveranciers als Frankrijk en de VS blijven belangrijk, maar het aandeel van niet-EU-landen groeit: nieuwe handelsstromen komen onder meer uit Peru, Chili en Nieuw-Zeeland, en een steeds groter deel van de import is afkomstig uit landen met lage- en lagere-middeninkomens. Dit betreft voornamelijk de teelt van zaden die in Nederland zijn ontwikkeld. In landen met gunstige klimaatomstandigheden en lage ziektedruk, veelal op het zuidelijk halfrond, worden deze vermeerderd en na import in Nederland verwerkt en opgeschoond tot een eindproduct, waarbij veel waarde wordt toegevoegd.

Dit hoofdstuk richt zich hoofdzakelijk op uitgangsmateriaal voor groentegewassen. In paragraaf 10.2 wordt eerst de betekenis van hoogwaardig en resistent uitgangsmateriaal voor opbrengstzekerheid, voedselvoorziening en weerbare teeltsystemen toegelicht. Paragraaf 10.3 behandelt de organisatie van de sector, variërend van regionale concentraties tot de groeiende, kennisintensieve werkgelegenheid. Daarna volgen kennis en innovatie in paragraaf 10.4, en de rol van keuringsdiensten, regulering en intellectueel eigendom in paragraaf 10.5. Het hoofdstuk sluit af met de internationale handel in uitgangsmateriaal in paragraaf 10.6 en een nadere uitwerking van de handel in groentezaden in paragraaf 10.7.

10.2 Belang voor productiviteit, voedselzekerheid en weerbare teelt

Gezond uitgangsmateriaal draagt wereldwijd bij aan opbrengstzekerheid van voedselproductie. Door ziekte- en droogteresistente rassen beschikbaar te maken, neemt de betrouwbaarheid van oogsten toe en wordt de afhankelijkheid van chemische gewasbescherming verminderd. Veredeling biedt daarmee een toekomstgerichte aanpak om de risico's voor de wereldwijde landbouwproductie te verminderen en voedselzekerheid te bevorderen.

De ontwikkeling van nieuwe rassen sluit aan bij de duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties (Sustainable Development Goals). De sector voor uitgangsmaterialen draagt bij aan het terugdringen van honger (SDG 2), zet in op technologische innovatie (SDG 9) en ondersteunt de verantwoorde productie en consumptie van voedsel (SDG 12) (LVVN, 2025). De sector voor uitgangsmaterialen vormt zo een belangrijke schakel binnen bredere agrarische innovatie- en productieketens, maar is één van de factoren die bepalend zijn voor duurzame en veerkrachtige landbouwsystemen.

10.3 Structuur en werkgelegenheid

Brancheorganisatie Plantum vertegenwoordigt de Nederlandse sector voor uitgangsmaterialen en heeft ongeveer 300 aangesloten bedrijven (Plantum, 2025a). In totaal zijn ruim 200 bedrijven actief in het veredelen en introduceren van nieuwe rassen, terwijl bijna 7.000 ondernemingen zich professioneel bezighouden met de productie en afzet van zaden, knollen, stekken, bollen en jonge planten (LVVN, 2025). Deze bedrijven zijn geconcentreerd in een aantal regio's: Seed Valley in West-Friesland, het Westland, Noord-Limburg en het gebied rond Aalsmeer. In deze regio's komen gespecialiseerde kennis, teeltfaciliteiten en infrastructuur samen, wat nauwe samenwerking tussen bedrijven en onderzoeksinstituten mogelijk maakt.

De Nederlandse bedrijven die werkzaam zijn in de sector verschillen sterk in omvang. Grote bedrijven zoals Bejo Zaden, Enza Zaden en Rijk wereldwijd Zwaan, leveren een breed assortiment aan groenterassen. De kleinere meer gespecialiseerde spelers zoals De Groot en Slot, richten zich juist op één gewas (zoals uien) en hebben, in samenwerking met Bejo, een sterke positie binnen dit segment. Grote internationale bedrijven zoals Corteva, Bayer, Syngenta en BASF zijn ook in Nederland actief. Van de tien grootste groentezaadbedrijven ter wereld hebben er zeven de belangrijkste vestiging in Nederland. De internationale concurrentiekracht van de sector lijkt ook te zijn gebaseerd op een sterke glastuinbouwsector in Nederland (FD, 2024). Ondanks dat de Nederlandse en internationale bedrijven een aanmerkelijk deel van hun omzet aan R&D besteden (zie hieronder), worden ze wel geconfronteerd met toenemende complexiteit in de markt- en regelgeving. Bedrijven ervaren meer druk door internationale handelsbelemmeringen en regelgeving rond de grensoverschrijdende verplaatsing van zaden, terwijl mondiale Access and Benefit-Sharing (ABS)-systemen de toegang tot genetisch materiaal kunnen bemoeilijken (Ebert et al., 2023).¹⁶ Daarnaast wordt klimaatverandering door een groot deel van de sector genoemd als een van de meest urgente uitdagingen voor de komende jaren (ISF, 2024).

¹⁶ *Access and Benefit-Sharing* (ABS) verwijst naar de afspraken over het gebruik van genetische bronnen en de verdeling van voordelen tussen aanbieders en gebruikers. Sinds dit systeem is ingevoerd, is vrije toegang tot planten, dieren en micro-organismen niet langer

Plantum (2025b) schat dat de sector momenteel ruim 14.000 banen in Nederland biedt, waarvan een groot deel kennisintensief. Dat is een duidelijke groei in vergelijking met eerdere jaren: in 2010 werd het aantal werknemers nog geschat op tussen de 8.000 en 10.000 (Bakker et al., 2010), en in 2019 ongeveer 12.000 voltijdsbanen (Jukema et al., 2020).

10.4 Kennis en Innovatie

Nederlandse bedrijven in de sector voor uitgangsmaterialen investeren sterk in onderzoek en ontwikkeling, en werken daarbij ook intensief samen met verschillende kennisinstellingen. Gemiddeld wordt ongeveer 15% van de omzet besteed aan R&D, wat voor groenteveredelaars zelfs kan oplopen tot 30% (CBS, 2023; Louwaars et al., 2009). De veredeling en ontwikkeling van zaden wordt wereldwijd ondersteund vanuit lokale test- en ontwikkellocaties, terwijl de coördinatie en kennisontwikkeling nog in Nederland zijn geworteld.

De totale onderzoeks- en ontwikkelingskosten binnen de keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (T&U) zijn in recente jaren aanzienlijk gestegen (CBS, 2023). De uitgaven aan R&D stegen met 19%, van 825 miljoen euro in 2017 tot 980 miljoen euro in 2020. Deze stijging is daarmee groter dan de gemiddelde toename van 14% over dezelfde periode voor de andere sectoren in Nederland (CBS, 2023). Meer dan de helft van investeringen in de T&U keten is afkomstig van bedrijven die zich bezighouden met het veredelen en vermeerderen van zaden en jonge planten.

In deze R&D-activiteiten ontwikkelt de sector snellere en nauwkeurigere veredelingsmethoden, waaronder Nieuwe Genomische technieken (NGT), genotypische screening en DNA-markers. NGT is een verzamelnaam voor laboratoriummethoden die heel gericht het DNA van planten kunnen aanpassen, zoals CRISPR-Cas. In de EU wordt gewerkt aan een verordening waardoor NGT-gewassen met eigenschappen die ook via conventionele veredeling kunnen ontstaan niet meer onder de regelgeving voor Genetisch Gemodificeerde Organismen vallen (FD, 2025). Voor complexere, nieuw geïntroduceerde

vanzelfsprekend: gebruikers moeten vaak aan voorwaarden voldoen om materiaal te verkrijgen en de voordelen van het gebruik ervan delen.

eigenschappen blijft de strengere wetgeving voor genetisch gemodificeerde planten gelden. Met genotypische screening kunnen veredelaars genetisch materiaal analyseren, gewenste eigenschappen zoals ziekteresistentie sneller identificeren en deze dan doelgericht combineren in nieuwe rassen. DNA-markers fungeren daarbij als een genetische routekaart die zichtbaar maakt welke planten al over gewenste genen beschikken, zodat deze planten verder kunnen worden meegenomen in het veredelingsproces.

De opkomst van kunstmatige intelligentie biedt ook nieuwe mogelijkheden, bijvoorbeeld voor geautomatiseerde beeldanalyse (die tijdrovende visuele monitoring vervangt) en voor het ondersteunen van keuzes in verdelingsroutes, wat op termijn kan bijdragen aan een sneller en efficiënter verdelingsproces (Nieuwe Oogst, 2024). Daarnaast wordt gewerkt aan de verfijning van technieken zoals zaadcoating – een dun laagje rondom het zaad – dat helpt om zaadkieming te verbeteren en jonge planten kan beschermen tegen bodemgebonden ziektes of schimmels.

10.5 Keuringsdiensten, regulering en intellectueel eigendom

De keuringsdienst Naktuinbouw speelt een belangrijke rol in het ondersteunen en handhaven van de kwaliteit van het uitgangsmateriaal van groenten, bloemen en bomen, en daarmee in de internationale (export)positie die Nederland op dit gebied bekleedt. Ieder bedrijf dat in Nederland en de EU teeltmateriaal wil verhandelen, moet voldoen aan EU-voorschriften op het gebied van fytosanitaire eisen en kwaliteit. Naktuinbouw zorgt voor de controle op de uitvoer en het naleven van deze wetgeving. Er zijn daarnaast keuringsdiensten voor bloembollen (BKD) en voor landbouwgewassen zoals aardappelen, granen en grassen (NAK).

¹⁷ De EU kent twee beschermingsvormen voor intellectueel eigendom in de plantenveredeling die elkaar raken, maar verschillend functioneren: het kwekersrecht en het octrooirecht. Het octrooirecht beschermt nieuwe technische vindingen of methoden en vereist een licentie wanneer een andere veredelaar deze innovaties wil gebruiken in zijn eigen verdelingsprogramma. Dit in tegenstelling tot het kwekersrecht, waar het een veredelaar vrij

De Raad voor Plantenrassen verleent nationaal kwekersrecht, de intellectuele eigendomsbescherming die specifiek geldt voor nieuwe plantenrassen. Het kwekersrecht biedt de ontwikkelaar gedurende een vaste periode het exclusieve commerciële gebruik, terwijl het dankzij de kwekersvrijstelling toegestaan blijft dat andere veredelaars met dat ras, zonder toestemming nodig te hebben van de eigenaar ervan, verder kruisen en nieuwe rassen ontwikkelen.¹⁷

Onderzoekers wijzen erop dat er een balans nodig is tussen bescherming van investeringen enerzijds en het behoud van toegang tot genetisch materiaal voor verdere veredeling anderzijds (Lukasiewicz et al., 2024). Voor verlening van het kwekersrecht toetst de Raad of rassen onderscheidbaar, homogeen en bestendig zijn (de zogenaamde DUS-criteria). Daarnaast kan de Raad rassen toelaten tot het handelsverkeer, instandhouders aanwijzen en de officiële rasnaam vaststellen.

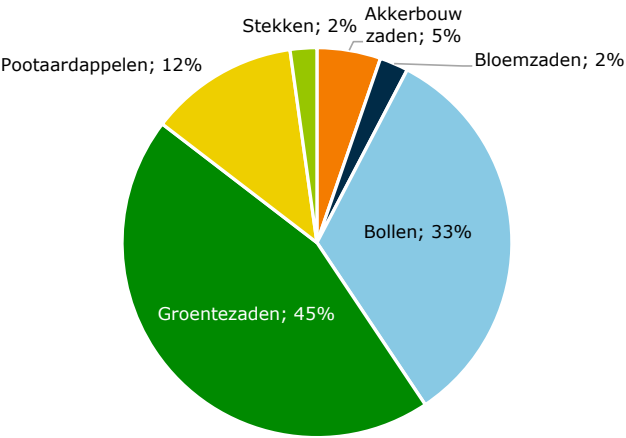
Op Europees niveau wordt de bescherming van plantenrassen geharmoniseerd door het Community Plant Variety Office (CPVO), dat EU-breed kwekersrecht verleent. Het CPVO investeert in de modernisering van beoordelingsmethoden, onder meer via digitalisering van referentiedatabases en toepassing van biomoleculaire technieken, met als doel een snellere en meer eenduidige beoordeling en registratie van nieuwe rassen (CPVO, 2022).

10.6 Handel in uitgangsmateriaal

De internationale handelspositie van Nederland in uitgangsmateriaal blijft zich sterk ontwikkelen. In 2024 bedroeg de totale exportwaarde van plantaardig uitgangsmateriaal ruim 5 miljard euro, een nominale groei van 31% ten opzichte van 2020 (3,8 miljard euro) en ruim een verdrievoudiging ten opzichte van 2000, toen de exportwaarde nog 1,3 miljard euro bedroeg. Deze ontwikkeling onderstreept zowel de commerciële betekenis als de technologische

staat om innovaties van anderen te gebruiken om nog betere rassen op de markt te brengen. Tegen deze achtergrond erkent het *International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture* (ITPGRFA) de *Farmers' Rights* en vraagt het landen deze in nationale wetgeving te borgen, waaronder het recht om oogstzaden te bewaren, gebruiken, uitwisselen en verkopen. Zie: <https://faolex.fao.org/treaty/docs/tre000005E.pdf>

en logistieke positie van Nederland binnen mondiale ketens voor uitgangsmateriaal.

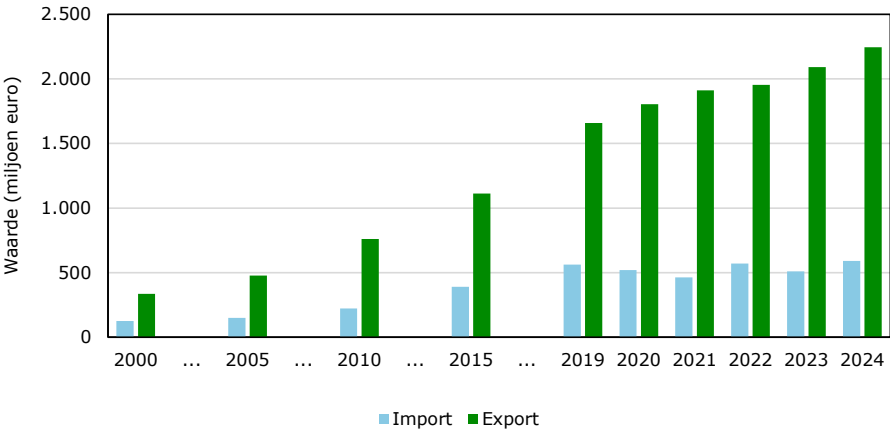
Figuur 10.1 Nederlandse export van uitgangsmateriaal per categorie (% totale waarde), 2020-2024
Bron: CBS.

Voor de periode 2020-2024 bestaat de export voornamelijk uit drie productgroepen: groentezaden (45%), bloembollen en aanverwante knol- en bolgewassen (34%) en pootaardappelen (12%). De categorie bloembollen omvat bollen, knollen, knolwortels, kronen en wortelstokken, zowel in rust als in groei of bloei. Tot akkerbouwzaden worden onder meer zaaigoed voor voedergewassen, kruidachtige planten en raaigrassen gerekend.

10.7 Handel in groentezaden

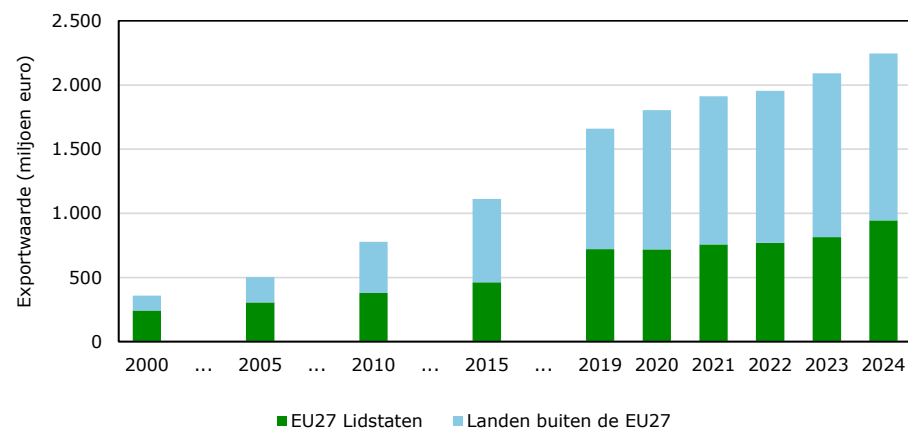
De export van groentezaden laat een voortdurende groei in waarde zien. In 2000 bedroeg de exportwaarde 337 miljoen euro; in 2010 was dit 760 miljoen euro, in 2020 1,8 miljard euro en in 2024 2,25 miljard euro. De importwaarde

van groentezaden ligt gedurende deze gehele periode op ongeveer een derde van de exportwaarde en bedroeg in 2024 592 miljoen euro.

Figuur 10.2 Import- en exportwaarde groentezaden Nederland (miljoen euro), 2000-2024
Bron: CBS; COMTRADE (2025); ECB (2025).

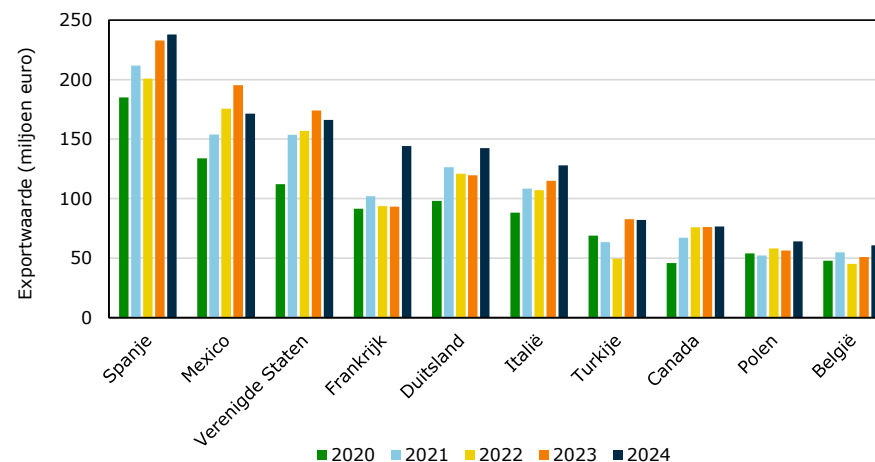
Nederland exporteert groentezaden vooral naar landen buiten de Europese Unie. In 2024 werd 58% van de export buiten de EU afgezet. Dit aandeel beweegt sinds 2020 rond de 60%. In de periode 2000-2005 werd nog een groter deel binnen de EU verhandeld (56-63%), maar dit aandeel is sindsdien gedaald en vervolgens gestabiliseerd rond de 40%. Sinds 2000 is het aandeel van de Nederlandse export van groentezaden met bestemming Noord-Amerika (met name de Verenigde Staten, Mexico en Canada) sterk toegenomen, van 5% in 2000 naar 19% in 2024.

Figuur 10.3 Exportwaarde groentezaden Nederland naar regio (miljoen euro), 2000-2024

Bron: CBS; UN Comtrade (2025); ECB (2025).

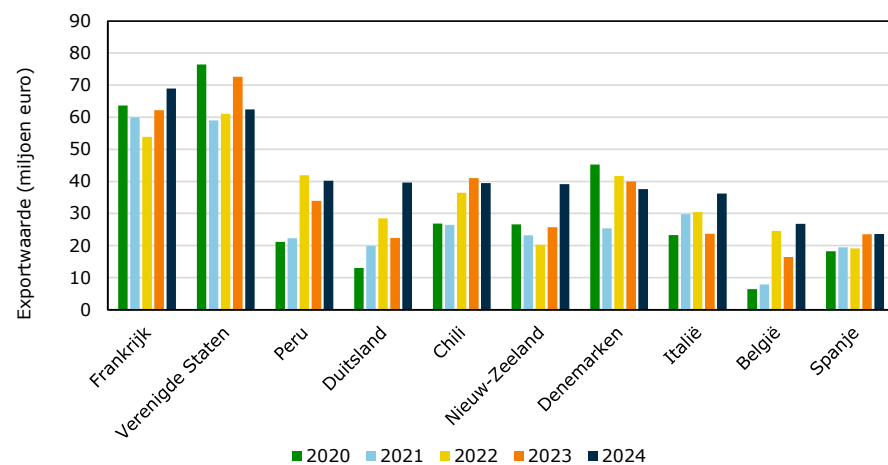
De belangrijkste exportbestemmingen naar waarde gemeten zijn landen met omvangrijke en gespecialiseerde groente- en glastuinbouwsectoren. Spanje geldt naast Nederland als grote producent van vruchtgroenten zoals tomaat, paprika en komkommer. In de VS is de productie sterk geconcentreerd in Californië. Mexico is wereldwijd de grootste exporteur van tomaten en levert vooral aan de VS. Zoals hierboven genoemd, is de Nederlandse export van groentezaden naar Mexico in de laatste jaren sterk gestegen, mede dankzij handelsliberalisering tussen de EU en Mexico, al is in 2024 een lichte daling zichtbaar. Duitsland vormt een relatief beperkte afzetmarkt, met 6 tot 7% van de totale export van groentezaad. Hoewel Nederland bijna 160 landen bedient, gaat ruim de helft van alle export van groentezaad naar de tien grootste bestemmingen.

Figuur 10.4 Belangrijkste bestemmingen (in waarde) van de Nederlandse export van groentezaden

Bron: CBS.

De import van groentezaden komt van oudsher vooral uit Frankrijk en de VS. De herkomst is echter aan het verbreden, met een toenemend aandeel uit Peru, Chili en Nieuw-Zeeland. In 2000 was nog 43% van de import afkomstig uit landen die nu tot de EU-27 behoren; in 2024 was dit gedaald tot 39%. Tegelijkertijd komt een steeds groter deel uit lage- en lagere-middeninkomenslanden: hun aandeel in de Nederlandse import van groentezaad steeg in dezelfde periode van 1% tot 7%. Deze verschuiving weerspiegelt niet alleen het globaliserende karakter van veredelings- en vermeerderingsketens maar ook strategische keuzes van bedrijven om risico's, gekoppeld aan bijvoorbeeld klimaatverandering, te spreiden. Dit heeft geleid tot meer productie- en vermeerderingslocaties buiten Europa. De import van groentezaden komt uit ongeveer 140 verschillende landen. Dit betreft vrijwel altijd zaad in bulk van in Nederland ontwikkelde rassen, dat na import wordt bewerkt (schonen, sorteren, pilleren, coaten, etc.) en verpakt voor de eindgebruiker.

Figuur 10.5 Belangrijkste herkomstlanden van de Nederlandse import van groentezaden
Bron: CBS.

Literatuur en websites

Hoofdstuk 2 De Nederlandse handel in landbouwgoederen

CBS (2021, 15 februari). Avocado-import groeit met 19 procent in 2020.

Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/07/avocado-import-groeit-met-19-procent-in-2020>

CBS (2025, 11 november). Inflatie daalt naar 3,1 procent in oktober. Den

Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd via

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/46/inflatie-daalt-naar-3-1-procent-in-oktober>

Prenen, L. en Voncken, R. (2025). Nederlandse verdiensten aan de export. In

S. Creemers, J. Rooyakkers en R. Voncken (Reds.), Nederland Handelsland:

Export, import & investeringen. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hoofdstuk 3 Bestemming en herkomst van de Nederlandse handel in landbouwgoederen

CBS (2023a, 28 september). Nederland grootste importeur van soja, palmolie

en cacao van de EU. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de

Statistiek. Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/39/nederland-grootste-importeur-van-soja-palmolie-en-cacao-van-de-eu>

CBS (2023b, 27 oktober). Import uit China afgenomen in 2023, export

toegenomen. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/43/import-uit-china-afgenomen-in-2023-export-toegenomen>

CBS (2024a, 1 augustus). Invoerwaarde cacao bijna twee keer zo hoog als een

jaar eerder. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/31/invoerwaarde-cacao-bijna-twee-keer-zo-hoog-als-een-jaar-eerder>

CBS (2024b, 28 maart). Nederland grootste bierexporteur van de EU, België

grootste frietexporteur. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de

Statistiek. Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/13/nederland-grootste-bierexporteur-van-de-eu-belgie-grootste-frietexporteur>

CBS (2025, 15 september). Groei goederenhandel met VS eerste helft 2025.

Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/38/groei-goederenhandel-met-vs-eerste-helft-2025>

Europese Commissie (2025, 21 augustus). EU and US publish Joint Statement

on transatlantic trade and investment. Press release. Brussel: Europese

Commissie. Geraadpleegd via

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1973

Jukema, G., Ramaekers, P. en Berkhout, P. (2023). De Nederlandse agrarische

sector in internationaal verband – editie 2023.

Wageningen/Heerlen/Den Haag: Wageningen Economic Research en

Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jukema, G., Ramaekers, P. en Woltjer, J. (2025). De Nederlandse agrarische

sector in internationaal verband – editie 2025.

Wageningen/Heerlen/Den Haag: Wageningen Economic Research en

Centraal Bureau voor de Statistiek.

NOS (2025, 16 december). China verlaagt importheffingen op varkensvlees uit EU, kort na forse verhoging. Geraadpleegd via <https://nos.nl/artikel/2594853-china-verlaagt-importheffingen-op-varkensvlees-uit-eu-kort-na-forse-verhoging>

Hoofdstuk 4 De handel uitgesplitst naar productgroepen

CBS (2021, 15 februari). Avocado-import groeit met 19 procent in 2020. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/07/avocado-import-groeit-met-19-procent-in-2020>

DFG (2024, 9 januari). Opening Packed At Source Africa (PASA) faciliteit draagt bij aan het vergroten van efficiency en duurzaamheid in de bloemensector. Geraadpleegd via <https://dfg.nl/nl/nieuws/opening-packed-at-source-africa-pasa/>

FAO (2025, november 2025). Food outlook: oilcrops. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. Geraadpleegd via <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a815f7e5-f07c-4c72-bdaa-f6a9986f1c08/content>

HBS (2025). Bond van Handelaren in- en Bewerkers van Slachtproducten. Geraadpleegd via <https://www.hbs-natuurdarmen.nl>

ICCO (2025). Cacao market report, Oktober 2025. Geraadpleegd via <https://www.icco.org/>

Jukema, G., Ramaekers, P. en Berkhout, P. (2022). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2022. Wageningen/Heerlen/Den Haag: Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jukema, G., Ramaekers, P. en Woltjer, J. (2025). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2025. Wageningen/Heerlen/Den Haag: Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

FD (2025, november). Europese dranken onder druk: exportprijzen naar de VS dalen fors. Geraadpleegd via <https://fd.nl/economie/1578518/europese-dranken-onder-druk-exportprijzen-naar-de-vs-dalen-fors>

FD (2025, maart). Chocogurk, discodip, nasi goreng-paasei: waarom er elk jaar wéér nieuwe chocoladesmaken in de schappen liggen. Geraadpleegd via <https://fd.nl/bedrijfsleven/1547367/chocogurk-discodip-nasi-goreng-paasei-waarom-er-elk-jaar-weer-nieuwe-chocoladesmaken-in-de-schappen-liggen>

Nieuwe Oogst (2025, 1 juli). EU en Oekraïne sluiten nieuwe handelsovereenkomst over landbouw. Geraadpleegd via <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/>

NOS (2025, 16 december). China verlaagt importheffingen op varkensvlees uit EU, kort na forse verhoging. Geraadpleegd via <https://nos.nl/artikel/2594853-china-verlaagt-importheffingen-op-varkensvlees-uit-eu-kort-na-forse-verhoging>

NOS (2025, 17 juni). RIVM na accijnsverhoging tabak: 'Inkoop uit buitenland nam fors toe. Geraadpleegd via <https://nos.nl/artikel/2571489-rivm-na-accijnsverhoging-tabak-inkoop-uit-buitenland-nam-fors-toe>

Peeze (2025, 24 november). Ontwikkelingen op de wereldmarkt van koffie – update. Geraadpleegd via <https://peeze.nl/ontwikkelingen-op-de-wereldmarkt-van-koffie/>

RVO (2025a, 10 juni). Van cacaoschil tot kans: circulair ondernemen in Ivoorkust. Geraadpleegd via <https://www.rvo.nl/praktijkverhalen/circulair-ondernemen-ivoorkust>

RVO (2025b). Statistieken marktinformatie. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd via <https://www.rvo.nl/onderwerpen/marktinformatie/statistieken#runderen>

RVO (2025c). Statistieken marktinformatie. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd via <https://www.rvo.nl/onderwerpen/marktinformatie/statistieken#varkens>

RVO (2025d). Statistieken marktinformatie. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd via <https://www.rvo.nl/onderwerpen/marktinformatie/statistieken#runderen>

Verbiesen, M. (2022, 12 mei). Tweede Kamer tegen aardgasverbod sierteelt. Nieuwe Oogst. Geraadpleegd via <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/05/12/tweede-kamer-tegen-aardgasverbod-sierteelt>

VSK (2025, 14 november). Tabakssmokkel naar nieuw hoogtepunt. Geraadpleegd via <https://www.vsk-tabak.nl/nieuws/tabakssmokkel-naar-nieuw-hoogtepunt>

WSER (2025). Inkomensraming: Wat verdienen boeren en tuinders in 2025. Wageningen: Wageningen Social & Economic Research. Geraadpleegd via <https://www.wur.nl/nl/nieuws/inkomensraming-wat-verdienden-boeren-en-tuinders-2025>

Hoofdstuk 5 De handel in landbouwgerelateerde goederen

Bregman, C. (2024). Bedekte teelten: meer variatie in gewassen, constructies en bouwlocaties. Hoofdstuk 9 van G.D. Jukema, P. Ramaekers en P. Berkhout (2024). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2024. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2023, 14 april). Exportwaarde kunstmest 57 procent hoger in 2022. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/15/exportwaarde-kunstmest-57-procent-hoger-in-2022>

Hoofdstuk 6 Prijs en volume

AD (2025, 15 november). Rundvlees wordt opnieuw fors duurder, reden? Boeren verdwijnen door stikstofregels. Algemeen Dagblad. Geraadpleegd op 3 december 2025. <https://www.ad.nl/binnenland/rundvlees-wordt-opnieuw-fors-duurder-reden-boeren-verdwijnen-door-stikstofregels~a24adf86/>

AGF (2025, 15 januari). Groei in handel groenten en fruit in 2024, maar zorgwekkende daling consumptie in Nederland. Aardappelen, groenten en fruit. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://www.agf.nl/article/9694977/groei-in-handel-groenten-en-fruit-in-2024-maar-zorgwekkende-daling-consumptie-in-nederland/>

Bouwmeester, R. (2025, 17 januari). Nederland exporteert minder vlees in 2024. Varkens. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://www.varkens.nl/nieuws/2025/01/17/nederland-exporteert-minder-vlees-in-2024>

Buech, J. en Schreijen, S. (2025, 23 september). Einde prijsstijging chocolade in zicht. Rabobank. Geraadpleegd op 27 oktober 2025. <https://www.rabobank.nl/kennis/d011498716-einde-prijsstijging-chocolade-in-zicht>

CBS (2023a, 10 januari). Inflatie 10 procent in 2022. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/02/inflatie-10-procent-in-2022>

CBS (2023b, 5 april). Prijs van eieren stijgt niet alleen in Nederland. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/14/prijs-van-eieren-stijgt-niet-alleen-in-nederland>

CBS (2025). Consumentenprijzen; prijsindex 2015=100 [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 15 juli 2025. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/83131NED/table?ts=1714723265892>

Duijkers, R. (2023, 4 april). Vlees in 2022 ruim 13 procent duurder. Vlees Magazine. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://vleesmagazine.nl/artikelen/vlees-in-2022-ruim-13-procent-duurder>

Elemans, C. (2025, 13 oktober). Wat houdt de vleesverwerkende industrie bezig? ING. Geraadpleegd op 22 oktober 2025. <https://assets.ing.com/m/17024ce619edeeb1/original/F-F-Food-Vleesverwerkende-industrie.pdf>

FAO (2016, 7 januari). FAO food price index drops in December. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Geraadpleegd op 1 december 2025. <https://www.fao.org/newsroom/detail/FAO-food-price-index-drops-in-December/en>

FD (2025, 10 maart). Cacaoprijs daalt hard door beter weer in West-Afrika. Financieel Dagblad. Geraadpleegd op 22 oktober 2025. <https://fd.nl/economie/1548197/cacaoprijs-daalt-door-verbeterde-weersomstandigheden-in-west-afrika>

Hiddink, J. (2024, 12 januari). Minder groente en fruit verhandeld in 2023, wel meer omzet. Nieuwe Oogst. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2024/01/12/minder-groente-en-fruit-verhandeld-in-2023-wel-meer-omzet>

Jukema, G., Ramaekers, P. en Woltjer, J. (2025). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2025. Wageningen Social & Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

McDonald, O. (2025, 19 oktober). Chocolade blijft duur en drijft prijzen sinterklaassnoepgoed op. Financieel Dagblad. Geraadpleegd op 22 oktober 2025. <https://fd.nl/bedrijfsleven/1573976/chocolade-blijft-duur-stuwt-de-prijzen-van-sinterklaassnoepgoed>

MVO (2025, 16 april). Handel in 2024: hoe geopolitiek en verschuivende markten het jaar bepaalden. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://mvo.nl/handel-in-2024-hoe-geopolitiek-en-verschuivende-markten-het-jaar-bepaalden>

NOS (2022, 10 januari). Bloemen en planten flink duurder, met dank aan het gas. NOS. Geraadpleegd op 22 oktober 2022. <https://nos.nl/artikel/2412559-bloemen-en-planten-flink-duurder-met-dank-aan-het-gas>

Rooyakkers, J. en Creemers, S. (2025). Volume- en prijsontwikkelingen goederenhandel. In S. Creemers & R. Voncken (Reds.), Internationaliseringsmonitor 2025 2e editie. Centraal Bureau voor de Statistiek.

VGB (2025a, 15 juli). Bloemen- en plantenexport eerste halfjaar 2025 bijna 3% gegroeid. Vereniging van Groothandelaren in Bloemkwekerijproducten. Geraadpleegd op 22 oktober 2022. <https://www.vgb.nl/nieuws/bloemen-en-plantenexport-eerste-halfjaar-2025-bijna-3-gegroeid/>

VGB (2025b, 21 januari). Export bloemen en planten realiseert 7,1 miljard euro in 2024. Vereniging van Groothandelaren in Bloemkwekerijproducten. Geraadpleegd op 22 oktober 2025. <https://www.vgb.nl/nieuws/export-bloemen-en-planten-realiseert-7-1-miljard-euro-in-2024/>

Wageningen Social & Economic Research (2021, 6 mei). Uitzonderlijk goed eerste kwartaal op de veiling voor de sierteelt. Wageningen Social & Economic Research. Geraadpleegd op 3 december 2025. <https://agrimatie.nl/NieuwsDetail.aspx?subpubID=2291&itemid=7704>

ZuivelNL (2025a, 29 juli). Zuivel in Cijfers 2024 gepubliceerd. ZuivelNL. Geraadpleegd op 3 november 2025. <https://www.zuivelnl.org/nieuws/zuivel-in-cijfers-2024-gepubliceerd>

ZuivelNL (2025b, 2 oktober). Wereldzuivelhandel actueel. Januari – juni 2025. ZuivelNL. Geraadpleegd op 22 oktober 2025. <https://zuivel-nl.files.svdcdn.com/production/images/Marktinformatie-en-Export/Wereldzuivelhandel-actueel-202506.pdf?dm=1759399553>

Hoofdstuk 7 Het EU-handelsbeleid

Europese Commissie (2025a). Monitoring EU agri-food trade developments in 2024. Brussel: Europese Commissie, DG Agriculture and Rural Development. Geraadpleegd via https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/8e6be7cf-e1d2-48fd-9114-90c448e09643_en?filename=monitoring-agri-food-trade_dec2024_en.pdf

Europese Commissie (2025b). Negotiations and agreements. EU trade relationships by country/region. Geraadpleegd op 5 december via https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_en

Europese Commissie (2025c). Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation and enforcement of EU trade policy. Brussel/Straatsburg: Europese Commissie. Geraadpleegd via <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025DC0920>

Europese Commissie (2025d). Sustainable development in EU trade agreements. Geraadpleegd op 9 december via https://policy.trade.ec.europa.eu/development-and-sustainability/sustainable-development/sustainable-development-eu-trade-agreements_en

Europese Commissie (2025e, 21 augustus). Joint Statement on a United States-European Union framework on an agreement on reciprocal, fair and balanced trade. Geraadpleegd via https://policy.trade.ec.europa.eu/news/joint-statement-united-states-european-union-framework-agreement-reciprocal-fair-and-balanced-trade-2025-08-21_en

Eurostat (2025a). Performance of the agricultural sector. Geraadpleegd op 5 december via https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Performance_of_the_agricultural_sector

Eurostat (2025b). International trade in goods – Database. Geraadpleegd op 21 november via <https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/database>

Ferrari, E., Elleby, C., De Jong, B., M'barek, R. en Perez Dominguez, I. (2024). Cumulative economic impact of upcoming trade agreements on EU agriculture. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Geraadpleegd via <https://dx.doi.org/10.2760/54976>

Haniotis, T. (2025). Global challenges and the EU's shifting agri-trade goalposts. Studies in Agricultural Economics. Geraadpleegd via <https://doi.org/10.7896/j.3200>

Havlík, P., Meijl, H. van, Krisztin, T., Müller, M., Berkum, S. van, Fellmann, T., Gocht, A., Guyomard, H., Haniotis, T., Matthews, A., Sckokai, P., Stepanyan, D., Witzke, P., Balázs, K. en Bos, D. (2025). Sustainable agricultural sector: A key component of EU economic prosperity and security – An economic modellers' perspective. A joint perspective paper by Horizon Europe projects ACT4CAP27, BrightSpace and LAMASUS. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16413131>

Harrison, J., Barbu, M., Campling, L., Richardson, B. en Smith, A. (2019). Governing Labour Standards through Free Trade Agreements: Limits of the European Union's Trade and Sustainable Development Chapters. Journal of Common Market Studies, 57(2), 260–277. Geraadpleegd via <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12715>

Lamy, P., et al. (2024). Towards a more inclusive, sustainable, and cooperative EU agricultural trade: Lessons from practice. Europe Jacques Delors, UNEP en UKRI GCRF TRADE Hub. Geraadpleegd via https://europejacquesdelors.cdn.prismic.io/europejacquesdelors/Zk8Eciol0Zci9YVj_20240523_THTowardsamoreinclusiveagriculturaltrade_03.pdf

Matthews, A. (2022). Implications of the European Green Deal for agri-food trade with developing countries. Brussels: European Landowners' Organization. Geraadpleegd via https://europeanlandowners.org/wp-content/uploads/2023/09/Matthews_ELO_paper_23_May_2022_1.pdf

OECD (2025). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025: Making the Most of the Trade and Environment Nexus in Agriculture. Paris: OECD Publishing. Geraadpleegd via <https://doi.org/10.1787/a80ac398-en>

Schreurs, J. (2025, 8 september). Landbouw pion in internationale handelsspanningen. Amsterdam: ABN AMRO. Geraadpleegd op 5 december via <https://assets.abnamro.com/api/public/content/landbouw-pion-in-internationale-handelsspanningen.pdf>

Tidjani, F., Selten, M. en Galen, M. van (2025). The EU food and drink industry: a competitiveness analysis. Wageningen: Wageningen Social & Economic Research, Report 2025-035.

UN Comtrade (2025). UN Comtrade database. Geraadpleegd op 4 december via <http://comtrade.un.org/>

USDA (2025). 2024 United States Agricultural Export Yearbook. Washington, D.C.: United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. Geraadpleegd via <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2025-05/2024-Final.pdf>

Hoofdstuk 8 Nederlandse landbouwhandel met Aziatische landen

ASEAN (2025a, 26 oktober). Forging a New Era: Timor-Leste Admitted into ASEAN. ASEAN Main Portal. Association of South-East Asian Nations. Geraadpleegd via <https://asean.org/forging-a-new-era-timor-leste-admitted-into-asean/>

ASEAN (2025b). Statistical Highlights 2025. ASEAN Stats. Association of South-East Asian Nations. Geraadpleegd via <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2025/11/ASH2025v251112.pdf>

ASEAN (2024, december) ASEAN Key Figures 2024. ASEAN Stats. Association of South-East Asian Nations. Geraadpleegd via <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2024/12/AKF2024.v1.pdf>

Blake, H. (2024). South East Asia Red Meat Market Size, Share & Growth Analysis By [2033]. Deep Market Insights. Geraadpleegd via <https://deepmarketinsights.com/vista/insights/red-meat-market/south-east-asia>

Clark, D. (2025, 19 november). ASEAN: total population by country 2020-2030. Statista. Geraadpleegd via https://www.statista.com/statistics/796222/total-population-of-the-asean-countries/?srsltid=AfmBOorTCjJwH9LUj_UAgQpJhpsqenDyw6y5IEoeBSEkVZBHecWrMPX6

EC (2025, 23 september). EU and Indonesia conclude negotiations on free trade agreement. Press Release. Brussel: Europese Commissie. Geraadpleegd via https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2168

EU-SME (2025, update augustus 2025). China's Anti-Subsidy Investigation into EU Dairy | EU SME Centre: China Market Research, Training, Advice | Get Ready for China. EU-SME Centre. Geraadpleegd via <https://www.eusmecentre.org.cn/publications/china-launches-an-anti-subsidy-investigation-into-dairy-imports-from-the-european-union/>

Gu & Bergin (2025, 5 september). China Hits EU Pork With Initial Duties Up to 62% After Probe. Bloomberg. Geraadpleegd via <https://www.bloomberg.com/news/articles/2025-09-05/china-imposes-temporary-duties-on-eu-pork-following-probe>

Huijgen, C. (2023). China schaal op. Trouw. De Verdieping: verhalen. Geraadpleegd via <https://verhalen.trouw.nl/china-schaalt-op/>

IMF (2025). World Economic Outlook - All Issues [Dataset]. Washington: International Monetary Fund. Geraadpleegd op 6 november 2025. <https://www.imf.org/en/publications/weo>

Jukema, G., Ramaekers P. en Woltjer, J. (2025). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2025. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Social & Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lecluyse, L. (2024, 19 januari). 1 op de 6 mensen leeft in conflictsituatie, geweld in Myanmar spant de kroon. VRT Nieuws. Geraadpleegd via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/01/19/oorlog-overal-ter-wereld/>

NOS (2025, 16 december). China verlaagt importheffingen op varkensvlees uit EU, kort na forse verhoging. Geraadpleegd via <https://nos.nl/artikel/2594853-china-verlaagt-importheffingen-op-varkensvlees-uit-eu-kort-na-forse-verhoging>

Pescatori en Srinivasan (2025, 16 oktober). Asia's Economic Growth Is Weathering Tariffs and Uncertainty. Washington: International Monetary Fund. Geraadpleegd via <https://www.imf.org/en/blogs/articles/2025/10/16/asias-economic-growth-is-weathering-tariffs-and-uncertainty>

RVO (2024, 26 november). De Associatie van Zuidoost-Aziatische Naties (ASEAN). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd via <https://www.rvo.nl/onderwerpen/landen-en-gebieden/zuidoost-azie/associatie-zuidoost-aziatische-naties>

Tulli (2025). List of countries in International Trade Statistics in 2025. Douane Finland. Geraadpleegd via <https://tilastot.tulli.fi/en/nomenclatures-and-classifications/list-of-countries-and-regions/countries-2025>

Tinbergen, J. (1963). Shaping the world economy. Thunderbird International Business Review, 5(1), 27–30.

WEF (2025, 1 december). ASEAN will drive global growth. Here's how to unleash it. Davos: World Economic Forum. Geraadpleegd via <https://www.weforum.org/stories/2025/12/asean-global-growth-digital-economy-wef/>

Wijnands, J., van der Meulen, B. & Poppe, K. (2006). Competitiveness of the European Food Industry. An economic and legal assessment. Wageningen: Landbouw Economisch Instituut.

WTO (2024, 25 september). WTO | 2024 News items - EU initiates dispute complaint against Chinese anti-subsidy investigation on EU dairy. Genève: World Trade Organisation. Geraadpleegd via https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/ds628rfc_25sep24_e.htm

Hoofdstuk 9 Handel met Oekraïne en Rusland

Braun, K. (2025, 24 april). Ukraine's once-booming grain industry teetering on being a war casualty. Reuters. Geraadpleegd via <https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraines-once-booming-grain-industry-teetering-being-war-casualty-braun-2025-04-23/>

CBS (2022, 6 april). 84 procent van ingevoerde zonnebloemolie in 2021 kwam uit Oekraïne. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 6 november 2025. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/14/84-procent-van-ingevoerde-zonnebloemolie-in-2021-kwam-uit-oekraïne>

CBS (2025, 11 juni). Import uit Oekraïne stijgt weer richting vooroorlogs niveau. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 1 december 2025. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/24/import-uit-oekraïne-stijgt-weer-richting-vooroorlogs-niveau>

Creemers, S., Ramaekers, P., Visser, C. en Wong, K.F. (2023). Hoofdstuk 8 Handel met Oekraïne en Rusland. In G. D. Jukema, P. Ramaekers & P. Berkhout (Reds.), De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2023. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

Europese Raad & Raad van de EU (2025a, 23 oktober). Hoe de Russische invasie in Oekraïne de wereldwijde voedselcrisis verergert. Geraadpleegd op 6 november 2025. Geraadpleegd via <https://www.consilium.europa.eu/nl/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis/>

Europese Raad & Raad van de EU (2025b, 23 oktober). De EU-sancties tegen Rusland uitgelegd. Geraadpleegd op 6 november 2025.
<https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/sanctions-against-russia-explained/>

Europese Raad & Raad van de EU (2025c, 12 juni). Handel: EU neemt nieuwe douanerechten aan op Russische en Belarussische landbouwproducten en meststoffen. Geraadpleegd op 6 november 2025.
<https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2025/06/12/trade-eu-adopts-new-tariffs-on-russian-and-belarusian-agricultural-goods-and-fertilisers/>

Eurostat (2025). EU trade with Ukraine - latest developments. Geraadpleegd via
[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU trade with Ukraine - latest developments](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments)

FAO (2025). Monthly price update. Oilseeds, Oils and Meals, No. 196. Geraadpleegd via
<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/b94c2832-d631-4098-914d-037a892cefdf/content>

Glauben, T., Svanidze, M., Götz, L., Prehn, S., Jaghdani, T.J., Duric, I. en Kuhn, L. (2022). The War in Ukraine, Agricultural Trade and Risks to Global Food Security. *Intereconomics*, 57(3), 157-163.

Jackson, E. (2025, 8 maart). Kabinet lobbyt voor Nederlandse vervanger van Russische kunstmest. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 6 november 2025.
<https://nos.nl/artikel/2558648-kabinet-lobbyt-voor-nederlandse-vervanger-van-russische-kunstmest>

Jukema, G.D., Ramaekers, P. en Berkhout, P. (2024). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2024. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek, Rapport 2024-002.
<https://edepot.wur.nl/648919>

Krasnolutska, D. (2022, 23 juli). Russian Odesa Missile Strike Tests Ukraine Grain Export Deal. Bloomberg. Geraadpleegd via
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-07-23/russia-strikes-odesa-port-a-day-after-grain-export-deal-signed>

Meijl, H. van, Bartelings, H., Berkum, S. van, Cui, H.D., Smeets Kristkova, Z. en Zeist, W.J. van (2024). The Russia-Ukraine war decreases food affordability but could reduce global greenhouse gas emissions. *Communications Earth & Environment*, 5, 59.

Menkveld, N., Morren, R. en Ruyter, J. de (2022, 25 februari). Druk op voedselketen neemt toe door invasie Rusland. ABN AMRO. Geraadpleegd op 1 december 2025. <https://www.abnamro.nl/nl/zakelijk/insights/sectoren-en-trends/food/druk-op-voedselketen-neemt-toe-door-invasie-rusland.html>

NVWA (2022). Sancties bij export plantaardige producten en hout naar Rusland. Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Ministerie van Landbouw, visserij, voedselzekerheid en natuur. Geraadpleegd op 6 november 2025.
<https://www.nvwa.nl/onderwerpen/oorlog-in-de-oekraïne/import-en-export-uit-oekraïne-belarus-en-rusland/sancties-bij-export-plantaardige-producten-en-hout-naar-russische-federatie>

OESO (2022, 5 augustus). The impacts and policy implications of Russia's aggression against Ukraine on agricultural markets. Geraadpleegd op 1 december 2025. https://www.oecd.org/en/publications/the-impacts-and-policy-implications-of-russia-s-aggression-against-ukraine-on-agricultural-markets_0030a4cd-en.html

Quinn, A. (2023, 3 augustus). War-Weary Ukraine Farmers Curb Plantings in Blow for Food Supply. Bloomberg. Geraadpleegd via
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-08-03/war-weary-ukraine-farmers-curb-plantings-in-blow-for-food-supply?embedded-checkout=true>

Reuters (2024, 15 mei). France sees maize area up nearly 10% in shift to spring crops. Geraadpleegd via <https://www.reuters.com/world/europe/france-sees-maize-area-up-nearly-10-shift-spring-crops-2024-05-15/>

Smit, P. (2025, 21 februari). Oorlogsschade Oekraïense landbouw loopt in de tientallen miljarden. Nieuwe Oogst. Geraadpleegd op 1 december 2025. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2025/02/21/oorlogsschade-oekraïense-landbouw-loopt-in-de-tientallen-miljarden>

Tan, W. (2022, 11 maart). How the Russia-Ukraine war is worsening shipping snarls and pushing up freight rates. CNBC. Geraadpleegd via <https://www.cnbc.com/2022/03/11/russia-ukraine-war-impact-on-shipping-ports-air-freight.html>

USDA (2025, 9 september). Agricultural Markets in Russia and Ukraine. U.S. Department of Agriculture. Geraadpleegd op 6 november 2025. <https://www.ers.usda.gov/newsroom/trending-topics/agricultural-markets-in-russia-and-ukraine>

Voncken, R. (2024). Hoofdstuk 6 Landbouwhandel in oorlogstijd: Nederlandse handel met Oekraïne en Rusland. In G. D. Jukema, P. Ramaekers & P. Berkhout (Reds.), De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2024. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hoofdstuk 10 Uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector

Bakker, T., Dijkxhoorn, Y. en Galen, M. van (2010). Uitgangsmaterialen: motor voor export en innovatie. Wageningen: LEI Wageningen UR. LEI-publicatie 11-091.

CBS (2023). Tuinbouwcijfers 2022: De economische prestaties van de keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen. Heerlen/Den Haag/Wageningen: Centraal Bureau voor de Statistiek & Wageningen Economic Research.

CPVO (2022). Impact of the community plant variety rights system on the EU economy and the environment. Beschikbaar via: https://cpvo.europa.eu/sites/default/files/documents/cpvr_study_full_report_0.pdf

Ebert, A.W., Engels, J.M.M., Schafleitner, R., Hintum, T. van en Mwila, G. (2023). Critical Review of the Increasing Complexity of Access and Benefit-Sharing Policies of Genetic Resources for Genebank Curators and Plant Breeders - A Public and Private Sector Perspective. Plants, 12(16), 2992. <https://doi.org/10.3390/plants12162992>

ECB (2025). European Central Bank Statistics: Euro Dollar Exchange Rate Historical Chart. Beschikbaar via: https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/eurofxref-graph-usd.en.html

FD (2024). Zaadveredelaar Rijk Zwaan: 'Glastuinbouw staat soms in een te negatief daglicht'. Financieel Dagblad, 29 oktober 2024. Beschikbaar via: <https://fd.nl/bedrijfsleven/1535453/zaadveredelaar-rijk-zwaan-glastuinbouw-staat-soms-in-een-te-negatief-daglicht>

FD (2025). Europees akkoord over versoepelde regels voor genetisch bewerkte gewassen. Financieel Dagblad, 4 december 2025. Beschikbaar via: <https://fd.nl/politiek/1579461/europees-akkoord-over-versoepelde-regels-voor-genetisch-bewerkte-gewassen>

ISF (2024). Seed Sector Survey 2024: Breakthroughs, threats, and opportunities on the horizon for the global seed sector. Nyon: International Seed Foundation. <https://worldseed.org/wp-content/uploads/2024/09/ISF-seed-sector-survey-results-analysis.pdf>

Jukema, G., Ramaekers, P. en Berkhout, P. (2020). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband. Wageningen/Heerlen/Den Haag: Wageningen Economic Research & Centraal Bureau voor de Statistiek. Rapport 2020-001.

Louwaars, N., Dons, H., Raven, H., Eaton, D. en Nelis, A. (2009). Veredelde zaken: de toekomst van de plantenveredeling in het licht van de ontwikkelingen in het octrooirecht en het kwekersrecht. Wageningen: Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN). <https://edepot.wur.nl/136538>

Lukasiewicz, J.M., Wiel, C.C. van de, Lotz, L.A. en Smulders, M.J. (2024). Intellectual property rights and plants made by new genomic techniques: Access to technology and gene-edited traits in plant breeding. Outlook on Agriculture, 53(3), 205-215. <https://doi.org/10.1177/00307270241277219>

LVVN (2024). Dutch seeds: Innovation with a global reach. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Beschikbaar via: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/documenten/2024/06/05/dutch-seeds-innovation-with-a-global-reach>

Nieuwe Oogst (2024). Technologie voor versnellen van veredeling. 30 mei 2024. Beschikbaar via: <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2024/05/30/technologie-voor-versnellen-van-veredeling>

Plantum (2025a). Beschikbaar via: <https://www.plantum.nl/>

Plantum (2025b). Samen bijdragen aan het oplossen van mondiale vraagstukken. Beschikbaar via: https://www.plantum.nl/wp-content/uploads/2025/01/2025_FS-Maatschappelijk_NL.pdf

UN Comtrade (2025). United Nations Comtrade Database. Beschikbaar via: <https://comtradeplus.un.org>

Wereldbank (2025). World Bank Country and Lending Groups. Washington: World Bank. Beschikbaar via: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>

Geraadpleegde websites:

www.abnamro.com

www.ad.nl

www.agrimatie.nl

www.aqf.nl

www.asean.org

www.aseanstats.org

www.bloomberg.com

www.cbs.nl

www.clo.nl

www.cnbc.com

www.comtrade.un.org

www.deepmarketinsights.com

www.ec.europa.eu

www.ecb.europa.eu

www.fao.org

www.fd.nl

www.imf.org

www.ing.com

www.mvo.nl

www.nieuweoogst.nl

www.nos.nl

www.nvwa.nl

www.oecd.org

www.plantum.nl

www.rabobank.nl

www.reuters.com

www.rijksoverheid.nl

www.rvo.nl

www.statista.com

www.theguardian.com

www.trouw.nl

www.tulli.fi

www.usda.gov

www.varkens.nl

www.vgb.nl

www.vleesmagazine.nl

www.vrt.be

www.weforum.org

www.wiley.com

www.worldseed.org

www.wto.org

www.zuivelnl.org

Bijlage 1 Lijst van auteurs

Hoofdstuk 2 De Nederlandse handel in landbouwgoederen

Pascal Ramaekers (CBS)
Khee Fung Wong (CBS)
Robin Konietzny (CBS)
Timon Bohn (CBS)

Hoofdstuk 3 Herkomst en bestemming van Nederlandse handel in landbouwgoederen

Pascal Ramaekers (CBS)
Timon Bohn (CBS)
Khee Fung Wong (CBS)

Hoofdstuk 4 De handel uitgesplitst naar productgroepen

Gerben Jukema (Wageningen Social & Economic Research)
Pascal Ramaekers (CBS)
Timon Bohn (CBS)
Khee Fung Wong (CBS)
Jop Woltjer (Wageningen Social & Economic Research)

Hoofdstuk 5 De handel in landbouwgerelateerde goederen

Pascal Ramaekers (CBS)
Timon Bohn (CBS)
Khee Fung Wong (CBS)

Hoofdstuk 6 Prijzen en volumes

Janneke Rooyakkers (CBS)
Sarah Creemers (CBS)

Hoofdstuk 7 Het EU-handelsbeleid

Marjolein Selten (Wageningen Social & Economic Research)

Hoofdstuk 8 Nederlandse landbouwhandel met Aziatische landen

Pascal Ramaekers (CBS)

Hoofdstuk 9 Handel met Oekraïne en Rusland

Shalane Pijnenburg (CBS)
Sarah Creemers (CBS)

Hoofdstuk 10 Uitgangsmateriaal in de akker- en tuinbouwsector

Jop Woltjer (Wageningen Social & Economic Research)

Bijlage 2 Dataverantwoording

B2.1 Raming Nederlandse handel in landbouwgoederen

Ten tijde van de uitgifte van deze publicatie zijn de definitieve cijfers voor 2025 nog niet voorhanden. Daarom was een raming vereist voor de ontbrekende maanden. Deze worden opgeteld bij een schatting voor december. De schatting van deze maanden is gebaseerd op de procentuele ontwikkeling in de eerste tien maanden van 2025 ten opzichte van 2024 en de realisaties in november en december van 2024.

Het CBS levert op verschillende tijdstippen en volgens de voor deze bronnen geëigende definities en voorschriften de Nederlandse cijfers aan Eurostat en de Verenigde Naties aan.

Deze publicatie gebruikte cijfers zonder quasi-doorvoer (zie begrippenlijst).

B2.1.1 Definitie in landbouwgoederen

Wageningen Social & Economic Research heeft samen met het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) en het CBS bepaald welke producten wel en niet onder de agrarische sector vallen. Deze lijst is zo veel mogelijk in overeenstemming met de definitie die ook de Europese Commissie (EC) gebruikt voor internationale vergelijkingen. Het verschil met de EC is dat zowel vis- als houtproducten wel opgenomen zijn in de hier gebruikte definitie en deze twee productgroepen door de EC afzonderlijk worden gerapporteerd. De agrarische handel zoals gebruikt in deze publicatie omvat de eerste 24 hoofdstukken van de internationale handelsstatistieken, plus een aantal agrarische producten uit overige hoofdstukken volgens de Gecombineerde Nomenclatuur-coderingssystematiek (GN).

Basisdefinitie landbouwgoederen:

- (01) Levende dieren
 - (02) Vlees
 - (03) Vis en zeevruchten
 - (04) Zuivel en eieren
 - (05) Andere producten dierlijke oorsprong
 - (06) Sierteelt
 - (07) Groenten
 - (08) Fruit
 - (09) Koffie, thee, specerijen
 - (10) Graan
 - (11) Meel, mout, zetmeel
 - (12) Oliehoudende zaden en vruchten
 - (13) Plantensappen
 - (14) Vlechtstoffen (o.a. bamboe, riet)
 - (15) Natuurlijke vetten en oliën
 - (16) Bereidingen van vlees en vis
 - (17) Suiker en suikerwerk
 - (18) Cacao en bereidingen
 - (19) Bereidingen van graan, meel, melk
 - (20) Bereidingen van groente en fruit
 - (21) Overige voeding
 - (22) Dranken
 - (23) Resten voedselindustrie, veevoer
 - (24) Tabak en tabaksproducten
- + overige primaire en secundaire landbouwgoederen. Dit zijn de goederensoorten die starten met de volgende cijfers: 29054500, 3301, 330210, 3501, 3502, 3503, 3504, 3505, 3823, 4001, 4101, 4102, 4103, 4105, 4106, 4301, 4302, 4401, 4402, 4403, 4406, 4407, 44081098, 44083930, 4409, 4501, 4502, 5001, 5002, 5003, 5101, 5102, 5103, 5104, 5105, 5201, 5203, 5301, 5302, 5303, 5304 en 5305.

Landbouwgerelateerde goederen

De in deze publicatie gebruikte cijfers betreffen de handel in landbouwgoederen. Dit zijn zowel onbewerkte (primaire) als bewerkte (secundaire) goederen. Daarnaast zijn er (niet-eetbare) goederen die geproduceerd worden ten behoeve van de landbouwsectoren in binnen- of buitenland, de zogenaamde tertiaire of landbouwgerelateerde goederen. In deze publicatie zijn alleen de producten geselecteerd die direct kunnen worden toegeschreven aan de agrarische sectoren. Het gebruik van drones in de agrarische sector kan bijvoorbeeld momenteel niet inzichtelijk worden gemaakt in de handelscijfers, omdat drones door allerlei sectoren kunnen worden ingezet. Daarom zijn deze niet meegenomen in de in deze uitgave gepubliceerde cijfers. In deze uitgave zijn de volgende landbouwgerelateerde goederen onderscheiden:

Lijst van GN-goederencodes die zijn aangemerkt als landbouwgerelateerde goederen.

31 Meststoffen
3808 Gewasbeschermingsmiddelen
8432 Landbouwmachines
8433 Landbouwmachines
8434 Landbouwmachines
8435 Landbouwmachines
8436 Landbouwmachines
84371000 Landbouwmachines
8701 Tractors en landbouwtrailers m.u.v. 87012010 en 87012090
87162000 Tractors en landbouwtrailers
8201 Landbouwgereedschappen
84378000 Machines voor de voedingsmiddelenindustrie
84379000 Machines voor de voedingsmiddelenindustrie
8438 Machines voor de voedingsmiddelenindustrie
84792000 Machines voor de voedingsmiddelenindustrie
30023000 Overige tertiaire goederen
84193100 Overige tertiaire goederen
69099000 Overige tertiaire goederen
73089051 Kasmaterialen
73089059 Kasmaterialen
73089098 Kasmaterialen

73089099 Kasmaterialen
94060031 Kasmaterialen
94069031 Kasmaterialen
84248110 Sproeitoestellen
84248210 Sproeitoestellen
84248130 Sproeitoestellen
84248191 Sproeitoestellen
84248199 Sproeitoestellen
84248290 Sproeitoestellen
84244100 Sproeitoestellen
84244910 Sproeitoestellen
84244990 Sproeitoestellen

B2.1.2 Waarom niet overal ook volumes aangeven?

De gepubliceerde cijfers betreffen vooral waarden. Inzicht in volume is moeilijker te geven omdat er veel verschillende eenheden van een goederensoort zijn die zich moeilijk laten optellen en vergelijken. Veelal worden kilogrammen gebruikt, maar er zijn nog 33 andere eenheden, zoals stuks en liters, die in de handelsstatistiek worden gebruikt. Een ander punt is dat de waardecijfers in de CBS-statistiek Internationale handel in goederen (IHG) traditioneel van hogere kwaliteit zijn dan de hoeveelheidscijfers.

Om toch onderscheid te kunnen maken tussen prijs en volume, wordt op de afdeling Nationale Rekeningen (zie begrippenlijst) bij het CBS gebruikgemaakt van betrouwbare meso- en macroramingen. Deze ramingen worden elk kwartaal gemaakt, bijvoorbeeld als onderdeel van de raming van de economische groei in Nederland. Ze geven een nauwkeurig beeld van de volume- en prijsmutaties in de in- en uitvoer van diverse productgroepen, waaronder de landbouwgoederen. De landbouwcijfers zijn echter niet beschikbaar op een laag detailniveau.

In deze publicatie is daarnaast ook gebruikgemaakt van cijfers over exportverdiensten die het CBS heeft berekend ten aanzien van de bijdrage van de landbouwexport aan het Nederlandse bbp. Hierbij wordt gebruikgemaakt van waardeketenanalyse. Een internationale waardeketen omvat alle activiteiten – in meer dan één land – die nodig zijn om een product of dienst vanuit de conceptfase via de verschillende productiefases bij eindgebruikers te bezorgen en voor de verwerking na gebruik. Waardeketenanalyse wordt gedaan op basis

van input-outputtabellen (zie begrippenlijst) van de Nationale Rekeningen van het CBS.

B2.2 Exportverdiensten

In deze publicatie is daarnaast ook gebruikgemaakt van cijfers over exportverdiensten die het CBS heeft berekend ten aanzien van de bijdrage van de landbouwexport aan het Nederlandse bbp. Hierbij wordt gebruikgemaakt van waardeketenanalyse. Een internationale waardeketen omvat alle activiteiten – in meer dan één land – die nodig zijn om een product of dienst vanuit de conceptfase via de verschillende productiefases bij eindgebruikers te bezorgen en voor de verwerking na gebruik. Waardeketenanalyse wordt gedaan op basis van input-outputtabellen (zie begrippenlijst) van de Nationale Rekeningen van het CBS.

Bijlage 3 Begrippenlijst

B3.1 Handel

Uitvoerwaarde (export)

De waarde van de door ingezetenen aan het buitenland geleverde goederen volgens de statistieken van de internationale handel. Dit is de waarde, inclusief vracht- en verzekeringskosten, tot aan de Nederlandse grens. Dit kunnen goederen zijn die in Nederland zijn voortgebracht of vervaardigd, maar ook aanvankelijk ingevoerde goederen. Tot de uitvoer behoren ook tijdelijk uitgevoerde goederen die in opdracht van een ingezetene in het buitenland een behandeling ondergaan (passieve loonveredeling).

Quasi-doorvoer

Quasi-doorvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het gehele verblijf in Nederland eigendom van een buitenlands bedrijf (in tegenstelling tot bij wederuitvoer). De quasi-doorvoer is geen onderdeel van de Nederlandse cijfers over de Nederlandse handel (bron: CBS), wel bij de Europese cijfers over de Nederlandse handel (bron: Eurostat).

Uitvoer van goederen van Nederlandse makelij

Uitvoer van goederen van Nederlandse makelij betreft uitvoer na productie in Nederland of uitvoer na significante bewerking van goederen van buitenlandse makelij (waarbij wordt gekeken in hoeverre de statistische goederencode van het goed al dan niet sterk is veranderd). Wederuitvoer en uitvoer van goederen van Nederlandse makelij vormen samen de totale Nederlandse uitvoercijfers. Significante bewerking betreft een verandering in de eerste zes digits van de GN-goederencode.

Wederuitvoer

Wederuitvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het verblijf in Nederland (tijdelijk) eigendom van een Nederlands bedrijf (in tegenstelling tot bij quasi-doorvoer). Lichte bewerking betreft een verandering in de zevende en/of achtste digit van de GN-goederencode, maar het kan ook gaan om een handeling zonder verandering van de goederencode (zoals het rijpen en sorteren van avocado's of het maken van boeketten van geïmporteerde bloemen).

Invoerwaarde (import)

De waarde van door het buitenland aan ingezetenen geleverde goederen volgens de statistieken van de internationale handel. Bij invoer uit EU-landen is dit de waarde van de goederen, inclusief vracht- en verzekeringskosten, tot aan de Nederlandse grens. Bij invoer uit niet-EU-landen is dit de waarde, inclusief vracht- en verzekeringskosten, tot aan de buitengrens van de Europese Unie.

De invoer van goederen betreft alle goederen die voor gebruik of verbruik in het economisch vrije verkeer van Nederland zijn gebracht. Dit is het geval wanneer de invoerheffingen en nationale belastingen zijn voldaan. Tot de invoer van goederen behoren ook:

- tijdelijk ingevoerde goederen die in ons land, in opdracht van een niet-ingezetene, een behandeling ondergaan (actieve loonveredeling)
- goederen uit niet-EU-landen die via een entrepot in het economisch vrije verkeer van Nederland komen
- ingevoerde goederen die, zonder enige bewerking te hebben ondergaan, weer worden uitgevoerd (wederuitvoer).

Handelsbalans

De handelsbalans geeft het saldo aan tussen uitvoerwaarde en invoerwaarde, beide gemeten in euro. Meer uitvoer dan invoer geeft een handelsoverschot, omgekeerd wordt gesproken van een handelstekort.

Functionele bestemming van de import

In deze publicatie wordt de landbouwimport verdeeld naar functionele bestemming. Een deel van de import gaat meteen door als wederuitvoer (zie begrip wederuitvoer), een gedeelte van de import komt in het buitenland terecht na significante verwerking of bewerking in Nederland ('indirecte export'), een derde onderdeel van de import wordt ook verwerkt in Nederland, maar wordt in Nederland afgezet ('indirect binnenland') en het resterende deel betreft directe afzet in Nederland ('direct binnenland').

B3.2 Exportverdiensten

Bruto binnenlands product (bbp)

Een maat voor de omvang van de economie. Deze wordt berekend uit de som van de waarde die door ondernemingen, huishoudens en overheden wordt toegevoegd aan de goederen en diensten die zij hebben moeten verbruiken om hun producten te kunnen maken. Deze som staat bekend als de toegevoegde waarde 'in basisprijzen'. Om tot het bbp 'in marktprijzen' te komen, wordt hierbij het saldo van productgebonden belastingen en subsidies én het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw opgeteld.

Input-outputanalyse

Met input-outputanalyse worden onder andere de uitgaven aan primaire inputs en productiefactoren, zoals de kosten van goederen en diensten die niet in Nederland zijn geproduceerd (import), en de productiefactoren (arbeid, kapitaal, ondernemerschap) toegerekend aan de finale bestedingen (consumptie door huishoudens, consumptie door overheid, investeringen, export). Met de input-outputanalyse worden daarnaast indirecte intermediaire leveringen tussen bedrijfstakken in beeld gebracht, waardoor afhankelijkheden in waardeketens zichtbaar kunnen worden gemaakt.

Bijlage 4 Uitgebreide tabellen van de landbouwgoederenhandel naar productgroepen en landen

Tabel B4.1 Import van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen (mld. euro)

	2024	2025 (raming)
Alle landbouwgoederen	85,45	95,13
<i>Naar goederengroep (2 digit GN code)</i>		
GN-18 Cacao en cacaobereidingen	7,87	11,37
GN-08 Fruit	7,87	9,60
GN-15 Natuurlijke vetten en oliën	7,91	8,34
GN-04 Zuivel en eieren	5,58	6,40
GN-02 Vlees	5,14	6,23
GN-X. Overige landbouwgoederen	5,41	5,72
GN-22 Dranken	5,36	5,55
GN-21 Overige voeding	3,78	4,00
GN-19 Bereidingen van graan, meel en melk	3,75	3,98
GN-12 Oliehoudende zaden en vruchten	3,88	3,98
GN-20 Bereidingen groenten en fruit	3,74	3,97
GN-23 Resten van de voedselindustrie, veevoer	3,91	3,59
GN-07 Groenten	3,38	3,29
GN-10 Granen	3,21	3,11
GN-03 Vis en zeevruchten	2,84	2,90
GN-09 Koffie, thee, mate en specerijen	1,99	2,56
GN-06 Sierteelt	2,43	2,39
GN-16 Bereidingen vlees en vis	2,02	2,21
GN-01 Dieren	1,37	1,80
GN-17 Suikers en suikerwerk	1,45	1,53
GN-11 Meel, mout en zetmeel	0,93	0,93
GN-24 Tabak en tabaksproducten	0,87	0,92
GN-05 Andere producten dierlijke oorsprong	0,44	0,44
GN-13 Plantensappen	0,24	0,22

	2024	2025 (raming)
GN-14 Vlechtstoffen (o.a. bamboe, riet)	0,09	0,10
Totaal landbouw en landbouw gerelateerde goederen	5,5	5,7
<i>Naar goederengroep</i>		
Landbouwmachines	1,26	1,48
Kasmaterialen	1,42	1,35
Meststoffen	0,75	0,78
Gewasbeschermingsmiddelen	0,60	0,62
Tractors en landbouwtrailers	0,59	0,61
Machines voor de voedingsmiddelenindustrie	0,45	0,45
Overige tertiaire goederen	0,20	0,26
Landbouwgereedschappen	0,11	0,10
Sproeitoestellen	0,09	0,08
Totaal landbouw en landbouw gerelateerde goederen	90,93	100,86

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Tabel B4.2 Export van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen
(mld. euro)

		2024			2025 (raming)		
		Nederlandse makelij	Weder- uitvoer	Totaal	Nederlandse makelij	Weder- uitvoer	Totaal
Alle landbouwgoederen		82,0	44,9	126,9	88,4	49,1	137,5
<i>Naar goederengroep (2 digits GN code)</i>							
GN-04	Zuivel en eieren	9,3	2,9	12,1	10,1	3,2	13,3
GN-18	Cacao en cacaobereidingen	6,2	3,0	9,2	9,2	3,2	12,4
GN-06	Sierteelt	9,9	1,8	11,8	10,3	1,9	12,3
GN-02	Vlees	7,7	3,3	11,0	8,5	3,6	12,1
GN-08	Fruit	1,4	6,7	8,1	1,6	8,1	9,6
GN-07	Groenten	6,3	2,6	8,9	6,8	2,7	9,4
GN-21	Overige voeding	4,1	2,9	7,1	4,5	2,9	7,5
GN-20	Bereidingen groenten en fruit	4,3	2,9	7,2	4,4	2,9	7,3
GN-22	Dranken	5,0	2,1	7,1	4,6	2,6	7,2
GN-19	Bereidingen van graan, meel en melk	5,0	1,6	6,6	5,2	1,8	7,1
GN-15	Natuurlijke vetten en oliën	4,2	2,1	6,3	4,4	2,2	6,6
GN-23	Resten van de voedselindustrie, veevoer	4,1	1,9	6,0	4,3	1,9	6,1
GN-X.	Overige landbouwgoederen	3,2	2,0	5,2	3,3	2,3	5,6
GN-03	Vis en zeevruchten	2,3	2,1	4,3	2,4	2,1	4,6
GN-12	Oliehoudende zaden en vruchten	2,0	1,7	3,7	2,2	1,8	4,0
GN-16	Bereidingen vlees en vis	1,2	1,1	2,3	1,3	1,2	2,4
GN-01	Dieren	1,9	0,4	2,2	1,7	0,4	2,1
GN-09	Koffie, thee, mate en specerijen	0,6	1,1	1,6	0,8	1,4	2,1
GN-17	Suikers en suikerwerk	1,5	0,8	2,3	1,1	0,8	2,0
GN-24	Tabak en tabaksproducten	0,4	0,8	1,2	0,4	0,9	1,3
GN-11	Meel, mout en zetmeel	0,9	0,2	1,1	0,9	0,2	1,1
GN-05	Andere producten dierlijke oorsprong	0,2	0,4	0,6	0,2	0,4	0,6
GN-10	Granen	0,2	0,5	0,6	0,1	0,4	0,6
GN-13	Plantensappen	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
GN-14	Vlechtstoffen (o.a. bamboe, riet)	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1

	2024			2025 (raming)		
	Nederlandse makelij	Weder- uitvoer	Totaal	Nederlandse makelij	Weder- uitvoer	Totaal
Alle landbouwgerelateerde goederen	8,7	3,5	12,2	9,9	4,0	14,0
<i>Naar goederengroep</i>						
Landbouwmachines	2,4	0,7	3,1	2,8	0,8	3,6
Kasmaterialen	2,1	0,3	2,4	2,5	0,5	3,1
Meststoffen	1,8	0,4	2,2	2,0	0,5	2,5
Machines voor de voedingsmiddelenindustrie	1,9	0,3	2,1	2,0	0,3	2,3
Overige tertiaire goederen	0,0	1,2	1,2	0,0	1,3	1,3
Gewasbeschermingsmiddelen	0,3	0,3	0,6	0,3	0,3	0,6
Tractors en landbouwtrailers	0,1	0,2	0,4	0,1	0,2	0,3
Sproeitoestellen	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Landbouwgereedschappen	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Landbouwmachines	2,4	0,7	3,1	2,8	0,8	3,6
Totale landbouw en landbouwgerelateerde goederen	87,7	47,1	134,8	92,1	49,1	141,2

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Tabel B4.3 Import van landbouwgoederen naar herkomstland (mld. euro) a)

	2024	2025 (raming)
Totaal landen	85,45	95,13
EU-27	48,53	52,70
Niet EU	36,93	42,43
<i>Naar herkomstland</i>		
Duitsland	15,03	15,95
België	11,50	12,31
Overige landen buiten de EU	6,67	8,88
Frankrijk	5,19	5,69
Spanje	3,29	3,43
Brazilië	3,29	3,12
Polen	2,82	3,26
Verenigde Staten	2,53	2,60
Italië	2,40	2,56
Ivoorkust	2,32	3,31
Oekraïne	1,85	1,49
China	1,81	2,08
Verenigd Koninkrijk	1,79	1,70
Maleisië	1,78	1,64
Ierland	1,61	2,10
Indonesië	1,59	1,55
Peru	1,37	1,74
Overige EU	1,30	1,41
Denemarken	1,28	1,60
Zuid-Afrika	1,09	1,49
Argentinië	1,05	1,15
Zweden	1,02	0,90
Ecuador	0,86	1,11
India	0,80	0,91
Turkije	0,77	0,82
Oostenrijk	0,71	0,78
Vietnam	0,70	0,85
Thailand	0,67	0,84
Kenia	0,61	0,62
Chili	0,60	0,77
Colombia	0,60	0,79

	2024	2025 (raming)
Costa Rica	0,53	0,60
Tsjechië	0,50	0,52
Nieuw-Zeeland	0,43	0,69
Canada	0,43	0,51
Roemenië	0,42	0,57
Portugal	0,39	0,40
Australië	0,38	0,69
Hongarije	0,37	0,53
Marokko	0,37	0,45
Noorwegen	0,32	0,33
Finland	0,27	0,22
Israël	0,26	0,24
Griekenland	0,23	0,28
Mexico	0,22	0,18
Ethiopië	0,20	0,20
Zuid-Korea	0,18	0,17
Japan	0,18	0,18
Oeganda	0,18	0,17
Zwitserland	0,14	0,15
Rusland	0,13	0,06
Saoedi-Arabië	0,09	0,13
Slowakije	0,09	0,10
Kroatië	0,08	0,10
Taiwan	0,08	0,07
Tunesië	0,05	0,07
VAE	0,03	0,05
Senegal	0,02	0,02
Angola	0,00	0,00

a) De landenlijst in B4.3 en B.4.6 zijn een selectie van landen en is daarom niet compleet.

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Tabel B4.4 Import van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen naar herkomstland (mld. euro)

	2024	2025 (raming)
Totaal landen	90,93	100,86
EU-27	52,55	56,97
Niet EU	38,38	43,88
<i>Naar herkomstland</i>		
Duitsland	16,32	17,30
België	12,70	13,53
Overige landen buiten de EU	6,73	8,95
Frankrijk	5,53	6,07
Spanje	3,45	3,63
Polen	3,09	3,54
Ivoorkust	2,32	3,31
Brazilië	3,29	3,12
Verenigde Staten	2,72	2,80
Italië	2,59	2,76
China	2,07	2,51
Ierland	1,63	2,12
Verenigd Koninkrijk	2,25	1,98
Peru	1,37	1,74
Denemarken	1,41	1,70
Maleisië	1,78	1,65
Indonesië	1,59	1,55
Zuid-Afrika	1,10	1,50
Oekraïne	1,85	1,49
Overige EU	1,35	1,48
Argentinië	1,05	1,15
Ecuador	0,86	1,11
Zweden	1,06	0,97
India	0,82	0,93
Oostenrijk	0,82	0,91
Vietnam	0,72	0,87
Thailand	0,68	0,85
Turkije	0,81	0,85
Chili	0,63	0,80
Colombia	0,60	0,79

	2024	2025 (raming)
Nieuw-Zeeland	0,44	0,71
Australië	0,38	0,71
Kenia	0,61	0,62
Costa Rica	0,53	0,60
Roemenië	0,46	0,60
Canada	0,47	0,59
Hongarije	0,42	0,57
Tsjechië	0,54	0,56
Marokko	0,38	0,46
Portugal	0,40	0,41
Noorwegen	0,33	0,35
Israël	0,33	0,32
Griekenland	0,25	0,29
Finland	0,32	0,27
Japan	0,25	0,25
Zuid-Korea	0,22	0,21
Ethiopië	0,20	0,20
Mexico	0,22	0,18
Oeganda	0,18	0,17
Zwitserland	0,16	0,17
Slowakije	0,13	0,14
Saoedi-Arabië	0,09	0,13
Kroatië	0,09	0,12
Taiwan	0,08	0,07
Rusland	0,16	0,07
Tunesië	0,05	0,07
VAE	0,05	0,07
Senegal	0,02	0,02
Angola	0,00	0,00

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Tabel B4.5 Export van landbouwgoederen naar bestemming (mld. euro)

	2024			2025 (raming)		
	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	totaal	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	Totaal
Totaal landen	82,0	44,9	126,9	88,4	49,1	137,5
EU-27	52,2	38,7	90,9	57,6	42,5	100,2
Niet EU	29,8	6,1	35,9	30,8	6,6	37,3
<i>Naar bestemming</i>						
Duitsland	17,7	13,3	31,0	19,4	14,5	34,0
België	9,2	6,6	15,8	10,0	6,9	16,9
Frankrijk	6,1	4,5	10,6	6,7	4,7	11,4
Verenigd Koninkrijk	7,9	1,5	9,4	8,2	1,6	9,8
Overige landen buiten de EU	5,5	1,2	6,8	5,5	1,3	6,8
Spanje	2,9	2,0	4,9	3,2	2,5	5,7
Italië	3,1	1,9	5,0	3,5	2,2	5,6
Polen	2,4	1,9	4,2	3,0	2,3	5,2
Verenigde Staten	3,1	0,6	3,7	3,1	0,7	3,8
Overige EU	1,6	1,3	2,9	1,7	1,4	3,2
Zweden	1,5	1,2	2,6	1,8	1,3	3,1
China	2,7	0,2	2,9	2,9	0,2	3,0
Denemarken	1,3	1,1	2,5	1,4	1,2	2,6
Oostenrijk	0,8	0,9	1,7	1,1	0,9	2,0
Ierland	1,1	0,7	1,8	1,0	0,8	1,8
Zwitserland	1,2	0,4	1,6	1,3	0,4	1,8
Tsjechië	0,9	0,6	1,5	0,9	0,7	1,6
Griekenland	0,9	0,5	1,3	0,9	0,5	1,4
Noorwegen	0,7	0,4	1,1	0,9	0,5	1,3
Finland	0,7	0,6	1,3	0,8	0,6	1,3
Roemenië	0,6	0,5	1,1	0,6	0,6	1,3
Rusland	0,6	0,3	0,9	0,8	0,3	1,1
Portugal	0,5	0,4	0,9	0,6	0,5	1,0
Turkije	0,6	0,2	0,7	0,8	0,2	0,9
Hongarije	0,4	0,4	0,8	0,5	0,4	0,9
Japan	0,7	0,1	0,8	0,7	0,1	0,7

	2024			2025 (raming)		
	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	totaal	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	Totaal
Saoedi-Arabië	0,7	0,1	0,8	0,6	0,1	0,7
VAE	0,6	0,1	0,7	0,6	0,1	0,7
Zuid-Korea	0,5	0,1	0,6	0,5	0,1	0,6
Slowakije	0,2	0,2	0,4	0,3	0,2	0,6
Australië	0,5	0,1	0,6	0,5	0,1	0,6
Kroatië	0,3	0,2	0,5	0,3	0,2	0,6
Oekraïne	0,3	0,1	0,4	0,4	0,1	0,5
Canada	0,4	0,1	0,5	0,5	0,1	0,5
Mexico	0,5	0,1	0,6	0,5	0,1	0,5
Israël	0,4	0,1	0,5	0,4	0,1	0,4
Brazilië	0,3	0,1	0,4	0,3	0,1	0,4
Marokko	0,3	0,1	0,3	0,3	0,1	0,4
Maleisië	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Zuid-Afrika	0,2	0,1	0,3	0,2	0,0	0,2
Vietnam	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
India	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
Indonesië	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Ivoorkust	0,1	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Taiwan	0,2	0,0	0,2	0,1	0,0	0,2
Chili	0,2	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1
Senegal	0,2	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1
Thailand	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1
Nieuw-Zeeland	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Colombia	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Peru	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Argentinië	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Tunesië	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
Costa Rica	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Oeganda	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

Tabel B4.6 Export van landbouw- en landbouwgerelateerde goederen naar bestemming (mld. euro)

	2024			2025 (raming)		
	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	Totaal	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	Totaal
Totaal landen	90,7	48,4	139,1	98,3	53,1	151,5
EU-27	56,4	41,1	97,5	62,5	45,3	107,8
Niet EU	34,3	7,2	41,6	35,9	7,8	43,7
<i>Naar bestemming</i>						
Duitsland	19,1	13,9	32,9	20,9	15,2	36,0
België	10,0	7,0	17,0	10,8	7,4	18,2
Frankrijk	6,8	4,8	11,7	7,5	5,0	12,5
Verenigd Koninkrijk	8,4	1,7	10,0	8,8	1,8	10,6
Overige landen buiten de EU	6,6	1,4	8,0	6,5	1,5	8,0
Spanje	3,1	2,1	5,3	3,4	2,6	6,1
Polen	2,6	2,1	4,6	3,3	2,7	6,0
Italië	3,2	2,0	5,2	3,6	2,3	5,9
Verenigde Staten	3,8	0,7	4,5	4,2	0,8	5,0
Overige EU	1,8	1,4	3,2	1,9	1,5	3,5
Zweden	1,6	1,2	2,8	1,9	1,4	3,3
China	2,9	0,2	3,1	3,0	0,2	3,2
Denemarken	1,5	1,3	2,8	1,6	1,3	2,9
Oostenrijk	0,9	0,9	1,8	1,1	1,0	2,1
Ierland	1,1	0,8	1,9	1,1	0,8	2,0
Zwitserland	1,3	0,4	1,8	1,4	0,5	1,9
Tsjechië	0,9	0,7	1,6	0,9	0,8	1,7
Noorwegen	0,8	0,5	1,3	1,1	0,6	1,6
Griekenland	0,9	0,5	1,4	1,0	0,5	1,5
Finland	0,7	0,6	1,4	0,8	0,6	1,4
Roemenië	0,6	0,5	1,1	0,7	0,7	1,4
Rusland	0,7	0,3	1,1	0,9	0,3	1,2
Turkije	0,7	0,2	0,9	0,9	0,2	1,2
Portugal	0,5	0,4	1,0	0,6	0,5	1,1
Hongarije	0,5	0,4	0,9	0,6	0,5	1,0
Saoedi-Arabië	0,8	0,2	1,0	0,7	0,1	0,8
Canada	0,6	0,1	0,7	0,7	0,1	0,8

	2024			2025 (raming)		
	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	Totaal	Nederlandse makelij	Weder-uitvoer	Totaal
Japan	0,8	0,1	0,9	0,7	0,1	0,8
VAE	0,6	0,2	0,8	0,6	0,2	0,8
Australië	0,6	0,1	0,7	0,6	0,1	0,7
Brazilië	0,6	0,1	0,7	0,6	0,1	0,7
Mexico	0,5	0,1	0,7	0,6	0,1	0,7
Zuid-Korea	0,6	0,1	0,7	0,6	0,1	0,7
Oekraïne	0,4	0,1	0,5	0,5	0,1	0,6
Slowakije	0,2	0,2	0,5	0,4	0,3	0,6
Kroatië	0,3	0,2	0,5	0,3	0,2	0,6
Israël	0,4	0,1	0,5	0,4	0,1	0,5
Marokko	0,3	0,1	0,4	0,3	0,1	0,4
Zuid-Afrika	0,3	0,1	0,3	0,2	0,1	0,3
Maleisië	0,2	0,1	0,3	0,2	0,0	0,3
India	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1	0,3
Vietnam	0,2	0,0	0,3	0,2	0,1	0,3
Thailand	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1	0,2
Indonesië	0,2	0,0	0,3	0,2	0,0	0,2
Ivoorkust	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Chili	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Taiwan	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0	0,2
Colombia	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,2
Nieuw-Zeeland	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0	0,2
Senegal	0,2	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1
Peru	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Argentinië	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Tunesië	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Ecuador	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Costa Rica	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
Oeganda	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Kenia	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1

Bron: CBS tot en met oktober 2025, raming november en december 2025 door WUR en CBS.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Social & Economic Research
Postbus 88
6700 AB Wageningen
T +31 (0)317 484 888
E communications.wser@wur.nl
wur.nl/social-and-economic-research

RAPPORT 2026-001

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.900 medewerkers (7.100 fte), 2.500 PhD- en EngD-kandidaten, 12.700 studenten en 80.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.